

genija

CVET
IN
SAD

CVET
IN SAD

e-knjiga.si

Genija d.o.o.

1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a

Telefon: 051 415 616

Splet: www.genija.com

E-pošta: info@genija.com

Josip Jurčič

Cvet in sad

Za založbo: Blanka Jarni

Računalniška postavitve: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-311.2(0.034.2)

JURČIČ, Josip

Cvet in sad [Elektronski vir] / Josip Jurčič. - El. knjiga. -

Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-135-9 (pdf)

262909952

Josip Jurčič

Cvet in sad

2012

Vsebina

Komtesa	9
Sestrin sin	16
Žagar	22
Dobri nameni	31
Pobožne in navadne reči doma in v cerkvi	37
Kaj se utegne lovcu pripetiti	46
Neža rožmarinka	52
Prvo znanje	59
Križi in težave mladih ljudi	68
Kaj si nekdo prizadeva, da bi se ženil	76
Kosilo velikih gospodov in drugo seznanje	85
Pred Uljnjakom	99
Na potu iz vinogradov	109
Pred spanjem	121
Baron	127
Divji zakon	136
Slovo	143
Znano ime	151
Nekaj dogodb iz prejšnjega časa	157
Svidenje	168
Pisma	174
Tatica	180
Triindvajseto poglavje	185
Zapeljivka	190
Ranjenec	196
Kaj je v pismih.....	200

Pred mrličem	205
Bližanje	211
Sporazumljenje	217
Konec	220

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo lahko naše e-knjige uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno z našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

Prijetno branje.

---

*za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitve knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si

Mladost

Ne zmisli, da dih prve sapce bode
odnesel to, kar misli so stvarile,
pozabi koj nesreč prestanih škode
in ran, ki so se komaj zacelile,
dokler, da smo brez dna polnili sode,
zuče nas v starjih letih časov sile.

Prešeren

Komtesa

Če se že prvi oddelek naše povesti začčenja z aristokratičnim naslovom in se takoj od kraja suče okrog tistih boljših hiš, katerim ljudstvo po krivem pravi gradovi; če se vrti okoli ljudi, ki so bili do zadnjega časa večidel sovražniki našega narodnega prizadevanja: upam, da nas ne bode nihče dolžil ni torističnih in fevdalnih misli niti da nam manjka poštene-ga demokratizma in rodoljubja. Upamo to tolikanj trdneje, ker nismo namenjeni blagovoljnega bralca tirati po soparnih visokih sobanah ni po prešuštnih plesih, temveč ga peljemo v prosto, manj spačeno naravo človeškega življenja – ven na kmete. – In če eni trdijo, da ima vsak pisalec nehvaležno nalogo, kateri le nizko sega, in hoče iz dejanja in nehanja prostega naravnega človeka razpletati večno uganko človeškega srca in duševnega bitja, eni pak zopet menijo, da sta le pri izobražencih um in srce toliko razvita, da se utegne preiskovalec in pripovedovalec s srečnejšim uspehom dela lotiti – obetamo precej tu, da bomo skušali oba ta kroga v malo pohlevno podobo zediniti, kakor bode bralec videl, če z dobrotno

prizanašljivostjo hodi za nami. Sicer pa se moramo očitno izpovedati, da mi zasebno ne verujemo niti prvi niti drugi omenjenih misli, temveč smo prepričani, da smo si vsi ljudje v prvotnem vsi enaki: povsod tisto nepopisano in nepopisljivo, nerazumljeno in nerazumljivo človeško srce s svojo vročo ljubeznijo in neznanskim sovraštvom, burnim veseljem in težečo žalostjo, tihim mirom in viharo strastjo. Razloček v življenju sega pač v srce, budi dušo, uči človeka misliti, spreminja ga v obliki, v bistvu – nikdar.

Gosposko selišče Zabrezje stoji na samoti. Proti jugu je nekaj planjave, zabreško polje, po katerem se vije v čudnih kačjih ovinkih bela proga, okrajna cesta, ki drži mimo Zabrezja na eno stran proti veliki cesti, na drugo v sosednjo vas, uro hodá. Tam konec polja na južni strani stoji na ravnini gozdič belih redkih brez, ki kakor stare device otožno povešajo svoje šibke veje, kakor bi se skrivaj jokale, da so ostale zapuščene samice sredi polja. Na zahodu, kjer nekoliko svet proti selišču visi, raste takoj za vrtom gosta praprot med pritlikavimi brinovimi grmi tjakaj do porasle smrekove gore, katera, kakor tam brezje, tudi na to stran daljni pogled zapira. Samo na severno stran, kjer po strmem klancu rasto stare bukve noter do zabreškega poslopja, odpira se svet daleč po dolini, kjer stojé, raztrošene posamezne hiše in vasi z belimi cerkvicami.

Samotna naselba Zabrezje je podolgasta hiša z enim nadstropjem, zarjavelega ozidja, starega dela. Ogli so po čudnem starodavnem okusu s plavo barvo prevlečeni poldrugi čevelj na široko in na zidu, ki je proti cesti obrnjen, naslikal je bogve

kdaj umrli umetnik s strahovitimi in vsemi barvami, kar jih božja mavrica premore, podobo matere božje sedem žalosti zraven svetega Florijana, ki večjo golido v roki drži, nego je goreča hiša, katero poliva. Razen tega »gradu« vidi popotni človek še celo vrsto manjših in večjih poslopij na zapadni strani, katera so pol zidana, pol lesena, pol nekdanje stvarnosti, pol nove poprave.

Težko je nam, baš težko, ogniti se zapeljivi skušnjavi, razsnovati tu v daljšem sestavku zgodovino selišča Zabrezja. Zakaj prilika se nam tu ponuja najlepša in zgodovinskih virov nam ne manjka. Dasi bi pa radi povedali, kako je za cesarja Maksimilijana I. neki pregnan vitez tu v divjini prvi jel zidati dom in zemljo obdelovati, kako je pozneje njegov rod nesrečno poginil, kakor je njegovo domovje prišlo v tuje roke, najprej menihom, pozneje nekemu grofu in nazadnje današnji posestnici, komtesi Ovsenekovi – a vse to bi nam čitatelja ostrašilo, kateri zanimivejšega poročila iz sedanjosti od nas pričakuje.

Na kamniti mizi pod velikanskim košatim orehom, ki je pred vežo zabreške hiše rasel že čez sto let, stala je majhna skleda zraven svoje večje družabnice. Po mizi je bil razgrnjen bel prt iz domačega platna, na prtju lesena žlica, pol hleba črnega kruha in nož na njem, ki ni bil posebno majhne ni priročne postave.

»Gospa, kosilo je pripravljeno!« vpila je precej priletna ženska tjakaj za poslednji ogel hiše, kjer je bilo v majhni gredici razno cvetovje zasajeno.

Toda nihče se na prvi poklic ni oglasil izza ogla.

»Gospa komtesa, kosilo bode mrzlo!« vpije ženska vdrugeč z neprijetnim glasom in si briše roke ob svoj ne ravno presnažni prt.

»Že slišim!« čuje se slaboten ženski glas in takoj za glasom pride z gredice ženska postava, ki počasi ob palici korači tjakaj do mize in do skled.

Bila je ta ženska nenavadno visoke in tanke rasti. Zgornji del hrbtišča je bil že zadobil krivino kakor velik vprašaj, tako da so se bile prsi že popolnoma izgubile. Obraza je bila žena suhega; špičast nos in ravno tak obradek sta veliko pripomogla, da so gube po licu in po čelu še bolj na videz prihajale. Lasje so bili sivi, kolikor se jih je videlo iz proste rute, v katero je bil zgornji del glave obvezan. Po vsem je bilo soditi, da je komtesa silo stara.

Sede k mizi, primakne si veliko skledo in žlico, potem pak stori počasen in velik križ božji. Če jed ni bila prej mrzla, moral je ohladiti se med dolgo dolgo molitvijo, katero je molila s polglasnim šepetanjem in začasnimi globokimi vzdihljaji, sosebo pri glavnih ali začetnih besedah.

Kosilo – ki ni bilo izvrstno ne posebno okusno niti samo po sebi niti po svoji pripravi – bilo je kmalu končano in za njim je prišla zopet dolga molitev s sklenjenimi rokami in zbranim duhom.

»Barba!« zakliče komtesa in se skrbno ogleda, ali ni kaj poškodovana med jedjo obleka – iz navadnega blaga in na videz precej ponošena.

»Kaj ukazujete?« vpraša Barba, pospravlja je posodo in ostanke.

»Prinesi mi bukve in potlej bodi tako dobra in pojdi v klet ter mi natoči vina z vodo.«

Barba, hišna, kuharica in prava gospodinja na Zabrezju, bila je že precej daleč iz tistih let, v katerih človek včasih nima pameti, kakor stari ljudje rekajo. Kar je ona ukazala, to je veljalo, če le stari gluhi hlapec Matijec ni ugovarjal. Dokler njega ni bilo v hišo – in to je bilo pred desetimi leti – bila je Barba vsegamogočna. Kdor je hotel na Zabrezju služiti, ta je moral biti Barbi pogodni; kdaj, kaj in kam se ima katero žito sejati, to je ona vedela in samo ona. Ko je pa prišel Matijec, skusila je, kar je baje že več žensk pred njo skušalo, da je moški duh in moška moč na svetu hujša od ženske. Dolgo sta se borila za vrhovno oblast; ta ni bil onemu pokoren: Matijec, ker je bil gluha in dostikrat ni slišal, kaj se mu veli, ampak je delal po svoji modri glavi – Barba, ker ni hotela in je imela historično pravico za svojo stran. Ni dvomiti, da bi bil gotovo Matijec padel v tem boju, ko bi bila Barba vse svoje orožje upotrebovala. Iz službe bi mu bila rekla komtesa po Barbinem nasvetu, da bi Matijec še ne bil slišal kdaj in zakaj. Ali če je bila Barba neusmiljena proti drugim ljudem, ni bila proti Matijcu. Ljudje so govorili, da zato ne, ker sta si bila v starodavnem času »malo tako«, česar Barba tudi na stara leta ni nehvaležno pozabila, bodi Matijec gluha ali ne bodi. Tiho sta si tedaj nazadnje vsak nekaj priznala in Matijec je gospodoval po polju, v hosti in pri živini, Barba pak v hiši, v gospodinjstvu in kar še ostane.

Morda nam ta dva oblastnika drugje še na misel prideta, zdaj se vrnemo h komtesi pod oreh.

Barba ji prinese bukve in gre še po vino.

Komtesa odpre knjigo. Bila je: Tomaža Kempčana Hoja za Kristom. Z naočniki, kateri so bili veliki kot volovski jarem pred hlevom, kakor je poredni pastir resnemu Matijcu nekaj trdil, imela je zaznamovano, doklej je čitala včerajšnji dan. Nataknila je le-te na konec nosa in čitala. Pri tem delu pak je migala z usti in zdaj pa zdaj povzdignila oči. Barba prinese pijače. Malo je je, toda za gospo menda dovolj, zakaj po prvem požirku soditi ni posebna pivka.

»Barba!« pravi gospa komtesa dekli, »za drevi zakolji dvoje piščet in še kaj napravi večerje. Prišel bode mlad gospod.«

Barba se prestraši. Dvoje piščet – bog nas varuj! To je nekaj denarja in škoda velika za njeno premoženje, zakaj do današnjega dne je Barba kuretino večidel za svoj žep prodajala. To ženica pomisli in vpraša: »Ali ne bi bilo zadosti eno pišče?«

»Naj jih bo dvoje,« pravi gospa. »Moje sestre sin je in želim, da se mu postreže. Če človek s pota pride, mora se okrepčati. Napravi dve.«

»Pa vendar gospod več časa pri nas ne ostane?« vpraša Barba.

»Ostane pri nas.«

»Joj pomagaj,« pravi kuharica, »kaj mu bomo dajali! Z nami ne bode hotel jesti, mesa pa nimamo.«

»Mesa nimamo, da, res je, prav praviš. – Pa čakaj, Barba, ali ne bi bilo dobro koga poslati k fari po meso?«

»In po belega kruha,« dostavi Barba. »Denar, denar!«

»Res, tudi po kruh, prav govoriš,« reče gospa, vstane izza mize in gre v hišo po denar.

Stara komtesa je stanovala in spala v sobi iz veže na levo, družinski izbi nasproti. Ta soba je bila po svoji notranji opravi celo nasprotna vnani obliki sela Zabrezja in njene lastnice same. Bila je lepo pomalana in pohištvo je bilo umetnega in okusnega dela, kakor se nahaja le v bogatejših hišah tako imenovanih višjih stanov. Po stenah je viselo nekaj slik, večidel reči iz svetih zgodb predočujočih, katerim bi pač tudi izvedenec ne bil mogel ničesar očitati.

Stara gospa odpre predal svetle omare, našteje Barbi nekaj srebrnine, potem pak se zopet vrne k svoji knjigi. Barbi se je kaj čudno zdelo, kako je to, da komtesa danes rada denarje daje, ker, čeravno je vedela, da za kakega ubožnega ali za kako cerkveno potrebo rada mošnjo odpre, bilo ji je vendar tudi znano, da je komtesa, kar se doma tiče, včasih ne dosti manj nego skopa.

Sestrin sin

Po mali cesti, ki je držala proti Zabrezju, drdral je pred mrakom tistega dne voziček, na katerem je sedel mlad gospod in se skrbno in radovedno ogledoval po lepi okolici – zdaj na to, zdaj na ono stran. Spredaj je sedel starikav voznik z dolgim bičem v roki, katerega je večkrat zavihtel, da bi udaril po lepem, rejenem konju. Toda če ga je zdaj in zdaj res udaril, bil je udarec le lahek, samo položil je skoro bič nanj, da ga je opomnil, naj dirja še bolj.

»Ali je to Zabrezje?« vpraša mladenič in se malo upogne naprej.

»Hi!« rekel je voznik in rahlo udaril – ne po konju, ampak po komatu.

Gospod se domisli, da je voznik gluhi, prime ga za ramo in ponavlja glasneje svoje vprašanje.

»Dober konj je, dober, jaz ga imam rajši ko serca. Pa tudi teče kot vrana na nebu,« odgovarja Matijec, misleč, da gospod konja hvali. Šele ko poslednji s prstom pokaže selišče,

kateremu sta se bližala, pokima voznik in pravi: »To, to! To je Zabrezje.«

Kmalu potem voz zavije s ceste na stranski pot in nekaj trenutkov potem obstoji pred gradom.

Matijec se spravi z voza, otepe najprvo cestni prah s svoje zašite praznje obleke in se obrne, da bi gospodu na tla pomagal. Pa ta je bil že pred njim na nogah in je šel proti veži.

Bil je kakih štiriindvajset let star, visoke postave. Obraza je bil takega, kakršnega srečamo večkrat v življenju in ki nas na prvi pogled ne veže, pa nam tudi zoprni, ker nimamo ničesar grajati – takega, ki nam dopada šele potem, če najdemo, da ima lastnik tudi precej razuma in srca.

Stara komtesa je stala na pragu. Ko je mladega moža zagledala, razsvetilo se ji je obličje, dopadljivo je gledala čvrsto postavo in zdravo, rdečo barvo njegovega lica ter mu podala roko, katero je poljubil.

»Bog te sprejmi na Zabrezju in njegov blagoslov naj pride s teboj v hišo, Leon!« dejala je, poljubivši ga na čelo, in oba sta šla v njeno sobo.

Sestra komtesina se je bila možila, in pozabivši svoje grofovske rodovine, v zakon vzela nekega višjega uradnika z navadnim neplemenitim imenom: Retelj. S tem važnim korakom, storjenim samo iz vroče ljubezni, zamerila se je bila svojemu očetu tako, da jo je zavrzel in izbrisal iz števila svojih treh hčerá in iz zapisnika dedičev svojega neravno velikega premoženja. Iz tega zakona je bil Leon. Kmalu po smrti svojega deda je izgubil tudi svoje roditelje zavrstjo in eno svojih tet.

Edina pomoč in zaslomba mu je bila od tega časa komtesa iz Zabrezja, katera je skrbela zanj kakor mati, in sicer toliko laže, ker je sama ostala stara devica in tako ni imela razen njega nobenega sorodnika. Že za mladega je prišel Leon v neko odgojilnico v deželni glavni mestu in potem, ko ni hotel pobožni teti skrivne želje izpolniti, da bi stopil v duhovniški stan, izšel se je na višjem učilišču. Do današnjega dne svoje tete ni videl nikdar. Poznal jo je samo iz pisem in kaj čuda, če je zdaj našel, dasi je bil v svoji domišljiji vso drugačno podobo o njej ustvaril, kakor je bila v resnici. Bil je tedaj večkrat v zadregi, ko ga je vpraševala pobožna žena kmalu po prvem seznanju reči, katerih ni pričakoval. Kmalu pa je spoznal, kaj se sme komtesi naravnost povedati, kaj ne.

»Pač menda nisi v mestu veliko po plesih hodil?« vprašuje teta.

»Prav malo,« odgovori Leon; pa rdečica, ki ga je lahko oblila, pričala je, da se ni tako zelo sveta ogibal.

»A vendar le?«

»Nekoliko. Rekli so mi, da je dobro, če človek svet pozna-
va ...«

»Kolikor manj človek sveta pozna, tem laže umrje,« reče komtesa. »Upam, da si tudi sv. spoved redno opravljal, kakor se dobremu kristjanu spodobi – večkrat v letu.«

Čeravno je bil Leon po vsem svojem prepričanju dober kristjan, vendar tistega »večkrat v letu« ni izpolnjeval. Nevarno in nepolitično se mu je pa zdelo v tem resnico povedati, in dasi mu je bilo težko lagati se, zdelo se mu je vendar v tem

hipu neogiblivo potrebno. Laž je bila kratka, samo besedica: dū, pa bila je vendar laž, mladenič je zardel. Sreča, da stara ni dobro videla.

»To je prav,« rekla je. »Kajti nič bi ti ne pomagala vsa tvoja velika učenost, ko bi Boga pozabil in svete cerkve. Jaz sem molila zate in vedela sem, da dober ostaneš in da bodeš svoji materi podoben. Tvoja mati, moja sestra, bila je dobrega srca, in če jo je ljubezen do tvojega očeta tako daleč zapeljala, da je bila svojemu očetu nepokorna na njegova stara leta, to ji je Bog gotovo odpustil, ker je rada molila. Morda je tudi naš oče bil česa kriv v tem razporu, a mi ne smemo soditi. Molimo zanju oba in upajmo, da sta se spravila gori nad nami, kjer vsak razloček in vsak razporek neha.«

Da se je razgovor tako zavil, to je bilo Leonu všeč, dasi ga je neka otožnost obšla, ko je čul govoriti o svojih roditeljih. Očeta ni poznal skoro nič, le temno se je domišljal ljubega moža, ki ga je kot poltretje leto staro dete pestoval in ujčkal na kolenih. Šest let pak je bil star, ko so mu zakopali milo mater. Vesel je tedaj bil, da je mogel teto izpraševati natančneje o svojih starših. Komtesa mu je sicer razkladala in popisovala reči precej nadrobno, vendar se je videlo, da se ogiblje nekaterih situacij in dogodkov. Tudi o njeni preteklosti bi bil rad kaj zvedel, kakor se je iz nekaterih postranskih vprašanj videlo, a komtesa se je tudi o sebi ogibala govoriti. Mislila je morda, da je Leon še premlad za take reči ali da je bolje, če domač človek tega ali takega ne ve, ali pa ni hotela sama sebi spominov buditi, kateri so ji utegnili biti neprijetni in se niso

skladali s sedanjim njenim mišljenjem. Ker znano je, da stari ljudje, kakor tudi tisti, ki so se prenasitili uživanja na tem svetu, dobodo v poznejših letih neko mrzlejšo kri in ž njo drugo pamet, katera jim pripoveduje, kako neumno, ničemurno in minljivo je vse, kar mladino giblje, razburjuje in navdušuje.

Vse prvo nadstropje na zabreškem gradu je bilo prazno. Leon je imel tedaj stanovanj na izbiranje. Izvolil si je sobico na vzhodnosevernem oglu, kjer je bil lep razgled čez gozdnati klanec, po dolini in po vinskih gorah, katere so jo v raztegnjenem pasu otočale na levi in zadnji strani. Soba sama na sebi ni bila prijetna. Štiri gole bele stene in velika peč, precej majhne duri in okorna, nekoliko previsoka okna, to so bile vse le dvomljive lepote. Vendar je Barba, ki je gospodu nasvetovala drugo lepšo in večjo sobo na nasprotni strani, takoj spoznala, da je ta gospod svojeglav. Morala je tedaj hlapcu pomagati gospodove reči le-sem znašati, potrebne omare za obleko in knjige itd. preskrbljevati. Sicer pa menda ne smemo zamolčati, da tej ženski ni bilo bogve kako po volji, da je še en človek prišel pod streho, ki bo hotel zapovedovati, ki ne bode za nobeno ni poljsko ni domače delo, temveč za samo potrato in škodo. Vendar tega ni razodela živi duši kakor Matijcu, ko sta po večerji tako dolgo obsedela, da je šla vsa druga družina spat.

Preden se je noč naredila, uredil je bil Leon svojo novo stanovanje in razvrstil posebno skrbno knjige svoje male, a izbrane knjižnice, prve tolažnice za bodoče dolgočasne dneve na samotnem Zabrezju.

Pri večerji je imel zopet dolg razgovor s teto komteso. Dasiravno mu je sem ter tja prav malo ugajal, bil je zato dober, ker je iz njega popolnoma spoznal tetin značaj in njene misli, kar je bilo zanj gotovo potrebno.

Pozno je bilo, ko je šel spat.

Ko je Leon vprvič na novi postelji ležal, zdelo se mu je, kakor da bi se današnji dan njegovo življenje na drugi pot zavilo, in ta pot se mu ni videl tako lep kakor prej; domislil se je svojega dozdanjega neskrbnega življenja med veselimi prijatelji in svojimi knjigami.

Ko je zaspal, prenesle so ga sanje daleč z Zabrezja v poglavno mesto, v tobakovega dima polno, glasno krčmo med tovariše, ki so okrog mize pri pijači sede, zabavali se, smeje se in dražeč se med seboj.

Žagar

Spalo je na Zabrezju vse. Le mlad hlapec je prišel tiho, prav tiho s svojega ležišča na senu, ogrnil svojo luknjato kamižolo, ki je pred konjskim hlevom na plugu ležala, ter se obrnil proti cesti, tam debel kol iz meje izpulil in ga na rame del kakor za brambovca in zvestega prijatelja proti nasprotnikom, potem pa ubral pot pod noge proti vasi, kjer je njegova ljuba stanovala in mu za nocoj obljubila, da bode skozi omreženo okence nekaj besedi govorila ž njim.

Temna noč je ležala po bukovem gozdu in po dolini. Le posamezne luči so se videle iz daljave kakor kresnice. In tiho je bilo vse; pač, sova se je včasih oglašala s svojim odurnim in nevabljivim ukanjem po gozdu in izpod klanca se je čulo šumenje po zadnjem dežju naraslega potoka in klopotanje urnega vretena, ki je gonilo zabreško žago.

Žaga, poslopje leseno, bila je lastnina gospe komtese. V najemu jo je že več let imel kakih štirideset let star mož, ki so mu kmetje okrog rekali Šepec, ker je imel eno nogo od kolena navzdol leseno. Sicer pa je bil žagar krepke in velikanske rasti,

širok čez pleča in gorje mu ga je bilo, kogar je s sovražnim namenom dobil v svoje pesti, močne in trd, ko železne klešče. Široki in rdeči njegov obraz se je lahko imenoval lep in po njem ne bi bil možu nihče štirideset let zaupal. Le kadar ga je jeza obsula in je s svojimi belimi zobmi zaškripal in zaškrtal in neznano čudno pogledal, bilo je marsikoga strah tega moža.

Žagar Šepec je ravno poslednjo desko iz naloženega bruna izrezal, vzel brlečo svetilnico v roke in šel zatvornico zapirat. Nocoj je bil menda posebno slabe volje, ker kletel je in vedno sam s seboj govoril, ko je železnega mačka z vretena sprožil in potem uprl se v žagarski leseni žleb ter ga po pravilih in postavah svoje umetnosti na drugi konec porinil.

Veljalo je zdaj drugo gol navaliti pred žago. Prva na vrsti je bila precej debela smreka. Žagar je šepal trikrat okoli nje s svojo svetilnico in jo dobro ogledal. Tri robate kletve so pričale, da se mu pretežka zdi, da bi jo sam zmagal.

Poslopje na žagi je imelo razen potrebne priprave samo streho, tako da je bilo na tri strani odprto, z eno na vodo, z drugo v hosto. Na enem koncu pak je bila majhna lesena hišica, njegovo stanovanje. Tjakaj se zdaj obrne in odpre okajene črne duri in zavpije v temno izbo: »Ven pridite, obe! Ni, da bi morali spati, jaz bi se pa sam ubijal! Dolg jezik bi marsikdo imel, jaz pa delal.«

»Kaj pa je?« vpraša ženski glas iz izbe.

»Jaz pravim, da ven pojdite, vi in Cilja; boste že videli, kaj je. Vrag vzemi take ljudi,« huduje se mož in se zopet vrne k

deblu. Potehta ga na vsakem koncu, nabere nekaj kolov in jame zopet rentočiti nad babnicami.

Takoj potem pride stara ženica ven in ž njo mlada deklica kakih trinajst let, obe samo na pol oblečeni.

»Kaj je pa treba kleti in greh delati? Ali bi naju ne mogel z lepo besedo poklicati?« reče stara mati, vide, da se sin z deblom upira.

»Nisem vas klical, da bi jezik brusili. Pomagajte, če hočete; če ne, pa pojdite in spite, da boste segnili, še obe vkup,« odgovori žagar. Stara žena in deklica sta se spravili na drobnejši konec bruna, Šepec pak je s kolom prevagoval debelejši. Bil je močnejši ko onedve obe vkup, njegov del je šel dobro naprej, ženski pa nista zmagali dela, dasi ste napenjali vse svoje človeške moči.

»Vrag vas! Ganite se no, mati, ganite! Drvena reč in nerodna.« Rekši, se sam bolj v sredi upre in ropotaje se smreka prevali in dobro pade na žagišče. Kar je bilo še treba, uravna sam.

»Nič več vas ni treba, le izgubite se!«

Hči je šla v izbo nazaj, stara mati pak se je usedla na skladenico desk, uprla komolce v kolena in obraz zakrila v dlani. Tako je sedela precej dolgo. Sin je tačas zopet vodo odprl in žaga je urno tekala gor in dol. Bilo je precej hladno, mrzla sapa je vlekla. Vendar starka ni mislila, da bi šla v gorko izbo, sedela je tiho in se ni ganila.

»Zdaj vas ni treba, kaj zmrzujete in bolščite? Svoje roke ste menda že vendar videli in ni vam jih treba na oči držati,«

zamrmra sin. Zdaj se starka ni mogla več zdržati, začela je glasno jokati in rekla:

»Le zmerjaj me in reži nad menoj. Dolgo ne boš, kmalu me bo Bog rešil in k sebi poklical. Če bi bilo pred, rajša bi videla; samo za Ciljo, tvojo hčer, skrbi me noč in dan. Še drva boš na njej sekal, kadar mene ne bode. Nobenega človeka ne bode imela, tako boš z njo ravnal kakor z menoj.«

»To se ve, da se vam prava krivica godi,« reče sin, toda malo bolj pohlevno, materine solze so imele tudi zanj nekaj moči.

»Godi se mi, godi. Na svetu ga ni človeka, ki bi se mu huje godilo. Bog ve in sveta Mati božja, da jaz nisem tako s svojimi starši ravnala. In vendar Bog obeta v četrti zapovedi takim otrokom, da se jim bo dobro godilo. Jaz ne vem, zakaj mene tako kaznuje, on že vé. – Nikoli ne govoriš lepe besede z menoj, temveč vselej me le zgrdo oblajaš. Molči, Bog ti ne bode sreče dal in že zdaj vidiš, kako ti gre. Zakaj? Zato ker si Boga pozabil in z menoj tako ravnaš.«

»Kdo vraga vam kaj hoče? Ali vas ne pustim na miru?«

»O pustiš me, pustiš! Nikoli mi ničesar ne poveš, če te vprašam; kar zadereš se nad menoj. Tega nisem zaslužila, Bog ve, da ne. Ko si bil ti še v zibeli in bolan, nisem spala vse noči, vsake pol ure sem vstajala, luč pihala in zate skrbela. In pottlej, ko si bil nogo zlomil in so ti jo odrezali in si toliko trpel, kdo ti je stregel noč in dan, kdo je zdravnika plačal, če ne jaz? Ko smo sem prišli in je bila še tvoja rajnica živa, bil si še in dobro se nam je godilo. Zdaj pa je vse proč in tak si, da te ni

prestajati. Koliko sem že jaz prejokala in molitve storila, pa vse zastonj! Bog, ti meni pomagaj!« In zopet jo solze oblijó in glasno ihti.

Žagar ne reče ničesar; a poznalo se je na tem, kako je zagozdo med zažagano smreko zabijal, da so ga materine besede nekoliko ganile. Kako bi bila mater potolažila ena sama prijazna, ljubezniva beseda iz sinovih ust! Toda vnanja skorja je bila pretrda, ošabnost prevelika, da bi bil izdal, kar čuti. Mislil je, da bi bilo sramotno materi pokazati, da so mu njene besede globlje segle, mislil je, da bi bila slabost, kar je bila njegova dolžnost. In molčal je.

»Dobro se nam je godilo od kraja. Zdaj pa ni več božjega blagoslova na žagi. Gospé komtesi si pred plačeval vsako leto naprej, zdaj si ji že za poldrugo leto dolžen najemnino. Žena je dobra, vendar te vselej in zmerom ne bode čakala. Pognala te bode po svetu in potem ne kaže meni ni tebi drugega kakor vreča beraška in hoja od hiše od hiše. O moj Bog, kako mi je hudo, če pomislim, da bi bil vse lahko plačal, ko ne bi pijančeval in zapravljjal.«

To je sina speklo. Kesal se je skoraj vselej, kadar je več denarja zapil, jezen je bil vselej, kadar se je tega domislil. Jezen je bil tudi zdaj, ko mu je mati to očitala. Srdito je vrgel svoje leseno kladivo ob tla in rekel: »To vam nič mar. Če zapijam, zapijam svoje. Spat pojdite, meni ni nikogar treba, da bi mi gostolel na ušesa.«

»Svoje zapijaš?« povzame zopet mati. »Ali ne veš, da si dolžan? Ali ne vidiš, da dekle nima skoro kaj obleči v nedeljo, da

ji je jope, rute, peče in vsega treba? In da žita kmalu ne bomo imeli za enkrat v malin dati? Pa vsega tega ti ni skrb, kadar pri vinu sediš in tisto babo napajaš – o Bog mi grehe odpusti! – tačas ti ni mar, da imaš hčer in mater doma.«

»Jaz pravim, da se mi poberite,« kriči sin, kateremu je vest sama očitala in je svojo jezo izpustil nad tega, kogar je ravno pred seboj imel.

»Ne grem, ne!« odgovori ženska. »Od mene bo božji sodnik tudi tvojo dušo terjal. Opominjati te moram, vse ti moram povedati, ker sem že enkrat začela. V nedeljo popoldne, kadar medve s Ciljo pri krščanskem nauku ostajava, zbirajo se pri tebi igralci za denar in ti tudi igraš na kvarte. Zato te pošteni ljudje čedalje bolj črt, in čedalje manj dela imaš. In kaj še, križani Jezus, da bi bila prej umrla, preden sem to slišala! Ne zapravljaj zmerom sam denarja. Kakor bi ga preveč imel! Štirideset let si star, oženjen si že bil, hčer imaš, premoženja nobenega, pameten bi imel biti, pa – noriš! Noriš za ono grdo babo v vasi, ki se je drugih naveličala in se tebi obesila, ki je povsod znana, da jo je Bog zapustil. Oče nebeški!«

To je bilo sinu preveč. Skočil je pokonci, strahovito mater pogledal in z leseno zagozdo, ki jo je ravno v roki imel, zamahnil, morda – ponevedoma.

»Le udari, udari! Ubij me, samo poboljšaj se!« dejala je žena. Žagar vrže zagozdo od sebe, zapre žago, prekobali naglo nametane žagance in zgine materi izpred oči.

Kakih štirideset korakov je Šepec šel po stezi, ki je držala v vas, v krčmo. Mislil ni ničesar, tudi v krčmo iti ne; rojilo mu

je po glavi; materine besede so ga bodle v srce kakor trnje, stresoval je z glavo, kvišku pogledoval in klet.

Stoj, kaj je to bilo!? Zakaj Šepec naenkrat obstane, zakaj se je ustrašil?

Le-sem od žage se je zaslišal ropot, kakor bi kaka deska padla. Pa ne samo to, tudi človeški krik se je slišal, kratek, obupen, skozi ušesa zvoneč. To je bil materin krik. Kaj se ji je zgodilo?

Vso svojo jezo pozabivši, tekkel je žagar nazaj, kar je mogla lesena noga meseno dohajati.

Na žagi je bila tema, ob svetilnico se je Šepec spotaknil, bila je ugasnjena. Postane in posluša. Nič se ni ganilo.

»Mati!« zakliče.

Nihče ne odgovori. Odpre duri in stopi naglo v izbo; potiplje na postelj. Njegova hči je ležala tam in spala trdno, matere ni bilo. Strašna misel ga obide, da je morda mati sama v vodo skočila, v jez, kjer je bila globoka, in to zaradi njega. Luč je napravljaj, a delal je prehlavno, večkrat je zastonj kresal in v ogenj pihal, preden je svečavo imel v roki.

Z lučjo iz izbe stopivši, je brž izprevidel, kaj je. Tla na žagi so bila narejena iz vegastih desk, izmed katerih je bila ena zlomljena, tako da se ni smelo stopiti nanjo, druge so se dale razmikati, ker so bile le redko razmetane. Stara mati je svetilnico ugasila in v tistem trenutku pozabila, kod se sme hoditi, kod ne. Tako se je pod njo ulomilo in padla je pod žago, več čevljev globoko, kjer so debele skale ležale.

Šepec posveti dol v luknjo, vidi mater ležati, oglasi se mu pa ne. Hitro lestvo spusti dol. Ker s svojo leseno peto ni mogel po lestvi, pomagal si je s koleni in kmalu prinesel staro mater na rami. Zavedela se ni nič. Tresel se je, ko jo je v izbo nesel in mislil, da je mrtva.

»Cilja, vstani, Cilja!« kliče Šepec svojo hčer.

Deklica plane pokonci in zakriči, ko vidi ljubo staro babico krvavo in v nesvesti.

»Vode, vode, daj, dekle, in moli!« prosi žagar.

Dasiravno se je deklica vsa tresla in ni vedela, kje je ni kaj je, prinesla je vode, močila staro mater in molila naglas. In tudi oče, katerega že dolgo ni slišala moliti, molil je zdaj ž njo vred in klical mater.

Stara žena je naposled odprla oči. Videla je, da je sinu v naročju, da ji prijazno piti ponuja, in pila je vode. Slišala je, da jo vpraša prijazno, če ne sočutno, kako ji je, kaj jo boli, kam se je pobila, kaj bi rada, in odgovorila je: dobro bode, nič hudega ni. In res je bilo kmalu bolje, tako da se je na postelji usedla.

Zdaj je šel Šepec ven, odprl zatvornico in zopet začel žagati. Deklica in stara mati sta sami ostali v izbi. Večkrat pak se je starki zdelo, kakor bi se tiho in skrivaj duri majhno odslonile in bi nekdo noter gledal, kaj dela. In solza je pritekla stari majki po licu, solza veselja, zakaj mislila je: »Saj ima vendar še dobro srce, moj sin! Kako mi je stregel, kako skrbi zame! Ni napačen človek, le ljudje so ga takega naredili.«

Kako malo je treba marsikateremu, da se mu utolaži bridka žalost ali da se mu spreobrne v veselje: temu prijazna beseda,

onemu nekaj kapljic vina, temu malo puhlega počaščenja,
onemu malo iz cunj narejenega papirja, ki se mu denar pravi.
In vendar toliko je žalosti in tuge po tem svetu!

Dobri nameni

Lepo je vstajalo drugo jutro sonce v vzhodu, kakor bi srečo obetalo vsem ljudem in stvarjem po daljni božji zemlji, kakor bi se veselilo svojih zemeljskih otrok, od berača, ki je vstal s svoje postelje na listju, kjer je s psom v tovarštvu spal, do bogatega meščana, kateremu je skozi veliko okno na mehke blazine sijalo.

Kako ne bi bilo veselo! Videlo je skesanega človeka, človeka, ki je imel dobre namene, lepe sklepe. Žagar Šepec je navsezgodaj koračil po stezi proti Zabrezju. Šel je gospe komtese prosit, prosit, da bi ga še nekaj časa za dolg čakala; po potu pak je premišljal svoje življenje, rotil se je, da ne bode več pijančeval, da bode pridno delal, da si bode vsako misel na drugo ženitev iz glave izbil, da ne bo s svojo izvoljeno več govoril, da bode z materjo in hčerjo lepo ravnal. O nameni, koliko je vas med nami storjenih, koliko pozabljenih!

Komtesa je pod orehom svojo jutranjo dolgo molitev opravljala, ko je stopil Šepec prednjo, klobuk pod pazduho in potuhnjeno upognjen. »Gospa žlahtna –!« začne žagar, toda komtesa se v molitvi ni dala motiti. Leon, ki je okoli poslopja ogledoval

to in ono svoje nove domačije, prišel je ravno izza ogla. Nanj je komtesa pokazala in rekla Šepcu: »Onemu gospodu povej, česa bi rad.«

Leon je to slišal in počakal moža z leseno nogo. Žagarja pak je mrzel pot spreletel po hrbtu. Nikdar še ni slišal, da je kak gospodar na Zabrezju. Gotovo je hud, gotovo ni tako dober kot stara komtesa, ta me ne bode čakal, pognal me bode z žage, če mu brž ne plačam. Ta misel ga tako obsede, da ni mogel besedice spregovoriti, ko je pred Leonom stal. Šele ko ga je ta prijazno vprašal, česa bi rad, reče na pol tiho: »Gospod žlahtni, jaz sem vam dolžen.«

»Meni?« vpraša gospod.

»Gospa pravijo, da je vseeno, njim ali vam, menda. Jaz imam vašo žago tu doli pod klancem v najemu, pa – – plačal še nisem in – prosim, da bi – –«

»Še počakali, ne?«

Žagar pokima in v tla pogleda.

»Kako dolgo?«

Šepce malo poguma dobi, pogleda kvišku in reče: »Samo šest tednov še.«

»Ali boste pa mogli plačati v šestih tednih?«

»O, hočem skušati. Ljudje so mi še nekaj dolžni, poterjal bodem. In pogorelci v Mali vasi mi bodo dali zaslužka.«

»Podaljšajte si obrok. Šest tednov je malo. Recite več, pol leta, samo mož besede ostanite. Eno leto vas bomo čakali, ali je dovolj eno leto?«

Šepec pokima, lice se mu razjasni, pristopi, da bi gospodu roko poljubil. Toda smehljaje se mu ta odmakne in pravi: »Pridem pogledat, kako delate in kakova je žaga.«

V mestu izrejen, Leon ni dobro poznal slovenskega kmeta. Bilo mu je tedaj veselje govoriti z možem, opazovati njegovo boječe obnašanje in izvirno stavljene in izgovorjene besede. Izpraševal ga je marsikaj, kako je to, da ima leseno nogo, če lahko hodi in dela ž njo, če ima kaj družine itd.

Prav zadovoljen sam s seboj je šel torej Šepec z Zabrezja. Eno leto! Za celo leto je bila velika skrb odložena!

Ali podoben je Šepec tistemu hlapcu v sv. evangeliju, kateremu je bil velik dolg odpuščen, on pak je svoje male neusmiljeno poterjeval. Med potom začne namreč žagar številiti, koliko mu je ta, koliko oni na dolgu za zrezane deske; eden mu ima dati poldrugi goldinar, eden dva; eden petnajst, eden nekaj manj grošev. »Vsi morajo plačati!«

In ko tako premišlja, zaščegeta ga v goltancu nekaj takega kakor žeja, a ne po vodi, ampak žeja do vina, cekinastega sladkega vina, kakor je vedel zanj doli v vasi v prvi krčmi. Obstane, izvleče mošnjico iz žepa in prešteje. Še je bilo nekaj okroglega v njej. Samo en maseljček bi ga pil. To bi se hitro zgodilo in nihče ne bi vedel. Materi bi dejal, da je bil v gradu tako dolgo. – Pa ne, tega ne! Davi je za trdno sklenil, da ne bode več pil ni vina ni žganja. Skušnjava se mora premagati, namenov ne prelamljati. Le domov na delo! Pa – saj je celo noč delal no-coj, voda je z jeza močno potekla, naj se nabere; človek samo enkrat živi, iz mesa je, telesu mora nekaj privoščiti. Samo en

maseljček danes, potlej ne več. Za denar ni sila, saj je dolg za celo leto odložen, hejo! In poterja lahko v vasi gredoč, ne gre nalašč v krčmo. Popijmo še danes malo vina, naj se pes obesi, naj ves svet vrag pobere!

In Šepec krene proti cesti in po cesti – v krčmo.

Prva hiša v farni vasi je bila krčma. Mlada žena je na pragu stala in z vablјivim smehljajem pozdravila Šepca, ker ta je bil eden najboljših pivcev, in taki so krčmaricam vselej pogodu. Šepec je stopil v izbo, usedel se za mizo in takoj je bilo po prvem maseljcu. To ni bilo nič; komaj grlo se je zmočilo. Skušnjava ga je obhajala, da bi še drugega. A domov se mu je mudilo, izvlekel je mošnjo in počasi nekaj denarja naštel, premišljal in – porinil prazno steklenico. Bil je drugi maseljč. Ta prazen, napolnil se je tretji – naj se vrag obesi, kjer so trije, tam je lahko četrti. In prišlo je veselje v glavo in kdo ne bode pil v veselju? »Naj vse vrag vzame!« pravi Šepec in pije. Proti mraku je glava postajala težka, jezik se je zavaljeval. Šepec se na mizo nasloni in zaspil v miru in pokoju.

Noč je že bila, ko se zbudi. Več gostov je sedelo krog mize. Vsi so ponudili Šepcu piti. Spodobilo se je, da je tudi on dal za poliček, da je se vrnil. Tudi je bil malo bolan, glava ga je bolela, treba je bilo ozdraviti se, klin s klinom izbijati.

Pozno je bilo, ko je šel iz krčme, zadnji. Mošnja je bila prazna, a glava polna. Domov ni hotel iti nocoj. Obrnil se je proti drugemu koncu vasi.

Tam je stala majhna lesena bajta. Šepec potrka. Oglesi se ženska od znotraj in mala vrata se odpro. Žagar tava po temi

in pride v izbo. Luč se je naredila in videla se je precej velika ženska debeluhastega obličja, stara kakih trideset let. Obraz, ki je bil še precej čeden, pričal je po velikih ustnah, po nabranem čelu in nekaj čudni prikazni v njenih nelepah očeh, da je že veliko živela in poznala skrb in strast.

Čarobno je obsevala vžgana trska žensko postavo in žagarja, ki se je usedel na klop in glavo povešal, ter stare stene lesene koče, v vseh kotih polne cunj in razne šare.

»Kaj si pa prišel?« vpraša ženska osorno. »Kadar si pijan, prideš, drugo krat ne; pojdi še zdaj kimat in dremat, kamor hočeš.«

Žagar vstane, zašepeta, da bi padel, pa se zopet ujame s svojo leseno nogo. Potem se pa v sredi ustopi in poje:

»Začela se je togotiti,
tobaka ne boš smel kaditi.«

»Pojdi, spravi se,« vpije ženska.

»Ali me nimaš nič rada, hudir! Jaz te bodem vzel, Mreta, za ženo vzel, naj pravijo, kar hočejo! Ali me nimaš prav nič rada!«

»Pijanec!«

»Tiho, tiho! – Nič pijan! – Kaj pijan, nič pijan!«

In hotel je žensko objeti. Pahnila ga je od sebe. Ne vemo, ali zato, ker je bil pijan, ali iz vestnosti in bogaboječnosti. Ker drugi dve lastnosti nista bili znani pri njej, verjemimo, da samo zaradi tega, ker se je napil – brez nje.

»Ne grem domov ne, tukaj ostanem pri tebi,« pravi žagar.

Toda ženska odpre duri in vrata, vrže gorečo luč na tla in jo pohodi, potem pa prime žagarja pod pazduho in ga vleče ven, rekoč: »Da bi te vsi – bomo videli, če pojdeš ali ne! Pijanca jaz ne maram, kadar boš trezev, pa pridi.«

In preden je žagar vedel kako in kaj, bil je na hladnem. Misli je, da je šele prišel in zopet začel na oknice trkati in vpiti: »Mreta, odpri, Mreta!« Pa nihče ni odprl. Šepec se spusti ob vasi proti domu. Po potu pak se nad svojo izvoljeno jezi ter ji, v oblake kričé, taka imena daje, kakršnih pero ne more zapisati na papir bele barve, barve nedolžnosti.

Dasi lesenonog, trd in vina poln, je žagar vendar še dobro hodil po sredi pota. Kadar se mu je posebno v glavi zavrtilo, postal je malo in potem zopet dalje mahal. Drugače je bilo, ko je v hosto prišel. Tam korenine rastó čez pot. Spotakne se in pade. Vstati ne more, lesena noga je trda. Zadremlje in spi trd, srečen spanec brez divjih sanj, brez zavednosti, kakor ga spé otroci v zibeli, pravični ljudje in mrtvi.

Pobožne in navadne reči doma in v cerkvi

Pravijo ljudje in verjemimo še mi, da ta svet že dolgo dolgo let stoji. In veliko ljudstva je bilo pred nami na tem svetu, veliko ga je z nami. Vsi ti prednamci so kolikor toliko premišljali, naši vrstniki mislijo tudi mnogo. Menil bi tedaj človek po vsej pravici, da smo se vsi pobogali in zedinili v odgovoru na vprašanje, kaj je svet in življenje. Pa žalibog da ni res! Eni pevajo in pravijo, da je dolina solz, ječa polna gnilobe; drugi zopet nasprotno pričajo, da je človek tu lahko srečen, če le hoče, da se mu vse smeje, da je vse življenje vesela komedija, katere poslednji akt – tega ne morejo tajiti – se končava s tragično smrtjo. Zaupamo častitemu bralcu, da je sam že sodbo storil o tem predmetu, torej mu ne vrivam svoje.

Leon in komtesa, njegova teta, sta bila, čeravno morda ne v poglavni reči, različnih misli o tem, kakor smo že malo opomnili. In bilo je to naravno. Lahka mladost na pragu tega življenja in resna starost na pragu večnosti, to so razlike same po sebi. Leon je pač to sprevidel takoj; ne brž stara teta. Kajti

kakor se človeku na starost vrne neka otročjost, tako mu pride nekaj idealne razglednosti iz mladih let nazaj, sosebno, če ga domišljija popušča in mu ginejo občutki burnih let in spomin posvetnega spoznanja in uživanja, če se je navadil, daleč od hrupa živeč, le v sebi iskati sveta in gledati v skrivnostno visočino nad seboj. Kakor mladenič v svojem optimizmu misli, da je vse dobro, vse lepo, kar vidi in kar ga čaka, tako starec včas ne ume, zakaj drugi ljudje ne mislijo tako kakor on.

Leon je bil našel v stari grajski ropotiji puško svojega deda. Da bi si popoldanji čas kratil, šel je včas v gozd, dasi je bil s svojim ostarelim orožjem in brez vsake vaje hostnim prebivalcem, štirinogatim in perutničastim, precej malo nevaren. In vendar to gospe teti ni bilo po volji. »Kako moreš kakor krščanski človek veselje imeti, nedolžne živalce po nepotrebem zalezovati?« očitala mu je.

Ali mladost je nepopoljšljiva – še je hodil na lov.

Dobre četrť ur od Zabrezja je v samoti na hribu stala stara cerkvica iz predturških časov, posvečena svetemu Vidu. Strop je bil lesen, streha iz starih trhlenih desk, stolpec nizek in dva zvona ne veliko večja od obilih loncev. Vsako leto se je tu enkrat maša brala; poleti je opoldne angelsko češčenje zvonil, kdor je ravno mimo prišel, pozimi v snegu pak je sv. Vid, zapuščen od molivcev in ljudi, sam pomladi čakal. Tjakaj je hodila komtesa v gorkih popoldanjih poletnih dnevih molit. Tudi Leona je nekoč s seboj vabila. Toda žalostna je bila, ko je videla, da je bila njegova molitev silo kratka in se je potlej bolj

za to pečal, starinska zidovja, dvomljive umetnosti v oltarju in razpokani strop ogledovati.

»Premalo moliš, Leon!« rekla mu je medpotoma proti domu. Ali mladost je nepoboljšljiva, več ni šel ž njo k sv. Vidu molit.

Drugo krat je hotela vedeti, kaj čita. Leon je bil pustil knjigo pod orehom. Bil je Prešeren. Teta vzame knjigo in čita; da je to na svetu, tega ni vedela. Tudi Leon se je bil s tem pesnikom in z natančnejšim znanjem domačega jezika in njegovega malega slovstva seznanil šele na tujem v družini svojih rojakov in tovarišev.

»Čemu to bereš?« dejala mu je teta. »Ali je to potrebno? Ali se kaj pametnega učiš iz tega? Pusti tako berilo. Tudi jaz sem nekdaj brala take reči za kratek čas in veselje. A verjemi mi, da več škodujejo, nego koriste. Človeku ni potem nič mar za to, kar je zveličavno in kar je za to življenje potrebno. Beri rajši podučilne reči.«

»Jaz pa mislim, da je najbolje oboje. Kajti, kdor bi hotel samo resnobne in koristne reči brati in učiti se jih, lepoznanške in prijetne umetnosti pa bi zametal in zaničeval, ta ne bi delal po božji volji ni po njegovem zgledu. Bog ni samo žita na polju ustvaril in ni samo jedilnim zeliščem rasti dal, ampak tudi vijolici je dal življenje in roži.«

»Tako? Prijetne umetnosti današnji dan imenujete to, kar je zapeljivo, da mlademu človeku um zmeša in ga ovara? Vijolica je nedolžna in ne smeš je primerjati takim knjigam. Le eno je potrebno, da dušo Bogu ohranimo.«

Teta komtesa je stara, njej gre čast, njena beseda naj velja, naj bo zadnja, mislil si je Leon, in kakor bi bil rad ugovarjal, ni si upal. Da bi pa teti pokazal, da zna za silo še kaj drugega čitati, vzel je drugi dan v njeni knjižnici debele bukve v latinskem jeziku: »De civitate Dei« in je čital, da ga je komtesa videla. Starka sicer ni vedela, kaj je tam notri pisano, kajti latinskega ni znala, pa vedela je, da je te bukve spisal sv. Avguštin. Zato je bila sama sebe in mladeniča vesela.

Prišla je nedelja. Gluhi Matijec je dobil povelje, naj napreže oba konja in naj izvleče kočijo iz lope. Matijec je sicer mrmral in hudo gledal in ni mogel razumeti, zakaj ne bi bil stari koleselj kakor za vselej še za to nedeljo dober. Jezilo ga je pak zato, ker je moral v svoji praznji obleki pajčevine iz kočije, že dolgo ne rabljene, snažiti in ometati. Barbi je potožil, drugemu si ni upal, ker le ona je imela srce, ki ga je razumelo. »Saj sem povedala, da bode tako!« dejala je ta žena Matijcu skrivaj. »Kar se kaj zmisli gospod in nas nobenega ne vpraša, ali je prav ali ni prav.«

Matijec, ki ni vedel, kaj ona govori, odkima in gre zopet h konjem. Njegovo jezo sta še konja čutila cel pot do farne cerkve, ker večkrat je bič pal po hrbtu, in drdral je voz kakor božja strela.

»Treba je, da te z gospodom fajmoštrom seznanim. On je učen in dober služabnik svete cerkve in vsega spoštovanja vreden,« pravi komtesa, ko sta z voza stopila. Hotel ali ne hotel, Leon je moral k župniku.

Ta gospod je bil majhen mož, post in pomanjkanje vsakdanjega kruha se mu ni poznalo. Za hipohondrijo bolan, je bil osoren in zadiren proti svojim farmanom, pa dober pridigar in skrben za čast in lepoto hiše božje. Proti komtesi se je obnašal pa posebno prijazno, kajti vedel je bolje ko marsikdo, da je komtesa žena po božji volji, prava kristjana, da njena desnica rada daje, za kar levica ne zna, bodisi za farne uboge, ali za popravo kakega oltarja pri Mariji devici čistega spočetja.

Ko sta stopila v njegovo sobo, razgladile so se gube po njegovem čelu, in odzdravljaje na »hvaljen bodi«, pokloni se komtesi in kakor vprašaje pogleda Leona. Komtesa pove, da je to njene pokojne sestre sin, ki na Zabrezju ostane, in gospod župnik pravi: »Lepo, lepo, prav, prav! Zelo me veseli.«

Potem pa natakne očala na nos in povzdigne tako preskrbljene oči in premeri svojo novo ovčico. Menda mu je bil Leon pogodu, kajti, kar je mož potem rekel, bilo je frazi podobno, ki jo imenujemo poklon, in se je nanašalo na neko enakost v obrazih, katere v resnici ni bilo med komteso in mladim njenim sorodnikom.

Mislimo, da nam bode bralec hvaležen, če izpustimo daljnji razgovor, ki se je plel o navadnih rečeh. Omenimo le, da je bil gospod župnik tako prijazen, da je po slovesu svoja gosta do cerkve spremil in jima nekoliko povedal, o čem bode njegov kaplan danes pridigoval in kako zadovoljen je s tem pobožnim in pridnim pomočnikom v vinogradu Gospodovem. Leonu pak je še posebej pokazal, kod se pride na stranski kor,

kjer se dobro k oltarju in na prižnico vidi in kamor navadno hodijo civilni ljudje njegove fare.

Število teh »civilnih« ljudi v fari ni bilo veliko, kakor je Leon sprevidel, ko je na omenjeno mesto prišel. Peka, štacunarja in vinskega dacarja prištevši, jih ni bilo več ko dvajset moškega in ženskega spola. Večina med njimi pa je imela precej greha radovednosti nad seboj, kajti, ko je Leon po stopnicah gor prišel, obrnilo se je veliko oči nanj, glave so se stikale in izpraševal je pek dacarja, dacar sodnijskega adjunkta debelo ženo, kdo je to, tako da je bilo mladega tujca skoro malo sram in se je hitro usedel v zadnjo klop.

Ko so oni njega ogledovati nehali, začel je on povračati in je precej naglo storil svojo sodbo. Ta je bila sicer prav ostra, pa ne rečemo, da bi bila sploh krivična. Tam je davkar široko sedel, in prepričan svoje veljave, tobačnico odpiral, kakor bi hotel reči: jaz, cesarski uradnik, vas imam vse okoli pod palcem. In za njim je bila žena s čudnim neokusnim pokrivalom, glavo pobožno na desno stran drži, da bi se videl po njeni misli lepi vrat, in molitvene bukvice, z zlatim obrezkom in jeklom okovane, nemškega jezika, visoko pred seboj, da bi soseda, nevedna pekovka, vedela, da zna nemško čitati. »Fili-strstvo in nič družčine!« mislil je Leon.

Pa kmalu je nekoliko svoje ostre sodbe sam pri sebi oporekel. Zagledal je bil namreč tam prav odspredaj v kotu dve gospici sedeti. Obrnjeni sta bili sicer obe od njega in se nista ozirali ni na stran ni nazaj, tako da obrazov ni mogel videti; a po rasti in vsem soditi, ste bili lahko obe mladi in lepi. Rad bi

bil zvedel, kdo sta in od kod. A bil je neznan s svojim sosedom in meni nič, tebi nič vprašati ga ni se spodobilo.

Med pridigo se je nagnila večja malo na stran in svoji manjši tovarišici nekaj na uho povedala. Leon je videl polovico lepega obraza. V tistem hipu je njegov sosed tobačnico odprl in tudi Leonu ponudil svojega duhana. Dasiravno se mu ni dremalo in sicer tobaka za nos ni mogel trpeti, vzame vendar nekaj tega prahu in se staremu gospodu zahvaljuje. Le-temu se je to tako dobro zdelo, da je začel šepetaje poskušati razgovor, najprvo kritikovanje kaplana, kako pridiguje in kako bi moral, potem pripovedovaje, da je vroč dan danes. Tako je Leon dobil priliko vprašati, kdo in čigavi sta oni deklici.

»S pošte sta,« dejal je sosed. »Ta na levi roki, mlajša, ki ima rumene lase, ta je poštarjeva hči. Ta bo imela dote kakih 30.000, kadar pride njen dan. Ona na desni s črnimi lasmi, ona blede, ni domača. Od žlahte je, nima nič svojih ljudi in je že več let na pošti.«

Sirota torej, brez matere in očeta, kakor jaz, mislil si je Leon.

»Vi niste v tem kraju doma, ne zamerite, mladi gospod?« vpraša oni, ki je zdaj kakor za povračilo tudi hotel zvedeti kako in kaj. Leon mu ob kratkem pove. »A-h !« odgovori mož zadovoljen.

A pridiga je bila končana in šepetanje ž njo.

Po maši so stali pred cerkvijo možje kmetje v gručah, tobak napravljali in čakali, kaj bodo od c. k. gosposke »na znanje dano«, ker videli so, da se je birič posadil na visok zid in je šop

papirja premetaval iz roke v roko. Mlajši moški svet pak se je bil prav spredaj postavil ter smeje se in grohotaje ogledoval mimogredoče deklice.

Na strani je postal tudi Leon in si cigaro zažigal. Ni mu bilo mar poslušati, kaj oznanjevalec c. k. kantonske gosposke v barbarskem jeziku o cesti, davkih in rubeščini kriči, čakal je le iz radovednosti, kakovšni sta oni dve deklici.

Kmalu sta prišli iz cerkve.

Nobena stvar menda ni bila že večkrat po dobrih in slabih pisateljih popisana nego lepo dekle. Vemo, da ima blagovoljni bralec sam kak dober popis ali pa – kar je še bolje – original pred očmi; zato njegovi domišljiji prepuščamo, da si po naznačenih črtah naslikal dve lepi podobi in razločke med njima.

Ne more se reči, kateri bi bil Paris jabolko večje lepote dal, to je pa gotovo, da ko bi bil Leon tak siten opravek dobil, potegnil bi se bil za večjo. Morda je bil že po simpatiji podkupljen, ker je namreč vedel, da je sirota brez staršev in bratov kakor on, da pri sorodnih ljudeh dobroto uživa kakor on.

Zdelo se mu je, ko sta mimo njega šli, da je malo z očmi trenila na stran in ga pogledala; tudi se mu je zdelo, da so te oči črne, lepe oči. In nekaj vesel je bil, ko sta se s komteso peljala proti domu.

Medpotoma je teto spraševal, ali med letom ona obiskuje katero družino ali narobe. Komtesa je odgovorila, da je na svojo starost opustila vsakršno svetno navado, da zdaj ona nikamor ne hodi in tudi druga sosednja gospoda malo malo na

Zabrezje dohajajo. Leon je zvedel, da s poštarjem in njegovo družino niti natančneje znana ni.

»To je pač škoda!« rekel je sam pri sebi.

Kaj se utegne lovcu pripetiti

Okoli Zabrezja se je marsikaj premenilo prav v kratkem času. Ta ali ona nesnaga in nemarljivost se je odpravila, ker je mladi gospod tako hotel. Matijec je večkrat z glavo majal in Barba je skrivaj roke sklepala, a ni se bilo pritožiti nikjer.

»Za Boga svetega in križanega! Ali je ta natančen! Kaj sem pripovedovala, Matija, še od hiše naju požene!« pravi ženica.

»Ka-aj?« vpraša Matijec.

»Beračit pojdeva, beračit! Bog se ti mene usmili, človek je vendar včasih delati znal in kaj poskrbeti. Zdaj pa že ne storim ničesar, stvarce ne, da bi bila temu gospodu po volji, ki je komaj iz plenice zlezel. Včeraj sem si bila drv pred prag nanesla in brž je rekel, da jih naj pospravim, da so na potu, da je grdo! Ti stvar vražja, kje si ti še bil, ko sem jaz drva pred vežo imela. In stari plot mu ni prav in trava ne sme rasti po gredi, ampak pesek naj bode po potih! Kakor da bi bil pesek mehkejši od trave!«

»Krava mu ni všeč?« vpraša Matijec. »Krava, ki sem jo jaz izbral in kupil? Naj jo gre pa sam kupovat, sam. Največje vime je imela ...«

»Beži, beži! Ti si gluhi in neumen. Kdo se o kravi meni? Jaz pravim: trava.«

»Nu, trava lepo raste po loki in v senožeti.«

Tako se nista mogla razumeti in razšla sta se.

Leon je večkrat sam v roko vzel žagico in rezilnik in kaj popravljaj na vrtu ali v lopi. Bilo mu je za kratek čas in veselje. In menimo, da pri lepi čitalki ne bo izgubil veljave, katero bi mu radi ohranili, če je tudi za dela prijemal, katera niso bila ravno zanj. Naj za obrambo omenimo samo to, da je celo ruski cesar Peter Veliki, ustanovitelj ruske velikosti, svoje dni ladje tesaril in baje celo – zobe drl, katerih dejanj zgodopisci s pohvalo omenjajo.

Tako je enomerno prehajal teden za tednom prav v samotarskem življenju za živega in družčine potrebnega mladeniča. Veselil se je vselej nedelje. Pa bodisi da ni bil sam kriv, ali je naključje nagajalo, nikdar ni prilike dobil, da bi se z deklicama ali s poštarjem seznanil.

Soparno je bilo neko popoldne, ko je Leon puško vzel, psa poklical in skrivaj, da ne bi ga teta komtesa videla, na drugi strani za poslopji odšel v hosto. Ni vedel, kaj bi počel, tudi zajca se mu ni ljubilo čakati. Šel je naprej in naprej po hosti, tako da nazadnje ni prav vedel, kje je in v čigavi lastnini.

Pred njim je bila globoka, podolgasta dolina. Onkraj so bila bolj skalnata tla in le redke grmičaste bukvice so rasle med mladim smrečjem. Sonce se je že precej na zahod pomaknilo in prijetna sapa je začela sopar razpihavati in šumeti po zelenem perju starih bukev nad njim. Oglašala se je kukavica

od daleč in druge ptice so veselo čvrlele okoli in okoli. Onkraj doline se je slišalo žvenkljanje kravjih in kozjih zvoncev in zdaj pa zdaj ukanje neskrbnega pastirja.

Leon se usede na mahovje, položi puško ob sebi in obide ga neki neznan čut sreče in zadovoljnosti. Saj je bilo vse okrog njega polno življenja; vse je dihalo veselje in tudi njegova duša se je zlagala z naravo, ki ga je obdajala; tudi on se je veselil svojega bitja in ni poznal še grenkih skrbi, ki glojejo človeka, niti strasti, ki mu trgajo srce. Vse, kar ga je do zdaj zlega doletelo, bilo je za trenutek hudo, pa premalo, da bi bilo želo zasadilo in strup pustilo v njem; prešlo je lahko, lahko pozabljeno bilo.

Kozji pastir, ki je onkraj doline na robu visoke skale stal, zagledal je lovca in kakor iz nagajivosti začel peti:

*Pisana ptica
lepo mi poje,
v vejah skaklja.
Jaz sem pa lovec,
puško zavzdignil,
ustrelil jo bom.
Kaj sem storila?
Saj sem ti pela
pesmi lepe.*

In ta prosta pesem, jasno in glasno s skale peta in od skal odmevajoča, zdela se je Leonu ena najlepših, kar jih je kdaj slišal. Lepa je narava, lepša in višja pak je njena krona, človek.

In ako ji ostane zvest, ako se more v soglasju ž njo ohraniti, ima vse, ker ima mir. Tako je mislil. Videl je lepo gladko površino, na dno ni videl. Čeravno občutljiv za vse, kar povzdiguje in človeka v resnici in edino srečnega dela, bil je vendar še premlad, premalo sam in večidel v prelahki družini, da bi bil globlje pogledal v rove, po katerih se pretakajo vladajoče reke človeškega dejanja in nehanja. In kdo bi trdil, da ni bil bolj srečen nego marsikdo, ki je v lastni in tuji nesreči, po svojem in drugih premišljevanju zadobil grenek dar spoznanja, in tega vendar ne toliko, da bi se mu bila duša umirila, misli izčistile in bi prost vseh strasti in krivih razsodkov visoko nad tem mravljiščem stal, ki mu pravimo svet, in se mu – smehljajal.

Med raznovrstnimi mislimi, katere bode bralec po tej kratki karakteristiki njegovega notranjega življenja posnel, prešlo je bilo precej časa, sonce se je bilo precej na zahod preobrnilo in vendar Leona še ni bila misel, da bi šel domov. Njegov pes, ki je prej precej dolgo ležal nedaleč od njega, izgubil se je bil nekam in počakati ga je hotel, da bi kaj spodil ali nazaj prišel. Kmalu je čul lajanje, znamenje, da je na sledu, in stal je z napetim petelinom.

»He, gospod! Ali imate kako pravico tod s puško hoditi?«

Ko se Leon na ta ne posebno prijazni klic obrne, zagleda dva lovca. Prvi je bil v precej čedni lovski obleki, z zelenim klobukom in dolgo rdečo brado, drugi pak je bil kmet. Najprvo je menil Leon, da se tujec šali. Takoj pa je videl, da je resen, ko je meni nič, tebi nič posegel po njegovi puški in dejal: »Prosim, dajte mi svoje orožje. Kogar jaz na zemljišču

svojega gospoda dobom, ta mora za kazen iz rok dati, kar ima nevarnega za zajce in lisice.«

Ni bolj neslovečega na možu kakor boječnost, mislil si je Leon in obenem sklenil, da ne da svojega orožja kar tako brez brambe iz rok. Ker je bil precej trden, potegne za cev in iztrga tujcu puško iz rok tako hitro, kakor jo je bil oni prijel.

»Jaz ne vem, kdo ste in kaj hočete pravzaprav od mene. Jaz mislim, da stojim na svojem ali, če na svojem ne, vsaj na lastniji, ki spada pod Zabrezje. Če sem pa čez mejo stopil, stopil sem nevedoma in puške ne boste imeli, dokler jo bodem mogel jaz v rokah držati. Svetujem vama, da gresta svojo pot, jaz pojdem pa svoj. Pretepa nisem vesel, pa prej dobosta s kopitom po glavah, preden bosta puško imela.«

Ko je lovec slišal imenovati grad Zabrezje, bil je nekaj bolj prijazen in rekel je: »Ne zamerite, gospod! Jaz vam prav nerad jemljem puško. Vem, da ste samo zašli čez mejo. Pa gospod Gorec, poštar, ta mi je zapovedal, da moram vsakega prijeti, kogar dobom na njegovem. Vem, da ko bi bil on tu, ne bi vam rekel nobene besede, ali jaz ne smem drugače. Prosim vas, vdajte se zlepo. Saj to ni nič, prav nič, nazaj jo boste dobili, kadar boste hoteli, samo da ponjo pridete ali pišete. Z Zabrezja do pošte ni daleč.«

»Tu imate puško,« pravi Leon, obrne se in odide proti domu.

Da se je tako hitro premislil, ni bilo ravno zaradi logarjeve zgovornosti, temveč preštel je Leon reči drugače in prav vesel je bil, da se je tako naredilo. Saj sta bili na pošti oni dve deklici, kateri je vsako nedeljo videl pri maši, s katerima se pa nikakor

ni mogel seznaniti. Zdaj se mu je lepa prilika našla. Lahko je šel na pošto in imel je vzrok. Ta misel mu je bila prijetna in preudarjal je cel pot, kako bi se dalo napraviti, da bi se ta posel na pošti toliko raztegnil, da ne bi bil samo kratek opravek, ampak da bi potem lahko v hišo dohajal, kajti na Zabrezju se mu je jelo že precej dolg čas zdeti. Stara komtesa je bila zanj kaj slaba družčina, ker o večni molitvi in pobožnih knjigah ž njo govoriti ni bilo posebno pogodno mladeniču, ki je bil preverjen, da je »veselega človeka Bog vesel«.

Neža rožmarinka

Precej drugi dan se Leon nameni na pošto. Teta ga ni pogrešala, če ga vse dopoldne in popoldne ni bilo. Tedaj jo je malokdaj vprašal in ji malokdaj povedal, kam gre.

Bližnji pot je bil čez hribec mimo samotnega zapuščenega sv. Vida.

Pri tej cerkvici so v nekdanjih časih pokopavali. Bil je nizek zid okrog in okrog, zdaj pa se je večidel sesul in le s travo porasla gomila je pričala, kod je držalo obzidje. Le na južni strani, kjer je bil zidič samo iz kamna, ni mogel ni dež ni veter razmetati skladov, tako da je bil za dva sežnja na dolgo in dva komolca visoko ohranjen.

Tik tega zida je na tleh sedela naslonjena ženska čudne podobe. Bila je silo velika, stara čez petdeset let in čudno pisano oblečena. Zraven nje je stala košarna s polomljenim locnjem in v košari je bilo raznih cunj veliko, vrhu njih pak šop kvart, kakor ciganke prerokujejo nanje. Ruto je bila z glave potegnili, tako da so ji črni kratki lasje mršavo viseli nekoliko po plečih in nekateri kodri po suhem, začrnelem licu. Oko je bilo svetlo in bodeče, usta je vedno nekako na levo stran

zategovala; le kadar se je nasmejala, zrasla so ji tako, da so poredni ljudje dejali, da se hoče v ušesa vgrizniti. Tačas pak se je tudi pokazala vrsta velikih belih zob.

Dasi je sonce bilo prav vroče, sedela je ženska vendar že dolgo na mestu in vedno govorila sama s seboj zdaj tiho, zdaj kriče. Polovica tega samogovora so bile kletve.

Ko je zagledala od daleč Leona, stresla je svojo grivo, kvarte v roke vzela, široke noge od sebe pomolila ter začela kvarte prebira je peti z visokim, precej lepim glasom:

Garvaj durdaj dideldaj!

Na čelu je lišaj, lišaj!

Na belem lici

sedita bradavici,

oj, dve bradavici!

»Vrag, to je lep človek,« govori ženska. »Neža Rožmarinka, ta bi bil zate, primi ga, ta ne sme uiti. Garvaj-durdaj! Lep človek kakor hudič! Moj košek, kje je moj košek?«

Rekši popade košarno, postavi svojo velikansko postavo pokonci in se nastavi na pot.

»Kam greste, moj lepi mladi?« vpraša Leona in ga nekako prežeče pogleda, da se ni vedelo, ali je pogled bolj poželjiv, hudoben ali dobrovoljen.

Leon ni bil boječ in vendar mu je bilo čudno, ko je stal tej nori ženski nasproti. Videl jo je že prej, vselej je bila pijana in posebno njemu zoprna.

Ogne se ji s pota in pravi: »Kaj ti mar, coprница, spravi se mi izpod nog.«

»Jaz coprница? Neža Rožmarinka je poštena žena, lepa žena, prava žena. Vrag ve, da nisem coprница. Moj oče je bil lep mož, Rožmarin je bil mož, pa ti si še lepši, na mojo dušo, da si lepši.«

Leon je hotel dalje iti, ali Neža Rožmarinka se ustopi predenj in mu ne da naprej.

»Daj roko, lepi moj mladi! Jaz ti bom povedala, kaj te čaka. Daj roko, Neža je prava žena, ona veliko ve.«

Mladenič ji da nekaj drobiža, katerega Rožmarinka brez vse zahvale v košarno vrže.

»Ne pojdeš ne, lepi moj,« pravi potem in se zopet ustopi predenj, obe roki raztegnivši. »Čakaj, da ti iz kvart srečo povem. Ravno tebi hočem povedati in danes. Če ne bodeš poslušal, čuvaj se me –«

Konec stavka je bilo več kletev.

Leon je bil radoveden, kaj mu bode divja žena povedala; zato je postal. Rožmarinka se usede na tla, vzame kvarte in jih jame razmetati po travi v tri vrste. Potem jih nekaj časa ogleduje, ogleduje mladeniča in začne praviti: »Kvarta kaže in pravi, da ste bili v smrtni nevarnosti, ni dolgo tega ...«

»Človek je vsak dan v smrtni nevarnosti, to ni nič, če boljšega ne veš.«

»Tiho! – Vi imate enega človeka, ki mislite, da je prijatelj. Ta vam je zavidljiv in bi vas v žlici vode utopil. – Bolni ste bili na smrt in kmalu boste zopet, pa bo vse dobro izteklo.

Duhoven je tukaj na kvarti, vi bi bili kmalu duhoven, pa precej tukaj je deklica. Zavoljo deklic niste duhoven – –«

Rožmarinka se začne smejati, da ni bilo konca ni kraja.

»Smrt, denar – ta dva sta vkup, to pomeni, da boste kmalu mnogo podedovali. Otrok je tu zraven; to pomenja ljubezen, zakon in dolgo življenje.«

»Vse to lahko vsakemu poveš. Jaz bi bolje govoril iz kvart kot ti. Ti ne veš ničesar,« pravi Leon in odide.

»Jaz sem Neža Rožmarinka,« vpije baba za njim, pobere kvarte po tleh, spravi jih v košek med cunje in gre zopet ob zidu sest, kjer je prej bila. Z glavo na rob zida naslonjena, tako da so črni kodri viseli čez vrhnji kamen, gleda za Leonom in poje svoj: »Garvaj durdaj!« Ko je bil mladenič že precej daleč od nje, jame zopet sama s seboj govoriti:

»Kako je lep ta fant. Ko bi hotel umreti ali ko bi ga kdo ubil, lepo bi bilo to kot vrag. Rada bi ga videla mrtvega. Škoda bi ga bilo pokopati, na mojo dušo, to bi bil lep mrtvec.«

V tem hipu ji od zad nekdo v lase poseže in kakor za zvo-
nec trikrat udari z Nežino glavo ob kamniti rob. Dasiravno jo je moralo tako trkanje boleti, vendar ni dala ni najmanjšega glasu od sebe, temveč za trenutek je oči zatisnila, čudno usta zvila in takoj potem skočila na noge.

»Jaz ti bom že pokazal, kaj se pravi dobremu človeku smrti želeti. Prej tebe vrag vzame nego onega gospoda.«

Te besede je govoril žagar Šepec na oni strani nizkega zida.

Rožmarinka ga srdito pogleda, ne reče pa nobene besede. Šele ko Šepec odide po stezi za Leonom, vzdigne baba svojo

veliko pest, trese grivato glavo in kriči: »Le počakaj, čakaj, ti krevlja! Snideva se, gorje ti ga bode. Že prav!«

»Ko bi prav ne bilo, pa te ne bi bil lasal,« oglasi se Šepec nazaj.

»Že prav, krevlja, rogovila! Gorje ti ga bodi!« vpije Neža in izgine s svojim koškom za cerkvijo.

»Kaj bode neki sveti Vid rekel tej babi, ki ravno pred njegovo cerkvijo kolne,« mislil je Šepec po potu.

Dasiravno je imela Rožmarinka vse ciganske lastnosti nad seboj, vendar ni bila ciganka. Vsak je vedel, da je doma iz samotne kočv v sosednji vinski gori, kjer je njena sestra, popolnoma pametna in navadna žena, še ob tem času gospodinjala, čeravno svoje blazne sestre ni hotela poznati, kadar sta se srečali. Med ljudmi ni bilo dognano, zakaj Rožmarinka – to ime si je sama dala – tako živi. Eni so trdili, da je blazna, drugi, manjši in pametnejši del, so pa dejali, da je le spridena in malovredna.

Rožmarinka je strašno veliko pila, naj bode vina ali žganja, dobrega ali slabega. Ne samo, da so ji dajali ljudje, ki so se je bali kot vedežne in uročne ženske, zaslužila je veliko s svojim prerokovanjem na kvarte. Tako je bila skoro dan na dan pijana in to ji je moralo možgane nekoliko zmešati in njeno govorjenje nenavadno predrugačiti.

Vsak, kdor pozna prosto ljudstvo, ve, kako ukoreninjena je vera in vraža; le škoda, da prva poslednje popolnoma iztrebiti ne more; včasih jo celo pospešuje pri takih, ki so slabo podučeni ali ki poduka ne umejo prav. Neža Rožmarinka je bila strah

materam, ki so imele male otroke v zibeli ali – male prasce v hlevu. Prve in druge so matere skrile, kadar je šla uročnica Neža mimo hiše. In ko so otroci malo odrasli, strašili so jih, da jih bo Rožmarinka vzela v »košek«.

Tako je bila ta ženska povsod za strašilo tistim, ki se strašiti dadó.

Vse to pak je bilo dobro za babnico. Mnogo laže je dobila, kar ji je bilo treba, nego vsak drug postopač. Delala se je, kakor da ne bi nobenega človeka poznala, zraven tega pa si je dobro pomnila, kaj se o tem in o tej govori, kakšen je itd. To ji je pomoglo, da je lahko prerokovala, da je marsikomu včasih iz kvart povedala, kar je mislil, da sam ve; da je večkrat kaj uganila, kar se je potem res zgodilo. Tako je bila posebno mladeničem in deklicam pogodu, ki so jo kakor v šali radi vpraševali za »srečo«, na videz smejali se temu, kar jim je pravila za denar ali pijačo, v srcu pa dostikrat trdno verovali, da se bode tako zgodilo.

Med tistimi, ki so bili neverni, bil je tudi žagar Šepec. Tega moža je pa tudi sovražila Neža že od nekdaj, kar ji je bil dokazal, da ona ne ve ničesar. Bila je ta stvar taka:

Šepec, ki je bil za silo tudi tesar in sodar, nabijal je v jeseni premožnemu kmetu sode pred hramom v vinogradu. Več mladih ljudi je bilo okrog njega in tudi Neža Rožmarinka je prerokovala zavrstjó vsem. Do Šepca prišedši, je hotela še njemu, on pa je trdil, da ne ve nič več o bodočnosti nego sam. »Jaz celo vem, kaj ti zdaj misliš,« pravi Rožmarinka. Šepec je ravno imel obroč napet, tako da je en konec v roki držal, drugi

mu je pa bil v prsi uprt. »Ali res veš, kaj mislim?« vpraša Šepec. »Res,« pravi Rožmarinka. V tistem hipu spusti on en konec napetega obroča, tako da babnico ravno po zobeh udari. Kri ji je udarila, jela je grozovito kleti in tožiti; Šepec je pa mirno obroč zavezoval in smehljaje se dejal: »Saj si vedela, kaj mislim storiti, zakaj se nisi umaknila.«

Da si je hromi mož s tem nevarno sovražnico naredil, to mu ni bilo mar.

Prvo znanje

Ne prav poldrugo uro od Zabrezja je pri veliki cesti pošta.

Samotna, precej velika in obširna hiša je sicer dobro četrtr ure od bližnjega trga, vendar bi bil lastnik njen, gospod Gorec, rajši izgubo imel, nego da bi bil dal častno cesarsko službo iz rok. Ljudje v okolici se niso pečali mnogo s tujim svetom, zato je Gorčeva pošta le posamezna pisma sprejemala in oddajala, postavim, če je kak vojak svojim ljudem na vsake kvatre pisal, kako se mu hudo godi, ali pa je župnik dobil vsako soboto kak cerkveni časopis. Še manjkrat se je naključilo, da bi bil kak popotni človek tod hodil in pošti dajal za vožnjo zaslužka.

Pa za vse to se gospodu poštarju ni bilo treba veliko meniti in se tudi v resnici ni menil. Imel je največjo kmetijo v okolici in dovolj veselja do nje. Pošta je bila za nameček, za čast in ime, kmetija pak je polnila mošnjo.

Žena mu je bila umrla, otrók ni imel več ko eno hčer. Tako je bilo razen družinčetov na pošti samo četvero glav: poštar, dve deklici, kateri iz cerkve poznamo, in mlad, boječ gospodek, nesrečen ženij, ki je v kancliji sedeval in čakal, če se primeri, da kdo kaj prinese, ter užival lepo ime »ekspeditor«.

Ko je Leon prišel omenjenega popoldneva do pošte, ni bilo nobene žive duše nikjer videti razen velikega psa, ki je pred vežo na soncu ležal, in zagledavši tujca, počasi vstal, trikrat debelo zalajal in se mrmraje zopet ulegel. Tudi v veži ni bilo nikogar, dasi je bilo več vrat odprtih. Ni se znal kam obrniti. Naposled vendar pride dekla mršavih las in mu razloži, da ni gospoda doma ni gospice Matilde niti gospoda ekspeditorja.

»Samo Pavlina so gori,« reče ženska kazaje po stopnicah. »Če hočete počakati, gospod bodo kmalu prišli, jaz menim, da niso daleč šli. Gospica Pavlina so sami, le pojdite gor.«

Ko je Leon vrhu stopnic prišel, slišal je iz poslednje sobe brenkanje na klavir. Igralka je morala izurjena biti. Njene fantazije na instrumentu so mu bile tako všeč, da je nekaj časa poslušal.

Dvakrat je moral potrkati, da ga je slišala.

V sobo stopivši, je stal pred deklico, katero je iz cerkve že poznal. Oblečena je bila prosto, črni, gosti lasje so bili okusno brez umetnega lišpa nazaj razčesani, okoli belega vratu je sedel nabor črnih koral in iz širokih rokavcev so se videle lepe okrogle lahti.

Malo je osupnila, ko je nenadoma stopil v sobo nenavaden gost. Prvi hip je malo zardela, v lepih črnih očeh je bilo brati začudenje, takoj pak se je povrnil ženskam v enakih situacijah navadni takt in z neko ljubeznivo, naravno sigurnostjo je Leona, katerega je v tem trenutku po obrazu spoznala, pozdravila, ponudila mu sedež in vprašala ga, s čim mu more postreči in

kateri srečni vzroki so poštni hiši naklonili čast, da jo obišče. Obenem mu je povedala, da gospoda strica, kakor je poštarja imenovala, v tem hipu ni pri domu, da pa ima vsak čas priti.

»A, že vem, vi ste tedaj tisti lovski tat?« pravi deklica, smeje se čez nekaj časa, ko ji Leon pove, zakaj je prišel pravzaprav na pošto. »Slišala sem sinoči o tem pregrešku; da pa ste ravno vi tak hudodelec, tega nisem vedela. Mislila sem si takega moža drugačnega, kakor ste vi. Gotovo niste zastaran grešnik; tedaj je upanje, da se boste poboljšali.«

»Če človek ponevedoma pregreši, ni nevaren. Jaz bi bil še štel, da mi boste vi pomagli opravičiti se pri gospodu poštarju, a vidim, da me ostreje sodite, nego je sploh mehkim ženskim srcem navada.«

Ona se zopet zasmije: »No, da se ne uštejete in da vam vaša dobra vera o našem spolu ne upade, bodem na vašo stran stopila, samo poboljšanje morate obljubiti. Obljuba je prva stopinja do storitve.«

»To pa iz srca rad obljubim.«

»Vi ste šele malo časa v našem kraju. Šele nekaj nedelj smo vas videli v cerkvi. Kako vam je tukaj po volji, če se sme vprašati?« reče deklica po nekaterih drugih vprašanjih.

»Sploh prav dobro,« odgovori Leon.

»Samo sploh? Tukaj ostane še en posebej ali sicer. Kaj imate ugovarjati proti posameznim rečem?«

»Jaz sem bil do poslednjega časa vajeen mestnega življenja. Na deželi mi je zdaj vse novo. Ta sprememba ima pač tudi svoje prijetnosti, svoje veselje, vendar se je včasih človek prenasiti.

Vsaj meni se včasih zdi preenomerna in prav rad se domišljam prošlosti. Tako mi je zdaj pa zdaj res malo dolg čas.«

»Tako pa že ne smete govoriti, če nečete, da bi vas napačno ne sodila. Mlad človek in dolg čas! To ne gre, to se ne veže. Meni ni nikdar dolg čas, če sem tudi ves dan sama; in jaz sem tudi nekdanj stanovala v mestu.«

»Tedaj ste tako srečni, da imate boljšo naturo nego drugi ljudje.«

»Ali si ne delamo nature in značaja najbolj sami?«

»Ne ugovarjam, gospodična; čutim, da bi res nehvaležen nalog in izpodkopano stalo imel, ko bi hotel dolg čas zagovarjati.«

»Že prav,« reče ona. »Zdaj pa jaz jabolko poberem, ki ste ga stran vrgli, in ne strašim, se celo, če potem mislite, da je v meni duh vednega nasprotovanja. Vi morda to besedo, o kateri govoriva, drugače umete. Potemtakem bi bili hvale vredni. Lahko je, da kako določeno osebo pogrešamo blizu sebe in neko hrepenenje dolg čas imenujemo. Vidi se mi, da je pri vas tako.«

Leon sicer ni opazil šegavo-porednega njenega pogleda pri teh besedah, a umel je, kaj pomeni, in hitel je z večjo določnostjo, nego je bilo morda primerno, zatrditi, da ni tako. Ali mu je bilo kaj do tega, da ne bi deklica kaj takega mislila, ali se je bil samo v razgovoru tako oživil, tega ne vem. Dejal je, da ne pogreša posebne družčine, ampak družčine sploh, da ni izbiričen itd. Komaj pak je to izustil, čutil je rdečico na licu,

rekel je preveč, a beseda je ušla, in čeravno napačna, nazaj se ni dala več poklicati. Pavlina ga je rešila iz te zadrege.

»Pridite večkrat k nam. To se ve, da dobre zabave vam ne moremo napravljati, a veselje boste nam storili gotovo. In kar mi zamoremo, da vam ugodimo, to vam smem obljubiti v imenu vseh.«

Leon je ravno hotel nekaj odgovoriti, ko se vrata odpró in poštarjeva hči Matilda v sobo prihrumi. »Pavla, ne veš kaj – –« Stavka ni končala, zagledavši Leona. Pavlina ji soseda predstavi. Domača hči je le boječe nekaj besedi s tujim sosedom govorila, potem pa šla iz sobe z izgovorom, da očeta pokliče. Res pride stari poštar, gospod Gorec, takoj potem gor in razgovor se je začel o lovu, o kmetiji in vremenu in enakih dolgočasnostih. Sicer pak je opravičil poštar ravnanje svojega lovca proti Leonu in temu obenem zagotavljal, da sme loviti in hoditi posihdob po vsem njegovem zemljišču.

Ker so zaporedoma vsi trije, gospodar in deklici, mladega soseda ustavljali in silili, naj ostane čez poldne, imel je zlasti pri kosilu priliko razbrati vnanjo obliko in notranje lastnosti poštnih prebivalcev.

Gospod Gorec je bil čezpetdesetleten mož, majhen, debel. Rdeč, poln obraz, okroglo, golo obradje z mesenim podvržkom je pričalo, da si privošči uživanja božjih darov, katerih mu je Bog obilo podelil, naj se jim pravi jelo ali pilo. Črne, goste obrvi nad malimi skritimi očmi so kazale jezonaglega gospoda, nasproti pak je zopet jamica pod usti manjšala osornost in strogost, razlito po vsej fiziognomiji. To se vé,

da je Leon danes samo njegovo lepšo, prijazno stran videl, o drugi strani so sami služabniki in sovražniki njegovi vedeli pripovedovati.

Njegova hči Matilda, kakih sedemnajst let stara, ima obraz, podoben glavam, kakršne je malal rad Rubens, rumene lase, ki se vrhu lepega čela prijetno krive, kakor majhni valovi na stoječi vodi, pravilen nosek, majhna usta in rdečebelo lice, celo obličje pa okroglo, zrcalo nedolžne, vesele duše. Nečesa pa iz omenjenih Rubensovih slikarij ni bilo najti na njenem obrazu tako popolnoma vpisanega, kar je umetnik s stvarno roko svojim podobam vdihnil, namreč tistih, rekel bi, nevidljivih potez, ki, bolj mislim kakor istinitim črtam podobne, značijo neko vso podobo presijajočo duhovitost. Tega deklica ni imela.

Laže pak je opazovalec njeni tovarišici Pavlini to sicer vna-
njo in vendar nematerialno prednost prisodil, čeravno bi bil ta in oni dejal, da je manj lepa. Leonu, to se ve, da se ni zdelo poslednje. Zvedel je med razgovorom od nje same, da je za osem let starejša od Matilde. Na prvi pogled ne bi bil tega nihče verjel; kdor pak ju je primerjal, kdor je med pomenki pazil na besede, ki jih je ta in ona govorila, videl je, koliko razlike je med mišljenjem obeh, in verjel je, da je ena starejša.

Gospod ekspeditor pak, ki sedi na spodnjem oglu pri mizi, on je malo starejši od Leona, pa ne mnogo. Suh mož je, srednje postave, čisto obrit, ima vedno naočnike na nosu, pridno je in pije, pridno posluša, kaj se govori, in kadar ga kdo kaj vpraša, kratko odgovarja z nerodnim, jecljavim glasom. Sicer

pak Leona včasih po strani pogleda, kakor da ga ne bi bil vesel na pošti. Ima zanošeno črno suknjo na sebi, za vratom rutico žive barve, lasje pak mu uporno in ošabno stojijo nakvišku. Gospod Kompletz – tako se ekspeditorju pravi iz rojstnega lista – študiral je pet dolgih klasov na latinski šoli osem dolgih let. In ko poslednjega ni mogel premagati ni drugo leto ne, storil je skazovanje svojim starim, in ker je bil preboječ za vojaški stan, podal se je najprvo k nekemu notarju, potem k poštarju za pisarja in dobro se mu je godilo današnji dan, da nikdar pred ne tako. Kompletz je bil sicer molčeč, neroden – ali kakor hudobno pravijo eni: neumen – v družbi, počasen pri delu, neveden, kadar je bilo treba kaj znati, a imel je tudi lep košek dobrih lastnosti. Tako na primer je bil priden in potrpežljiv, s hudim in dobrim zadovoljen, rad se je dal zmerjati in bil dober domoljub. Večkrat je pokazal, da ima dobro srce v sebi.

Pa da nam kdo ne očita, da smo Kompletza v posebno varstvo vzeli, vračamo se k svojemu junaku. Ta je zraven gospodarja sedel in imel veliko odgovarjati. Kajti gospod Gorec je bil, čeravno c. k. poštni lastnik, sila malo izobražen, kar se tiče sveta, njegovih razmerah itd. Radovedno je tedaj izpraševal, kakšno je veliko cesarsko mesto, kakovšni so ljudje tam, velika poslopja, možje pri vladi in enake druge reči. Hudoval se je na ljudi, ki so visoko postavljeni in dolgove delajo cesarstvu, da davek raste od leta do leta itd.

Tako se je bil Leon takoj gospodarju tolikanj prikupil, da mu je večkrat vabilo ponavljal, naj se prav dostikrat glasi na pošto, kar je mladenič rad obljubil.

»Vidim, da ste redke vrste lovski tat,« pravi poštar, »zato smete še dalje hoditi, koder hočete, po mojem. Kadar bom jaz utegnil, pridružil se vam bom prav rad, kajti še na stare dni se bom kaj učil od vas, kakor vidim. Sicer sta moji dekleti obe učeni, sosebnost Pavlina, moje pokojne žene sestrina hči, pa vi ju boste prekosili, kakor se mi vidi. Samo kar pravite o gospodarstvu, to ne vem, če bode vam veljalo. Jaz ne verujem, da bi se kmetija dala v bukve spraviti. Tukaj velja le izkušnja, dve njivi nista enaki, človek mora vsaki zemlji posebej navado in lastnost vedeti. Le tiho bodite, nič vam ne verujem. Kmetujem svojo zemljo že dober kos svojega življenja, in če mi ne zamerite, več si upam pridelati po svoje na ravno tolikšnem prostoru ko vi, ki se boste ravnali po uku takih kmetovalcev, ki po papirju brazde režejo.«

Na tem svojem stalu vseh starokonservativnih kmetov je ostal gospod Gorec trdovratno vrhu vsem ugovorom.

Deklicama je bil tak razgovor malo pogodu, molčali sta obe; celo Komplez se naveliča poslušati, vstane in odide v svojo kancelijo. Tudi poštar je imel nekaj opravka zunaj doma, pustil je gosta pri deklicah in šel.

Leon je moral pred odhodom še vrt ogledati. Obe deklici sta ga spremljali.

Mlajša, domača hči, ki se je zaprva nekako ogibala govoriti z njim, bolj iz boječe sramežljivosti in nenavajenosti, s tujim človekom občevati, nego iz drugih vzrokov, bila je zdaj živejša izmed obeh, razkazovala je pridno svoje cvetlice in sadike in več govorila kakor onadva oba.

Pavlina pak je bila ravno nasprotno zdaj bolj utihnila, in če je govorila, ni bil več tisti zabavni veseli glas, s katerim je davi začela z Leonom razgovor, kakor bi bila že davna znanca. Le zdaj pa zdaj je katero vmes rekla, marsikatera je imela nekaj žela in na marsikaj je odgovarjala samo s pomenljivim smehljajem.

V majhni gredici konec vrta so rasle majhne plave cvetke. Bile so Pavlinine odreje. Leon ji željo izreče, da bi rad eno imel.

»Le posezite, dovoljenje se daje z veseljem,« pravi ona.

»Sam se ne predrznem. Mislim, da bode dalje zelenela, če jo bolj po pravici dobom.«

»Tudi tako bode ovenela,« pravi Pavlina, utrga in mu jo da. Leon nekako radostno poseže po nje.

»Zame bo vedno lepa, četudi vela,« pravi. »Sicer pa mislim, da lepota vedno ostane, če ne v materialnem bitju, pa vsaj v misli. Spomin lepe reči je tudi lep, morda lepši od reči same.«

»Pa tudi lep spomin človeku ogreni, verjemite!« reče Pavlina.

Po tem se Leon poslovil. Medpotoma je malo cvetlico v roki ogledoval, dekličina zadnja beseda pak mu je vedno na uho bila. Zdelo se mu je, da je prav veliko v njej. Kaj? Kako bi to vedel! Vesel je bil pa današnjega dne sploh, poštar in deklici so mu bili pogodu. Da ena bolj ko ena, to je bilo menda naravno, saj je človek že tak, da povsod tehta in primerja.

Križi in težave mladih ljudi

Na večer tistega dne se je nebo pooblačilo, in preden je sonce utegnilo skriti se za gorami, naredil se je mrak; zdaj pa zdaj se je zaslišalo tam daleč zamolklo grmenje.

Leon je doma pri odprtem oknu slonel in razgledoval sive oblake, kako se zbirajo in raztezajo. Dasiravno je ob takem trenutku, ko se natura pripravlja svoje grozovite moči razkazovati, človeku, ki v tem hipu bolj kakor kdaj čuti svojo slabost, navadno nekaj tesno pri srcu: bil je mladenič vendar veselega in lahkega srca. Oblaki se mu niso še nikdar lepši in veličastnejši zdeli; sapa, ki je šumela po gozdu in visoke vrhove zibala, zdela se mu je kakor prijetno hladeči piš, grom ni še nikdar mogočnejše bobnel.

»Kaj neki ona dela zdaj? Če tudi oblake opazuje? Če sem ji jaz v mislih?«

Kaj bi bil dal, ko bi bil to poslednje vedel!

Pavlina je medtem sama sedela v kolibici sredi vrta. Imela je knjigo pred seboj, toda čitala ni, zaprta je ležala ji na mizi. Neko šivanje je imela v naročju, pa tudi šivala ni; samo sedela

je. Da bi ji bil mladenič v mislih, katerega je danes naprvo spoznala? Težko da! Iz obrazov, iz oči se da človeškemu rodu velikokrat čitati, kakšne reči premišlja ta in ta. Na tem obličju pa so bile v tem hipu vse črte tako izražene, da ni bilo ni sledu tistega pomladanskega, deviško srečnega in osrečevalnega čuta, ki bi deklico v enakih mislih obseval.

Od hiše sem po pesku prikorači počasna, precej plašljiva stopinja gospoda Kompleza. Pride do deset korakov blizu kolibe. Deklica ga ne opazi. Nekaj časa postoji gospod Komplez, popravi si očala, potem pa še bolj tiho malo v stran zavije. Motiti neče deklice, naj premišlja, kar hoče. Pa tudi daleč od nje neče iti, sede na klopco za grmičem, podpre glavo in vzdihne, to se ve, da tiho, da nihče ne sliši kakor on sam in Bog. O Bog, saj tudi ti sam veš, zakaj se je ta vzdih kakor skriven tat utrgal iz globeli njegovega srca in ukradel se na svetlo.

Kako rad bi vstal s svoje klopi in šel tja v kolibico, da bi Pavlini nasproti sedel. Pa čemu bi hodil? Morda je rajša sama, morda se sama s seboj bolje razgovarja ko ž njim. Pa saj jo od tukaj tudi vidi, glej, zdaj je šivanje v roko vzela, zdaj nit v šivanko vdeva, zdaj se je upognila!

Zdajle bi lahko šel k njej! Idi! Pa ne, morda ne bi ji bilo ljubo. O, ko bi ji vsaj povedati mogel, kak kamen, težak kamen mu na srcu leži! Ni mogoče tega povedati. Beseda bi v grlu zastala. In ko bi si toliko poguma vzel, da bi ji povedal, kaj bi bilo? Nič, nič! Da ni lep, tolikokrat se je že v zrcalu skrivaj tega prepričal. In govoriti ne more, jezik ne da, ž njo še posebno ne, nje se še rajši ogiblje ko drugih ljudi. Čudno je to. Kolikrat

si je že namenil, da bode vesel, kakor so drugi ljudje, da bode mnogo govoril kakor drugi ljudje, da ne bode samo mislil! Ali dolg most je med sklepom in dejanjem.

Ti, Bog! Ali si res svoje darove dobro razdelil? Zakaj si mu srce ustvaril, neznano hrepenenje po sreči položil v to srce, pomočkov pak, da bi do te dosegljive sreče prišel, nisi mu dal! Marsikdo je dobil bogastva, rabi ga, da svoje bližnje tare; marsikoga si visoko povzdignil, da drzno zaničuje boljše, ki so pod njim; marsikomu si dal telesno lepoto in gladek jezik, oboje mu rabi, da svet zapeljuje, srečo nekaterega nedolžnega bitja izpodkopava. Vsega tega pa poštenemu Komplezu nisi dal. Pa, ti že veš, zakaj je tako.

Čeravno ne tako, vendar vsaj enako je gospod Komplez mislil. Morda bi se mu bila ta preiskava še dalje razpletala, kajti ravno so mu na um prišli stihi iz pesnika, katerega je natanko čital, ker mu ga je Pavlina dala:

*In ne časti se človek zaradi tega,
ker človek je, časti le čast dadó,
ki so le zunaj njega in slučajne.*

Po sreči ga v tem žalostnem opravilu premoti jasni glas Matildin, ki je od hiše po stezi proti kolibi tekla in klicala Pavlini, da pojde dež, naj se tedaj ob pravem času umakne z vrta.

»Še ti pojdi sem, ne bode dežja tako brž. Prijazneje je tukaj nego gori v sobi,« pravi Pavlina.

Takoj potem sta deklici skupaj sedeli v lopici in jeli razgovarjati se. Komplez do svoje klopi ni mogel slišati, kaj se menita, ali rad bi bil slišal. Bilo je že malo mračno, dež je začel kapati. Toda Komplez se ne zmeni za to, temveč varno se približa do kolibe in tam na zadnji strani se ustopi za steno, z bršlinom preraslo, ter posluša.

Od kraja sta se le navadne reči menili, in ker je Kompleza dež močil, hotel je tiho oditi. V tistem hipu vpraša mlajša Pavlino: »Kako ti je pa ta z Zabrezja všeč?«

Zaslišavši to, Komplez obstane, nastavi uho, da bi čul Pavlinin odgovor, in kdor bi ga bil v tem trenutku videl, priznal bi bil, da mu mora, kakor se kaže, veliko biti do tega Pavlininega odgovora.

»Všeč? Kdo bode brž o tem govoril? Saj ga komaj povrhu poznam,« odgovori Pavlina.

Matilda udari v smeh, obrne se plesaje enkrat okrog nje in pravi s prstom žugaje: »Že vem, kaj se to pravi, čeprav nečeš povedati. Kaj meniš, da nisem zapazila, kako bi bil vedno le s teboj rad govoril, s teboj hodil. Zato sem mu pa nagajala in sem ga večkrat nalašč od tebe spravila. Pa ne smeš huda biti zato.«

»Ne govori tega, to niti šala ni. Ko bi veselje imela, lahko jaz tebe tako primem.«

»Pa zakaj li šala? Ali ne more biti resnica? O, jaz sem dobro videla, in čeprav tajiš, vem, da si tudi ti spoznala. Saj te je že poprej, ko ga ni bilo še k nam, vselej pred cerkvijo čakal in pozdravljal.«

»Pozdrav je tako tebi veljal kakor meni.«

»O ne! To pa jaz že bolje vem,« pravi Matilda in smeje se ploska z rokami. »Dve nedelji tebe ni bilo pri maši in tačas tudi spodaj ni čakal. Vidiš? Kaj je to?«

»Prav nič, ljuba moja!«

»Res nič, samo nekaj – nekaj se tako začenja, kakor si jaz mislim.«

»Kaj?«

Matilda se smehljaje usede prav tik svoje tovarišice, oklene se je okoli vratu in zardela zašepeče: »Ljubezen, ali ne?«

Pavlina ne reče ničesar za prvega, pogleda sestrični naravnost v oči in ta zardi še bolj ter skrije svoj obraz na njeno ramo in se smeje.

»Tebi sem povedala vse, povedala sem ti, kako ravno o tej reči mislim,« pravi Pavlina tako resnobno, da sestrični smeh preide. »Prosim te torej, nikar se ne šali z menoj. Saj veš, zakaj jaz ob enaki dobrovoljnosti ne morem vesela biti.«

Sestrična se skloni pokonci. »Beži mi! Še zmerom si nespametna. Že tačas, ko si mi povedala, rekla sem ti tako in danes še posebno pravim. Jaz bi takega človeka, ki je mene pozabil, desetkrat pozabila, in še prav lahko. Bogve kje je in kakšen. Tebe pa gotovo ni vreden. Nikdar te ni v resnici rad imel, samo hinavčevati se ti je znal in dobrikati se, dasi ni imel nič dobrega na sebi. Saj že to ime: France, to je navadno, vsakemu hlapcu je tako ime. Vendar se človek lepše kliče Leon, ali ne?«

»Na imenu ni ničesar; vprašanje je, kakšen je človek, ki ga ima.«

»Saj pravim, da tudi človek ni bil nič vreden.«

Pavlini se solza utrne iz očesa.

To je sestrična opazila, takoj ji je bilo žal svojih besedi. Oklene se je vdruživ in s tresočim se glasom pravi: »Pavlina – ti – nikar mi ne zameri, nisem te hotela žaliti.«

»Saj me ti ne moreš žaliti,« pravi ona ter obriše po sili prihajajoče priče srčne žalosti.

»Pa sem te, vem, da sem te. Kajne, da mi ne zameriš, nečem tako govoriti?«

Sestrinski poljub od Pavlinine strani in potem povrnjen od Matilde je zatrdil popolno spravo med njima.

Zdaj nekaj za njima zašumi! Gospodu Komplezu, ki je tam stal, padel je bil klobuk na tla, in ko ga je pobiral, prasil je po nerodnosti s čevljem po pesku.

»Kdo je?« vpraša Matilda malo ustrašena, kajti precej temno je že bilo.

»Jaz,« oglasi se Komplex.

»Kaj pa hočete?«

Kompleza vroč pot oblije, ne vé, kaj bi rekel, nazadnje pa se zmisli in pravi: »Vprašat sem prišel, če hočem dežnike prinesiti, dež gre.«

»Le prinesite,« pravi deklica. V diru Komplex odide in kmalu prinese dežnike.

Čudno se je pač deklicama zdelo, kako da je tako moker, ker pot od vrtné lopice do veže ni bila dolga in deževalo ni tako posebno. Kako bi pa utegnili misliti, da je ves čas njunega pogovora na dežju stal in posluške utepal.

Pri večerji se je gospodarju poštarju malo čudno zdelo, da je vse tiho, če on ne govori. Komplez, ki navadno že ni bil za daljši pogovor, nocoj še odgovarjal ni rad, in kar je bilo najbolj čudovito in nepravilno, še večerjal ni tako po redu kakor druge krati.

»Ali ste bolni morda?« vpraša gospodar.

»E ne, malo,« odgovori.

»Le ulezite se in jutri ostanite v sobi, če vam ne odleže. To je slabo. Vreme se je sprevrglo, lahko bolezen doboste. Od kraja se mora človek čuvati.«

Tako je bil Komplez odpravljen in je kmalu vstal in šel v svojo izbo spat, toda spal ni skoro vso noč nič.

»Kaj je pa vama, ali ste tudi bolni?« vpraša čez nekaj časa oče hčer in Pavlino.

»Medve pa ne,« odgovori ena in zopet je bil molk.

Stari ju ogleduje, zdi se mu, da je Pavlina bolj bleda in otožna videti ko druge čase, In si brž misli: že vem kaj, imata že kakov prepir med seboj, kako otročarijo; to se mora odpraviti. – Potem tudi od mize vstane, prej ko navadno, in odhajaje pravi hčeri: »Preden greš spat, pridi v mojo sobo.«

In ko deklica radovedna, kaj ji ima oče važnega razodeti, takoj za njim gre, naredi ji ta ostro pridigo in si ne da dopovedati, da ni med njo in Pavlino nikakega prepira. »Jaz sem iz vsega vajinega obnašanja poznal, da je nekaj med vama. Molči! Ti jo moraš imeti kakor svojo sestro, da še lepše. Kar bi sestri lahko rekla, njej ne smeš. Ona ne sme v naši hiši čutiti,

da ni doma, ne sme čutiti, da nima ne očeta ne matere. To ti enkrat povem, vedi za zmerom. Razumela si me! Pojdi!«

Dasiravno je bila ta očetova pridiga nepotrebna, vendar ni bila brez učinka. Deklici se je zdelo, ko je v spalnico prišla in tam že svojo sestrično našla, da je res še premalo prijazna proti njej, da ji manj ljubezni izkazuje, nego bi morala in kakor ona zasluži. Ni si mogla kaj, da ne bi bila Pavlini nekoliko tega povedala, kar oče misli in kar je dejal, in to jo je prav ganilo, ko je slišala ta novi dokaz poštenosti svojega varuha in drugega očeta.

Dolgo še, do pozne noči, sta deklici šepetali v postelji, potem je spanec objel najprvo mlajšo in kmalu potem še starejšo, zalotivši jo v molitvi.

Kaj si nekdo prizadeva, da bi se ženil

S težkim srcem se Šepec bliža Zabrezju. Kamen mu na srcu leži, debel kamen in čuden, odvalil bi ga rad. Ženil bi se rad, za ves svet bi se rad ženil, naj ljudje govoré, kakor hoté, naj mati, stara sitnost, mrmra in ropoče, naj hči joče in kar hoče; žena je le žena; če jo človek ima, lepo je to. Če se ž njo življenja veseli, lepo je to. Sicer ljudje pravijo, da kdor se ženi, ima križ na glavi, križ, ki ni Boga na njem, pa Šepec tega ne veruje povsem. Nadloga je res žena pri hiši, ali žena je tudi dar božji.

Tako Šepec misli. Jezi ga pa, da se ubožen človek ne more ženiti tako lahko kakor bogatin; da mora od Petra do Pavla hoditi in za dovoljenje prositi in moledovati. Človek je človek. Vsak si rad kaj dobrega privošči. Kaj more Šepec za to, da je ubog, zakaj se ne bi smel ženiti. Pred Bogom ni razločka med ljudmi. On skrbi baje za cvetlice na polju, zakaj ne bi tudi za to skrbel, kar bi utegnilo iz Šepčevega zakona priti na širni božji svet?

Danes je namenjen v grad Zabrezje. Tam se daje prvo dovoljenje. Drugo daje župan, tretje župnik. Vrag vzemi vsa ta

dovoljenja, ves svet! Adam ni šel nikamor dovoljenja prosit, ko je v raju Evo jemal. Pa tudi ni imel lastne hiše niti žage v najemu ne. In župniku ni poroke plačeval, vsaj Šepec ni nikdar slišal ni v pridigi ni v pogovorih ne, da bi jo bil.

Stara komtesa pred vežo sedi za kamnito mizo. Stara je, življenje jo je minilo. Če bode dovolila ali ne bode? Huda bode, Šepec se boji, počasi, prav počasi se približa, klobuk že od daleč z glavo sname in pravi tiho v srcu: sveti križ božji, naj bode, kar hoče.

»Kaj bi rad?« vpraša komtesa, naočnike sname, bukve zapre in žagarja gleda.

Žagar klobuk v roki vije, odkašlja se, glavo pobožno na levo ramo pobesi, milo pogleda in pravi: »Gospa milostljiva, vaše gnade! Nekaj bi prav lepo prosil.«

»Kaj takega?«

Žagar postavi leseno nogo malo bolj nazaj, v tla pogleda in reče:« Prosim ponižno, da mi dovolite na pisanje, da bi se na vaši žagi – oženil. Le-ono Mreto, ki v vasi osebenjkuje, bi rad vzel.«

Komtesa se začudi, roko sklene, kakor bi hotela moliti; kvišku pogleda in vzdihne: »Moj Bog!«

Žagar se ustraši, rdečica ga oblije in jezen si misli: »Otep stari, gosposki, da bi te pretrl in bi te!«

»Ljubi moj človek,« pravi stara gospa in stegne roko proti njemu, »poslušaj me in ubogaj. Pameten bodi in pusti to misel, angel varuh tvoj bode vesel. Glej, ti si hrom, staro mater imaš in hčer imaš. Za le-te skrbi, to je božja volja. Čemu ti

bode žena? Prileten si že, pokoro delaj. Glej, koliko laže boš služil Boga, če sam ostaneš. Sveto pismo tudi pravi, da kdor se ženi, skrbi za ženo in otroke; kdor tako ostane, ta lahko skrbi samo za izveličanje svoje neumrljive duše.«

Pridiga je bila še dolga, morda je bila tudi lepa, ali Šepcu ni do srca segla. Potuhnil se je, v tla gledal in klobuk vrtil, tiho klel in nazadnje dejal: »Vendar bi prosil, če je mogoče. Vseeno, Boga bodem tudi tako služil, saj je on sv. zakon v sedmih zakramentih postavil, pravijo. Molil bodem za vas včasih, kadar ne bodem imel kaj delati. Že v grobu boste gnili, jaz bodem pa molil za vas na čast materi božji in bodem rekel, Bog ji daj dobro, stari gospe, dobra je bila.«

Pravo plat je bil zadel. Starki so skoraj solze v oči prišle. Misel, da bode kdo po smrti zanjo molil, je bila zapeljiva.

»Ljubi moj, ali se ne bodeš kesal?«

»O, nikoli ne,« pravi žagar.

»Ali si dobro premislil? Ali si kaj molil, da bi ti sv. Duh pravo pamet dal, da bi po božji volji svoj sklep storil?«

»To je, da sem molil, pa še kako!« reče Šepce in misli: lagaj se, kolikor moreš, da le doboš, česar bi rad. – »Molil sem do sv. Vida, sv. Antona in ne vem do kam še. Dosti sem molitve storil in še je bodem, samo prosim, da – –«

»Pojdi tedaj k gospodu župniku. Če ti dovoli duhovni go-spod, jaz ti ne bodem branila.«

Šepce kislo pogleda.

»Gospod duhovni bode že dovolil, menim, če vi dovolite in župan. Ta bode pa najbolj siten. Zato sem rekel sam pri

sebi, ko bi od vas pisano imel, da se smem ženiti, ne bi si upal župan ugovarjati kar naravnost. Lepa pomoč bi bila.«

Vendar pobožna žena ni vedela, kaj bi storila. Bala se je, da ji ne bi kdaj vest očitala, na drugo stran pak bi bila po svoji dobrosrčnosti rada ustregla prosečemu možu.

V tej zadregi ji pride po sreči Leon na pomoč. Njega vpraša, kaj misli, ali se sme dovoliti, ali bi bilo bolje, da se ne. Tudi ko ne bi bil Leon pred seboj videl ponižno prosečega moža, stopil bi bil na njegovo stran že po svojem mišljenju o zasebni prostosti, po kateri naj vsak človek ima pravico sam s seboj storiti vse, kar za dobro spozna in se zлага z načeli boljše nature njegove. Stara komtesa se je rada dala pregovoriti, odslonila pa je odgovornost od svoje tanke vesti, rekoč: »Stori, kar hočeš, Leon, saj si tako za menoj gospodar na Zabrezju.«

Šepec je vesel odšel s prvim dovoljenjem za zakon v žepu.

»Ali pa res ni nič napačnega, Leon, kar sva storila, ali kar si ti storil?« pravi čez nekaj časa stara gospa. »Glej, kako bode hrom človek otroke preskrboval, če mu jih Bog da!«

»Za to bode sam skrbel, menda je že premislil. Bog mu je prosto voljo dal, krivica bi bila od nas, ko bi mu jo kratili, dokler je v načelih napak ne rabi. Zakon pa sam na sebi gotovo ni nič napačnega. Morda bode v njem boljši in nравnejši človek.«

»Naj se zgodi božja volja, da bi nesreče ne bilo iz tega!« pravi žena.

Šepec pak je medtem z dobrim upanjem in napisanim listom mahal proti županstvu. Oče župan mu je sicer že prej

grozil, da mu ženitve ne dovoli; a zdaj je bil žagar preverjen, da se ne bode ustavljal, če mu pisano pokaže, da gosposki gospodarji žage, na kateri živi, ne ugovarjajo.

Vaški župan Stremenček je bil mož dolge rasti in suh. Sosedje ga niso izbrali za ta častni stan ni zaradi njegove veljave v kmetskem svetu niti zaradi večje premožnosti, temveč samo zategadelj, ker je kot nekdanji vojak pri kanonirjih malo pisati znal, nekoliko tujega, uradnega jezika znal in sploh rad okrog gospode hodil, česar so se drugi radi ogibali. Sicer pak je bil Stremenček precej slab gospodar in njegovo imetje, med srednjimi v soseski, šlo je bolj nazaj kakor naprej. Svojih sosesčanov in njegovih pravic ni posebno zagovarjal in branil, bal se je ostrim birokratom zameriti se in bil je pokoren služabnik. Njegova služba, katere je v svojem srcu ponosen bil, obsezala je po takem samo to, da je od hiše do hiše mali davek za vaški spašnik pobiral, ukazoval, kdaj naj se okrajna cesta posuje s peskom ali kamenjem, ali pa včasih v kanclijah zglasil se na poklic c. k. okrajnega poglavarja in kako stvar podpisal, o kateri še ni vedel niti vprašal, kaj ukazuje ali prepoveduje kmetom.

Zraven teh očitno slabih lastnosti pak je imel župan Stremenček še nekaj takih, katere ne vemo, če so dobre ali se tudi naštetim prištevajo. Ena teh dvomnih lastnosti je bila ta, da je rajši s starimi ženicami govoril nego z možmi. Vzrok temu nikakor ni iskati v tem, kakor bi kak porednež mislil, da je očanec župan kako posebno staro žensko rad imel, postavim, kakor drugi ljudje mlade ženske radi imajo, ne, on je imel doma svojo in še ta mu je preglavico delala in presedala;

temveč govoril je rad ž njimi iz čistega namena, ker je rad govoril, ženice ga pa niso pikale niti šalile se ne iz njegove osebnosti kakor moške, ampak pravile mu vse lepe reči iz vasi. Druga dvomna lastnost je bila njegova gostoljubnost. Pri njem so imeli gotovo prenočišče in vernega poslušalca vsi mnogo vedoči berači, pohajkovalci, potni krojači in enake vrste modri ljudje. Rožmarinova Neža, na priliko, je bila tam pri njem kakor doma.

K temu važnemu možu pride Šepec. Oče župan je ravno v egiptovske sanjske bukve gledal in ugibal, katere številke bi stavil po svojih čudnih sanjah v loterijo, da bi terno ali vsaj ambo zadel, ko Šepec vrata odpre.

»Vi berete, Stremenček?« vpraša žagar.

»Gledam tukaj v bukve,« odgovori župan in vtakne črno, zaprašeno knjigo v poko lesenega trama nad mizo.

»Kaj se bere v taistih bukvah?«

»E, nič takega, sanje so razložene,« pravi Stremenček.

»Sanje? Kako se po njih v loterijo stavi, kajne? E, kaj me nite, lepo je, če človek zna brati kakor vi. Marsikaj vidi in ve, česar mi še ne umemo.«

»To je res,« pravi Stremenček in dobro mu je delo, da ga kdo tako hvali.

Šepec je to dobro čutil, in da bi ga še bolj omečil, preden s svojo prošnjo na dan stopi, privošči mu še več prikupljivih besedi in nazadnje mu celo čudne sanje pripoveduje iz poslednje noči, iz katerih učen župan, posvetovavši se iz egiptovskih sanjskih bukev, posname, da bi bilo prav dobro staviti

trojko, šestico in petinštiridesetinko, katerih sanj pa Šepec, to se vé, v resnici niti nikdar imel ni.

Nazadnje žagar meni, da je župan dovolj prijazen in pridobljen; zato počasi napelje voz na svoje kolesnice, pokaže v gradu dobljeni list in prosi dovoljenja za ženitev.

Župan Stremenček obmolkne. Težko mu je bilo odreči, pa moralo se je.

»Jaz bi še dovolil,« pravi, »ali ne smem.«

»Kdo vam brani? Vi ste župan, še gospod župan se vam lahko reče in bi se vam moralo reči. Vi imate oblast, soseska vam jo je izročila zato, ker ste mož, pravi mož.«

Župan odkima. »Ne morem, ne morem. Iz srca rad bi, pa pomisli, da sem jaz le nekaj časa še župan. Potlej bodo drugega volili in – –«

»Koga bodo volili? Vas bodo zopet volili, vas! Kdo je pa drug za to kakor vi? Kaj je mar Pikec, ki še ne vé, koliko je številka pri njegovi hiši? Ali pa Trente, ki ne zna drugega kot kašo pihati doma pri babi? Nihče ni za to ko vi sami, ki veste, kako se mora človek z gosposko nositi, in ko vemo, da vsako pismo poznate, četudi od cesarja pride ali pa od papeža.«

Res je bilo Stremenčku težko takega častilca razžaliti, ali vendar je stal neomahljiv in trden kakor sv. Petra skala. Tudi njegova žena, ki je ravno s perila prišla, in mokre srajce z drugimi neimenljivimi rečmi obešaje na peč, slišala, kako je Šepec moža hvalil in prosil, pomagala je žagarju in rekla: »Napiši, napiši, kaj se boš!« Ali čudno, danes je bil mož tudi njej nasproti trdovraten in kar naglo se ji je odrezal: »Tega ti ne veš, molči, baba!«

Ko Šepec le ni jenjal prositi, rekel je župan: »Kar rečem, rečem! Govori ali tiho bodi, vse je zastonj. Jaz ne dovolim; če so ti na Zabrezju dovolili, naj ti; jaz ne bodem. Tlaka je proč in desetina. V gradu nad kmetom nimajo več zapovedovati. To je enkrat amen. Jaz nečem, ko bi ti umrl ali brez zaslužka bil in bi naša soseska tvoje otroke rediti morala, da bi sosedje mene kleli in dejali: ta je to naredil.«

Še malo Šepec prosi, videč pa, da ne opravi ničesar, zgrabi ga jeza, ob mizo udari in pravi s svojim najmočnejšim glasom: »Ženil se bodem, če se pes obesi in vi zraven njega! Kdo ste pa vi? Vi še župan niste! Prekleta mevža, baba, kavsa, ropotulja ste. Kamor pridete, imajo vas za osla in ste res osel. Če vi ne dovolite, grem pa h komisarju in k župniku, in če vsi ne dovolite, nič za to. Ženil se bom, če imam za grmom poroko, cigansko. Vi vražja sapa! Čigav in kakšen župan ste vi, ki sanje razkladate kakor stare krmežljave babure in coprnice!«

Župan Stremenček se kakor kak Diogen ni zmenil za ta Šepčev od prejšnjih različni govor. Več časti pak je imela njegova žena v sebi, zakaj jela je strašno ropotati nad Šepcem, zamahovala nad njim z metlo in ga zmerjaje iz hiše podila.

Šepec ji ustreže in odide iz županove hiše ter hudo kolne po potu do krčme, kjer svojo jezo potem do večera z vinom splakuje iz grla dol vase nazaj.

»Zakaj mu pa ne dovoliš? Glej, kako bode zdaj obiral tebe in nas vse; saj pravim, ti imaš toliko pameti kakor bet na tnalu, prav nič več ne,« mrmra mati županja svojemu možu.

»Ti ne veš, kaj bi bilo, ko bi dovolil,« odgovori župan.

»Kaj bi bilo?«

»Rožmarinova Neža naj ti pove,« pravi župan šepetaje. »Saj veš, da ta coprница veliko vé in ugane, kaj se bode še godilo. In ona mu je že večkrat prerokovala, da bode slabo za sosesko in posebno za mene, če dovolim, da bi se Šepec ženil. Zato ne privolim. Pa tiho bodi o tem, ni treba, da bi ljudje vedeli.«

To je bil tudi za mater županjo določen dokaz in umolknila je.

»Če je pa tako, potlej si pa prav storil, da nisi privolil,« pravi čez nekaj časa in ničesar več nista govorila.

Kosilo velikih gospodov in drugo seznanje

Jesen se je bližala, bilo je sredi meseca septembra.

Vesel čas je prišel farnim šolskim otrokom, čas prostosti mladim, lahkim glavicam nevšečnega učenja in sedenja v tridih klopeh šolskih za cerkvijo. Bila je po stari šegi poskušnja in šolska veselica, vesela za tiste, ki so se pridno učili, neprijetna za nemarljive.

Gospod župnik je na ta dan povabil vse »višje glave« iz okolice, da bi bili na pričo, kako mlajši del njegovih ovčic napreduje v znanju krščanskega nauka, čitanja in pisanja in kar se še da naučiti v mali šoli na deželi; obenem pa je vabilo tudi še dalje raztezalo se, da bi namreč gospoda in veljaštvo iz okraja po otroški šolski skušnji še poskusili, kako zna župnikova kuharica kosilo napraviti in kako vino se hrani v župnikovih kletih.

Tako najdemo v malem prostoru farne šole precej številno skupščino. Po klopeh so natlačeni otroci, večidel bosonogi in ubožno, pa vendar praznično opravljeni, na eni strani dečki,

na eni deklice. Tiho sede vsi in s strahom in plašljivo ogledujejo resne duhovne gospode in druge, kar jih na stolah spredaj sedi. Stari učitelj pak, ki danes z bukvami v roki in v svoji najlepši suknji hodi med klopmi in zdaj tega, zdaj onega kliče, zastonj opominja vprašance, naj glasneje odgovarjajo, da bodo tudi gospod nadzornik slišali, oni veliki, debeli gospod, ki na vzvišenem stolu sredi gospode pri zeleno pregrnjeni mizici sede in vsakemu, kdor odgovarja, kimajo ali odkimavajo. Dasiravno vsak in vsaka izmed učencev in učenk zna, katera vprašanja bo kdo dobil, ker učitelj jim je to že en teden poprej v glavo vtepel, moti se vendar kateri, da na drugo vprašanje odgovarja, in tako dobiva od učitelja strašen kaznovalen pogled, da se mu solze udero po debelem, od sonca zarjavelem licu.

Med poslušalci je tudi Leon.

Župnik je bil še prav posebno povabil komteso in njega. Kajti stara gospa ni gledala na mošnjo – kakor je že enkrat povedano – kadar ji je gospod župnik naznanjal, da je česa posebno potreba za povzdigo krščanskega duha sploh; in tudi zadnjo spomlad, ko je bilo treba šolo na novo prekriti, dala je vsega, česar soseska ni mogla ali ni hotela dati.

Ker jo je potemtakem kakor za majhno povračilo povabil, da bi ona in njen mladi nečak videla, koliko sadu prinaša dobro in po božji volji obrnjeni krajcar, in ker je stara gospa župnika kot služabnika in namestnika božjega in tudi njegova vabila v velikih čislih imela, ni si upala reči, da ne pride. Ali po nesreči je prav zadnje dni malo zbolela. Tedaj je moral po

njeni volji Leon nadomestovati sebe in njo, kar je ta tem rajši storil, ker je – da po pravici povemo – upal, da bodo tudi njegovi znanci s pošte tjakaj prišli, s katerimi je bil od poslednjega časa že kakor domač.

Ali zmotil se je bil. Pač je med drugo gospodo sedel tudi gospod Gorec, ali deklic njegovih ni bilo, niti Pavline ni ne Matilde. Poštni gospodar je naglas Leonu povedal, da nista utegnili priti v častito družčino, natihoma pak mu je zašepnil, da nista hoteli, pa ne zaradi njega, temveč zaradi drugih. To se vé, da ni bilo mladeniču prav pogodu, a kar je, to je, človek se mora v vse vdati, kadar se mora.

Na eni strani Leonu je sedel star župnik iz sosedske hribske fare. Suh možiček je bil, živih oči in špičastega obradka. Tobačnico in ruto je vedno v roki držal. Tudi njemu je ponujal tobaka za nos vsake četrte ure. Šepetaje mu je zdaj pa zdaj na uho kako prav dovtipno besedo povedal.

Na drugi strani je bil domači kaplan, mlad človek, po vsem soditi prav dobra duša. Tako se je Leon še precej dobro počutil tukaj, dasiravno ni bilo izpraševanja ni konca ni kraja.

Kar je bilo »civilnih« ljudi tu zbranih, poznal je Leon skoro vse, več ali manj, vsaj po imenih – samo enega ni poznal.

Prav tam v kotu pri vratih si je bil ta edini neznanec stol malo nazaj pomaknil in bolj sam sedel, ne pečaje se z nikomer. Utegnil je nekaj več kot trideset let star biti. Bil je srednje rasti, obleka mu je bila, dasi ni imela nič gizdalinskega na sebi, izvoljena. Četudi obraz njegov ni imel ničesar, kar bi človeku, posebno ženskam, na prvi pogled v spomin vtisnilo podobo

lepega moža, imel je vendar ta obraz s črno, pristriženo brado, gostimi lasmi enake barve, živim in duhovitim očesom in visokim čelom nekaj posebno pridobljivega in zanimivega. To zanimivost sta neki ironičen, skoro bi dejal, zaničljiv posmehljaj, ki mu je včasih okrog usten zaigral, in sploh njegova malopaznost za vso okolico prej pospeševala kakor kratila. Ne meneč se za svoje sosede ni na levi ni na desni, je pa skrbno, in kakor se mu je videlo, z veseljem, katero more le pravi prijatelj mladine imeti, poslušal otroke, sosebo čje je izmed njih kateri odgovarjal, da sta mu se poznala talent in dobra glava.

»Kdo je oni gospod tam v kotu?« vpraša Leon zraven sedečega kaplana.

»Po imenu ga ne spoznam,« odgovori le-ta šepetaje. »Profesor je, ne vem že v katerem mestu. V vinogradih ima baje majhno hišico. Sicer ga pa menda nihče natanko ne pozna, živi prav sam zase. Nikogar ne obiskuje; kakor za gotovo vem, tudi pri našem gospodu župniku ni bil. Pred enim tednom je prišel, menda na jesenske praznike, in govore da se nikoli dolgo ne mudi.«

»Škoda, da ga ne moremo pridobiti za družbo,« pravi Leon.

»Čakajte, to je prav lahko. Jaz bodem samo gospodu župniku rekel, naj ga povabi k nam na kosilo, in tukaj se lahko seznanite ž njim, če želite.«

In takoj mali kaplanček vstane in po prstih gre tja do fajmoštra ter mu na uho pove, kaj »se spodobi« in kaj posebno mladi gospod z Zabrezja želi. Župnik najprvo ogleda osebo profesorjevo, potem pa prikima: »Kadar končamo.«

Toda oni, o komer se je ves ta zmenek plel, ni hotel čakati, da bi končali. Bodisi da se mu je prevroče zdelo v natlačeni izbi, ali da se je hotel ravno čemu takemu ogniti, kar ga je zdaj v resnici čakalo, vzel je čez nekaj časa klobuk in palico, lahko poklonil se in šel ven.

Gospod župnik, malo nevoljen, vstane s svojega sedeža in rogačka za njim. Njegov duhovni pomočnik mu gre na pomoč.

Profesor se je precej dolgo zahvaljeval in odbijal sprejetje župnikovega vabila, dejal, da ima gotov popravek in več drugega, ali naposled, ko je videl, da župnik trmoglavo hoče, da ostane, ko je še kaplan svojemu predniku pritrkoval, moral je obljubiti, da sprejme.

Bilo je že precej čez poldne, ko se zberó vsi višji in nižji povabljeni, od častitega dekana do ubogega župana Stremenčka in cerkvenega ključarja, v veliki farovski sobi okoli dolge mize, na kateri se je vablljivo juha kadila in še vabljiveje gostom nasproti sijali gosto nastavljeni poliči in bokali z rdečim vinom.

Kdo pameten bi bil temu ali onemu izmed njih zameril, vidé, kako zadovoljen, vesel se je po molitvici na odločen sedež ukeril in udomačil, željno pričakovaje, da bi skoraj kaj prišlo na okrožnik, in potem, ko se mu je želja izpolnila; slastno, pa počasi jel krotiti slabejši – ali kakor je morda skrivaj mislil – boljši del svojega bitja.

Leon je bil na sedež zraven profesorja postavljen, in ker je bila cela družčina prevelika, da bi bili vsi ene govorice udeleževali se, skušal je s svojim sosedom v razgovor priti, da bi ga

natančneje poznal in pa, za kar se večidel razgovor napleta, da bi se sam zabaval.

Tudi drugod okoli s časom jeziki živejši postanejo, zlasti ko več bolj ali manj praznih posod odroma in ko so se morali tu pa tam vinski poliči vdrugeč napolniti.

Dobro vemo sicer, da je pisateljeva dolžnost, ljudi, katere čitalcem pred oči privede, določneje obrisati po njihovem individualnem značaju. Ali pritegnil nam bo morda marsikdo, da smo ravno tu v zadregi, če hočemo vestno delati. Ne samo, da bi se naša povest čez mero in prvotni namen raztegnila, ko bi zavrstjé kakih dvajset osebnosti hoteli po značaju opisovati, moramo še povedati, da se nam o marsikaterem ne bi dalo mnogo povedati. Preverjeni čitalčeve prizanesljivosti v tej zadevi in zadregi, prepuščamo mu, kakor že večkrat drugod, da si sam izslika, kako vesel sedi in pije gospod učitelj, pohvaljen zaradi pridnosti in vidnega napredka v šoli, kako prepričan je oče župan Stremenček svoje veljavnosti, ker v taki visoki družbi je in pije, kako si cerkveni ključar privošči božjih darov itd. Naj se samo tjakaj gor ozremo, kjer gospod dekan na prvem mestu sredi dveh starih dušnih pastirjev sede.

Da, velik gospod je to, gospod dekan, šolski nadzornik. To prizna menda vsak, tudi mi moramo priznati. Nataknil je naočnike na nos in visoko gleda in mnogo vé povedati poslušalcem, ki zvesto in verno vanj gledajo. Sklenil je mož roke pod prsi in lepo naslonil se na stolu naslonjaču nazaj. »No, to me pa veseli, da si tudi ti prišel, Janez,« pravi enemu svojih sosedov. »Dolgo se že nisva videla, dolgo.«

»Res je dolgo tega; kar smo Ljubnika pokopali. Koliko je tega, sedem, osem let! In tudi danes sem težko prišel. Daleč je od moje fare do sem, daleč, jaz sem se pa postaral,« odgovori oni.

»Že res, kar smo Ljubnika pokopali. E, ta je umrl, mi smo pa še tukaj. Še veš, kako smo bili v semenišču v eni sobi – Bolha, on, ti in jaz. On je tako rad spal, midva sva mu toliko prizadela. Tačas smo bili mladi, zdaj smo stari, prav govoriš. Kmalu bode tudi nas gospod poklical. Kdo ima pa zdaj faro na Vrbnju?«

»Glej, ki res ne vem,« pravi oni in začne niže sedeče mlajše duhovnike povpraševati po imenu, katero tudi naposled izve.

»Dobra fara je menda na Vrbnju?« pravi dalje dekan.

»Majhna kravica, pa dobro molze. Enajst sto v obligacijah in precej zemlje.«

»Kaj pa, Jože, tvoj brat, ali je še živ?«

»Ne veš še? Predlanskim ga je zima vzela. Čisto sam sem zdaj.«

»O, glejte no! Kako zdrav, rdeč je bil videti pred tremi leti, ko si ga bil k meni poslal po tiste bukve! Zdaj pa je umrl, praviš. Já! Janez, tudi mi pojdemo kmalu. – Ali si dobil to pomlad bukvice, katere sem ti bil po potovki poslal?«

»Dobil, dobil. Zahvaljujem se ti. Čisto sem pozabil nazaj poslati jih. Še ta teden jih pošljem.«

»Ni treba. Tedaj, Jože je umrl? Hm! Kaj pa politika? Pri-dno bereš vse, kar ti pride, to se ve da. Hudo je v današnjih časih! Sovražniki svete cerkve so nesramni postali. Povsod

mikastijo in tresejo stare stebre. Sv. Petra stol je v nevarnosti, kaj bode iz tega? Tako beremo zmerom.«

Tako je govor prišel na važnejše reči, reševali so možje sovražnike petrovske skale, liberalne pisune in žurnaliste, demokrate in rovarje in kar je enakega blaga še hudobni duh zatrosil med pšenico današnjega sveta.

Od vseh teh pogovorov nista slišala Leon in njegov sosed ne veliko več kakor posamezne reči. Profesor, ki je bil precej dolgo nekaj malobeseden, podal se je s časom, bodisi da mu je bil Leon čedalje bolj pogodu, ali pa da je tisto malo dobrega župnikovega vina, kar ga je pil, toliko moči imelo, da je postal boljše volje. Zabava se je od kraja plela o tem, kar je bilo najbližje in o čemer je Leon prav presodil, da bode učitelj odrasle mladine gotovo rad govoril: o šoli. Začetek razgovora je bil pri farni šoli, razsnoval se je potem na pedagogiko sploh, prišel naposled do velikih mož in mislecev, do filozofije in poezije. Leon je kmalu sprevidel, da ima učenega, pametnega moža pred seboj, ki z natančnim znanjem misli in trditev literarnih veljakov raznih velikih narodov strinja lastno razsojo in tej zna prosto, lahko ločljivo, a primerno vnanno podobo dajati. In če je ta mož Leonu že takoj na prvi pogled dopadal, če se mu je dozdevalo, da ni tak človek, kakor so, »da jih je več«, rekel si je vendar za prvega s Prešernom sam pri sebi:

*Da je lepo, bi sodil, visoko čelo, vsak,
ak bil bi nekakovi zapustil ga oblak;*

*bile lepe bi usta, lep bil obraz bi bled,
ak bil bi nekakovi preč nejevolje sled.*

Zdaj pa je z veseljem videl, da je novemu znancu med govorjenjem čisto prešel tisti »mrak« s čela in »nejevolja« z obraza, da sta se umaknila nekemu znamenju zadovoljnosti in miru, ki na oba kraja dobro deje, pripovedovalcu in njegovemu poslušalcu, tiste zadovoljnosti, ki jo le utegne imeti mož više stoječega, več obsegajočega duha, ako dobé koga, ki ga posluša in o katerem je preverjen, da ima zdrave pameti, dobrega srca in omike dovolj, da ga umeje. Marsikaj, kar je profesor izrekel, zdelo se je Leonu preostro, marsičesa drugemu ne bi pritrdil; kakor je pa on te reči povedal, videlo se je, da se ne dadó oporekati ni ometati. In če se je Leonu to in ono zdelo drugače, če je svojo bolj ali manj nasprotno misel izrekel, izgubil je vero na njeno istinitost že, preden je izgovoril, kajti neka dobrovoljnost, neki dobrohoten in prijazen smehljaj njegovega nasprotnika bilo je že precej pol dokaza, tako da je moral, hotel ali ne hotel, obmolkniti.

Francoska revolucija, pravijo, da je podrla marsikatero misel, katero je evropski svet pred imel. Kakor je potrla plemstvo ali aristokracijo po rojstvu, tako je, vsaj v načelu, ob veljavo dela tudi aristokracijo človeškega duha. Današnji dan se že malokdo rad uklanja avtoriteti tega ali onega tako imenovanega genialnega človeka, skoro vsak hoče naposled imeti svojo lastno poslednjo sodbo.

Zdelo bi se tedaj čudno, da v današnjih časih, ko smo po velikih učiteljih tako nekako preverjeni svoje osebne veljave, vendar ne moremo te v vseh stvareh tako ohraniti, da ne bi zdaj pa zdaj povprek Horacijevi prepovedi »prisegli na besede učiteljeve« in s tem spoznavali, da so med nami ljudje, katerim dobrovoljno pritrjujemo ali moramo pritrjevati večjo veljavo, nego si jo sami prisojamo. Nečem tu preiskavati, je li to prav ali ne, to naj bode zatrjeno, da je tako, zlasti da je naš gospodič Leon svojemu novemu znancu nasproti to stvar čutil.

Ravno zaradi tega si je želel, da ne bi bilo znanstvo s tem novim prijateljem – če se sme to imenovanje tako zgodaj brez pregrehe rabiti – takoj iz začetka tudi končano. Razen tega, da se je hotel od njega učiti, kar se tiče znanstva, misli o človeškem življenju in sploh česar se še more učiti mlajši od starejšega, manj izveden od bolj izkušenega, mislil, ali morda bolje, slutil je, da je našel človeka, kateri se mu je vsega zaupanja, spoštovanja in ljubezni vreden zdel. Znano je pa, da iz teh treh izvira prijateljstvo v najlepšem pomenu.

V vinu je veselje doma. Vesel je že bil farni učitelj, ki ni bil vaje vina piti, glasni so postajali manjši in srednji prvaki in celo visokim gospodom na koncu omizja se je jelo srce tajati. Še gospod poštar Gorec, od kraja precej ponižen in tih v sredi družčine, začel se je smejati in ves živi svet grajati, tega ali onega pikati, zdaj pa zdaj poredno čez mizo pogledovaje do Leona in nekaterih drugih, kakor da bi hotel reči: kaj ne mislite vi ravno tako?

Precej pozno popoldne je že bilo. Profesor se poslovil pri gostilniku gospodu fajmoštru, kateri pravi, naj bi še črne kave čakal, sicer ga pa ne zadržuje posebno, niti za drugo krat ne vabi, potem pri drugi družini in odide.

Tudi Leon se odpravlja za njim, toda veliko težje se odpravi, poslavljanje je od župnikove strani in od dekana veliko prijaznejše, ker sorodnik komtesin je vendar nekaj več kakor pol neznan profesor iz mestne gimnazije. Mnogo priporočil in spoštljivih pozdravov do gosp, tete se mu naročuje.

Pred farno hišo že ni bilo profesorja nikjer videti. Leon, katerega je voz čakal, ukaže hlapcu, naj brž napreže in pride z vozom za njim. Hitro stopaje doide profesorja, ki je polagoma in počasi peš koračil.

»Ali ste tudi vi domov namenjeni?« vpraša profesor.

»Tudi,« odgovori Leon. »Tiho med temi možmi sedeti je pusto, govoriti pa za istino nimam kaj ž njimi. Duhovni gospodje imajo svoje reči in svoje pomenke, svoja stališča, kakor ste sami videli.«

»Prav govorite. Človek se najlaže peča in družil s svojo priliko. Tu mu ni treba ni fraz ni poklonov.«

»Ali vi daleč od tukaj stanujete, če smem vprašati?«

»Dve uri je daleč. Ko bi hitro hodil, pride se poldrugo uro,« odgovori profesor.

Med tem razgovorom ju hlapec z vozom doide. Leon povabi svojega sopotnika, naj prisede k njemu; toda ta se mu zahvaljuje, rekši, da na kmetih ni nikdar prijatelj vožnji, ker njegovemu bolehnemu životu bolje pristuje počasen peš pot.

Preprostiti in zlepo posiliti se ni dalo in poskušati ni bilo. Tedaj hlapec prazen vozi naprej, Leon pak, ki je mislil videti, da profesorju ni neljuba njegova družčina, ostane pri njem.

Med potom ga Leon vabi, naj bi kdaj v Zabrezje prišel.

»Da vam kar naravnost povem, obljubim ne. S tem pa ne odbijam vaše prijazne ponudbe, temveč mogoče je, da vas prav kmalu kdaj obiščem na vašem domu. Jaz sem malo čuden človek, storim to, ono pustim, kakor sem ravno pri volji. Zato, prosim, ne zamerite! – Da sem danes semkaj šel, skoraj sam ne vem, kako je to. Nekdaj sem tudi jaz tukaj kakega pol leta v šolo hodil. Spomin teh mladih srečnih let me je tudi danes sem vodil.«

»Tedaj ste tukaj rojeni?«

»V rojstni hiši stanujem.«

»Ne zamerite mi, to se mi čudno zdi, da nisem do danes ničesar slišal o vas niti o vaših starših, dasiravno poznam že precej ljudi tod okrog ali vsaj praviti čujem o njih.«

»To je prav lahko tako, mladi moj prijatelj! Mojih roditelev ne morete poznati, ker – žalibog – ne živita več. In njunega edinega sina, mene, tudi niste mogli poznati, ker me veliko let ni bilo v tem kraju, vi ste pa tudi, kakor pravite, šele v poslednjem času sem prišli. Da pa niste čuli o meni,« – reče profesor s smehljajem – »tega vzrok je nekoliko, ker so me ljudje že zgrešili nekoliko, ker v tem kratkem času, kar sem tu, samotno in zase živim, tako da malokdo ve, ali sem doma ali ne.«

Iz tega, kar sta se nadalje menila, povzel je Leon, da je profesor neoženjen in da o tem ne govori rad. Zato zavrne govorico na prejšnjo reč nazaj, vprašaje: »Kje pravzaprav stoji vaša hiša?«

»Hišica je samo. Ali ste že obhodili vinograde tukajšnje gorice?«

»Močno vse.«

»Tedaj ste morda videli samotno nizko hišico sredi sadnega vrta ravno vrh vinogradov. Tam stanujem in tam sem se rodil. In če se vam bode prav morda čudno zdelo, verjemite mi, da te borne koče ne bi zamenil z nobeno palačo v glavnem mestu, kajti nobena hiša mi ne more tistih spominov zbuditi in tiste zadovoljnosti dati kakor ta skromni kraj, kjer je ljuba mati zame skrbela in oče s svojo pošteno preprostostjo gospodaril.«

»Ali vas smem jaz obiskati, gospod profesor?« vpraša Leon in pristavi: »A bojim se, da se bodem vam zdel s svojim vprašanjem po tem, kar vas zdaj poznam, da ste namreč radi sami – precej vsiljiv in siten ali kako bi rekel. Zato vas naravnost prosim, da brez vsakih obzirov tudi tako odgovorite, in če ravno bi mi bilo srčno žal, ko bi se moje znanje z vami precej z začetkom končalo, spoštoval bodem vendar vašo odločbo in ni se vam bati, da bi me razžalili, če rečete, da vam bi bilo neljubo.«

»O, prosim vas, ne sodite me prehudo. Tako se zopet ne zapiram pred svetom. Čeravno sem vam slab zgled dal, mislil sem ravno vabiti vas. Besedo ste mi z jezika vzeli. Odkritosrčno

vam povem, da bom vesel, če pridete. Posedela bova malo pri čebelah mojega najemnika – hišo z zemljo vred sem namreč takoj po očetovi smrti nekemu možu v najem dal, samo majhno izbico v en konec sem zase pridržal, da imam stanovanje, kadar utegnem domov priti. V posebni sobani vas tedaj ne bodem mogel sprejeti in tudi na mehki zofi ne boste sedeli.«

»Kar se mene tiče, vsega tega ne bodem težko pogrešal, ker ...«

»Nu, bode že kako, malo potrpežljivosti prinesite s seboj in naredilo se bode samo po sebi, da vam ne bode ravno posebno dolg čas. Zdaj pa gre moj pot v stran, lahko noč! Kmalu pridite! Ni hinavščina niti ne gola etiketa, če vam rečem, da me veseli seznanje z vami. Zdravi!«

Rekši, seže Leonu v roko in oba gresta vsaksebi.

Pred Uljnjakom

Lep in prijeten jesenski dan je; sonce, katerega žarki že nekaj dni slabevajo, nagnilo se je proti zapadnim sivim goram.

V vinogradih je živo gibanje – trgatav.

Trta, s skrbjo, strahom in veselim upanjem pomladi obrezana, okoljena, prignojena in okopana, ni prevarila kmetiča, obrodila je obilo. Brdke, polnolične deklice nabirajo lepo, dozorelo grozdje v svoje posode, šegavo zdaj in z glasnim smehom odbijajo nagajivosti in strižejo nepremišljene besede mladeničev soberačev; zdaj zopet s tiho besedo ukrepajo med seboj skrivnostne reči o tem in tem ne baš pregrdem fantinu, o oni prijateljici. Zadovoljen stari možek tira in nosi z grozdom nadeto brento; upognjen pod težkim bremenom leze med obranimi brajdami navkreber proti vinskemu hramu. Poje in uka vesela mladost, on, starec, pak se veseli zimske nedelje, ko bode s ključem in malo lodrico v roki gazil po snegu iz vasi semkaj gor v hram zlato kapljo pokušat.

Vrh vinogradov stoji majhna kmetska hiša, nedaleč od nje na vrtu uljnjak, skoro poln čebelnih panjev. Na sprednji strani

ulnjaka je kakor podaljšek na oglu prosta klop, iz hrastove klade narejena. Moža, ki na tej klopi sedi, spoznal bi čitalec takoj, tisti je, ki smo ga v prejšnjem poglavju ž njim seznanili, ki ga je Leon po njegovem vnanjem značaju poznal kot mladega profesorja.

Knjigo, v kateri je menda prej čital, odložil je na stran in zdaj počasno in polagoma vleče dim iz dolgocevne pipe. Zamisljeno opazuje zdaj čebele, ki so že dokončale svojo jesensko bero in le še poredkoma letajo iz panjev in v panje; zdaj ogleduje hrumeče, čivkajoče vrabce, ki se pode in vrvrajo v bližnji živi meji od veje do veje, od grma do grma in se brez dela in skrbi za zimo življenja vesele; zdaj zopet posluša petje, ki se čuje iz vinogradov pod njim.

Po stezi za mejo vidi človeka bližati se. Takoj spozna Leona. V tem času, kar sta se bila prvič sešla, obiskal ga je bil Leon že večkrat in naredila se je bila med njima neka ožja vez prijateljskega seznanja. S premislekom pravim: prijateljskega seznanja. Zakaj prijateljstvo v idealnejšem, drugačnem pomenu, kakor to imenovanje svet sploh rabi, med njima ni bilo brzo mogoče. Prijateljstvo je le ondukaj naglo sklenjeno, kjer je v dušnem življenju, vsaj v skrajni podlagi vzajemnega mišljenja, edinost in harmonija. Da pa teh dveh ni med mladencem, ki neskušen, z dobro vero v svet in človeštvo tu stoji, in med dozorejšim možem, ki je morda že izgubil osrečevalni vid v srečo in čuda obetajočo prihodnost, ki se je navadil ločiti človeštvo od človeka, da eno sovraži in le drugega ljubi, to se

mi zdi prav naravno, sosebno pa, če jima je natura različne talente in izreja različne značaje podelila.

To je Leon tudi čutil, da si ravno je vzrokov iskal v neenaki starosti. Nekaj posebnega ga je vleкло do tega moža; mislil je, da bi zanj vse storil, lahko bi mu vse zaupal, kar je kdaj želel in premišljal. In vendar ni mogel ž njim biti tako kakor z drugimi vsakdanjimi ljudmi; marsikaj bi ga bil rad včasih povprašal, pa se ni upal, dá, celo njegovega imena ni vedel.

»Čebelam ste poseben prijatelj! Skoro vselej vas pri njih najdem. Od vas sem se jih že tudi jaz navadil ljubiti in precej spomladi napravim doma uljnjak in nekaj te pridne živalce,« pravi Leon potem, ko se po navadnem pozdravu usede zraven profesorja.

»To je prav pametno,« pravi ta. »Mravlje in čebele so človeku, ki se v svojem egoizmu imenuje gospodarja vsega stvarjenja, najbližje. Ptica pod nebom, podlasica v meji in večina drugega, kar živi, brezskrbno zaupa materi naturi. In res se mi zdi, da jim je ta boljša mati ko nam in čebelam. Človek in čebelica morata trdo delati za zimo, in če se slaba letina primeri, hudo je obema. Jaz bi mislil, da imamo to živalco ravno zaradi tega radi, ker smo tako nekako po usodi v rodu ž njo.«

»Ta sorodbina se da še dalje razpeljati, gospod profesor; celo v politiko pridemo od čebel.«

»To pa raje pustiva, o tem jaz ne govorim rad. Človeka današnji dan mora srce boleti, če misli na politiko,« pravi profesor.

»Jaz ne mislim tako. Morda nisem prav povedal, namesto na politiko bi bolje dejal na zgodovino, na ustavo človeške družbe.«

»A, tako mislite? Monarhija pri čebelah, kajne?«

»Da, to sem mislil.«

»Res je, temu se moramo čuditi. Tudi jaz sem že to premišljal, kako je to, da tako pridna živalca ne more brez matice ali kraljice živeti. Prav mislite, tudi v tej reči ima panj čebel s človeško družbo nekaj enakega.«

»Še ena misel mi pride, gospod profesor. Videl bom, kaj boste na to rekli ...«

»Tako je prav! Začeta reč se mora do konca dognati,« pravi profesor smehljaje se in vdrugič tlači pipo.

»Eden mojih učiteljev je trdil, da se vsa zgodovina suče okrog vprašanja: kaj je ideja države, in je pristavil, da se še današnji dan vsa filozofična politika peča samo s tem, katera oblika države je najboljša: ali monarhična, republikanska, ustavna itd. Če je to res in pa če je tudi res, kar se dostikrat izgovarja, da je človek najbolj srečen, če se naturi ne odtuji, tedaj bi tisti, ki bi hotel monarhijo zagovarjati, prav dobro vedel, ko bi dejal: po analogiji z naturo se da samo monarhija opravičiti, kajti, kjer je natura vlado postavila, to je pri čebelah, tu je monarhična.«

Mladenič, takih pogovorov ne veliko vaju, bil je te svoje izpeljave vesel, kakor se mu je na obrazu videlo.

Profesor kake tri pote iz pipe potegne in reče smeje se: »Pravi svobodnjak ste, če tako mislite!«

»Ne pravim, da jaz tako mislim; ali logično se bi mi zdelo, ko bi kdo tako sklepal,« odgovori Leon.

»To je le navidezna logika,« pravi profesor. »Predolgo bi o tej reči govorila, ko bi hotela preiskavati vso podlago, na katero ste vi svoj sklep oprli in sestavili. Pustiva tudi to znemar, ali vas je vaš učitelj, katerega izrek ste omenili, prav učil ali ne. Samo tisti vaši analogiji z naturo, katera vam je rabila za kol, da ste ž njim svoj sklep spesnili, morava malo v oči pogledati, ker se mi zdi, da je slepa vsaj na eno oko. Zdi se mi – ne zamerite, da vam naravnost povem – da vam razmere med naravo in človeštvom ni popolnoma jasen pojem. V naravi vidimo vedno enake večne zakone, po njej se enomerno, pravilno vse rodi, razvija in umira. V naravi ni nobenega napredka, čebele med beró kot pred tisoč leti, jablana leta za letom enako cvete: v naravi je mir. Človeštvo pa riže vedno naprej; tukaj je hrepenenje po določenem namenu in v središču tega namena odpre se še dalji obzor, zopet nov cilj si postavljamo. Tukaj ni miru, tukaj je napredek. Morda bodeva kdaj to misel dalje razpletala. Za zdaj naj bodo te črte dovolj. Nekdaj, ko je človeški rod stal še na najnižji stopnji omike, ko je bil naravi bližji ali celo tako rekoč zrasel ž njo, naložil si je jarem, ki mu pravimo država, po naravni potrebi. Država je tedaj, ker je iz potrebe nastala, le pripomoček, da se dosega namen. Ta namen je razvoj posameznega in tako tudi skupine posameznih, človeške družbe. Država ima nalogo svobodo posameznega le ondokaj omejevati ali ustavljati, kjer je svobodi splošnosti na potu. Če vi grenka zdravila pijete, pijete jih samo zato, da bi od

bolezni ozdraveli, in kadar ste zdravi, ne pijete jih več. Ravno tako tudi človeški družbi nekoč, kadar bo pravo izobraženje splošno, kar moramo upati, kadar bo ta namen dosežen, tudi pripomočka, države ali vsaj take države, kakor jih imamo danes, ne bode treba. Zato mislim, da ne bi prav sklepal, kdor bi monarhijo za vselej po vaše s čebelami branil.«

»Kako je pa to, da naši pradedje, stari Sloveni, ki so bili gotovo na nižji stopnji izobraženja, kakor smo mi, niso imeli za prvega nobene države, temveč so kar tako živeli po rodovinah in majhnih zadrugah. Ali ne govori to zoper vas?« pravi Leon.

»Prav veseli me, da to opomnite,« odgovori profesor. »Da naši nekdani očetje niso po zgledu drugih narodov v državo zedinili se, to se meni zdi najlepša in največja pohvala njihovega človečanstva. To kaže, da niso čutili potrebe, kaže, da je njim bilo zakonstvo prirojeno, da so glas lastnega srca poslušali, da so bili sami svobodni in drugim niso svobode kratili.«

»Če je bilo to zanje in njihov značaj lepo, kar vam tudi jaz pritrdim, bilo je pa gotovo slabo za njihove naslednike. Od tod, da niso v veliko državo stopili in združeno branili se, izvira, da se ne moremo Sloveni z veliko preteklostjo ponašati, da nimamo zgodovine.«

»To pa prav govorite. Od velikega, razširjenega naroda smo samo ostanek. To je res žalostno, naša preteklost in sedanjost. Ne ostane nam drugega, kakor da se tolažimo z upanjem v prihodnost. Pa govoriva o čem drugem. Predaleč sva prišla od čebel. Slišal sem, da se boste oženili?«

»Jaz?« čudi se Leon.

»Da, tako mi je bilo povedano in čudil sem se, da me niste na svatovščino vabili. Morda zato ne, ker sem tako nevljuden, da vas na domu do danes še nisem obiskal. Jaz sem poln dobrih namenov, storil bodem kmalu kdaj svojo dolžnost.«

»Pa kdo vam je to izpovedal? Jaz o nobeni ženitvi ne vem ničesar,« pravi Leon.

»No, vi sami ste gotovo bolj verjeten vir nego tisti, iz katerega sem jaz izvedel. Mož, ki v tej moji hišici stanuje, pravil mi je, da ste nekje na pošti ali kako – jaz imam nezanesljiv spomin za take reči – ubrali svojo nevesto.«

Leon zardi, in na smeh drž, se, pravi: »To ni drugega kakor prezgodnja zveza vsakdanjih razmer, vse brez vzrokov.«

»Še bolj prav, da je tako. Vsaj mi ni treba čestitati vam, kar bi bil prav posiljeno storil. To izvira iz ene mojih slabosti. Ni sem namreč posebno dober pravovernik, kar se tiče ženskih kreposti.«

»Kako da ne? Življenje bi bilo nesrečno, ko bi ljubezni ne bilo. In ljubezni beseda in skrivno razodenje je ženska.«

»Poznam to pesem! Stara je, tudi lepa in resnična za tiste, ki jo z vernim srcem poslušati morejo. Dokler ji boste verjeli, boste srečni in zategadelj vam iz srca želim, da bi vedno tako mislili. Jaz sem nekdanj ravno tako pel kakor vi.«

»In zakaj ste pustili misel, ki je po lastni vaši besedi osrečevalnejša od nasprotne?« vpraša Leon radovedno.

Profesor, ki se je morda nalašč ognil njegovemu vprašanju, pravi šaljivo: »Glejte, prej sva govorila o čebelah in sva jih primerjala človeški družbi. Ako čem jaz hudoben biti in

upirati se vaši idealni misli o ženstvu, menim, da lahko orožje poberem, katero ste morali vi pred stran vreči, namreč analogijo, in se ž njim morda z večjo srečo borim z vami, kakor ste se vi prej.«

»Jaz bodem eno zagovarjal kakor don Kihot.«

»Vi se prezgodaj umičete.«

»No, naj velja splošnost!«

»To je že bolj moško. – Ali ni pri čebelah čudna prikazen, da imajo ženske in samo ženske čebele strupeno želo? Trote, svoje može, imajo rade nekaj časa, ali ta ljubezen ne traja dolgo, ženice se jih kmalu naveličajo, postanejo jim nezveste in jih celo zavrtno pokoljejo. Kaj pravite vi na to, če niste pozabili, da sva prej oba potrdila neko enakost v dejanju in nehanju čebelic in ljudi?«

»Če mi daste malo premisleka, vem, da se bodem izkopal ...«

»Nič pomisleka. Le priznajte, da ste tepeni, potlej sva pa spet prijatelja,« pravi profesor smeje se. Takoj pa dostavi: »Bojim se, da vas pohujšam, in po svetem pismu bi bilo bolje, da bi si malinski kamen na vrat obesil in se potopil v globočino morja. Torej me ne poslušajte več. – Glejte, ravno mi moja gospodinja nekaj nese.«

Starikava ženica je prihajala po vrtu od hiše sem in nesla na belem ploščku nekaj grozdov in v drugi roki velikanskega pol hleba. Zagledavši Leona, se nekako preplaši, skrije kruh za hrbet in obstoji za ulnjakom.

»Gospod Franc, ko bi hoteli malo sem stopiti,« pravi profesorju.

»Kaj imate skrivnega?« vpraša le-ta, stopivši k njej.

»O jej, tako me je sram, da bo gospod z Zabrezja videl, da črn kruh jeste. Mislil bo, da vam belega ne znam ali pa nečem speči,« pravi šepetaje ženica.

Profesor jo utolaži, in ko je ženica malo mizico iz uljnjaka pred klopco postavila, kruh in grozdje tjakaj položila, še vina in dva kozarca prinesla in odšla, rekel je: »Zdaj bodem pa sam nekoliko oporekel svojo prejšnjo trditev. Ta starka, postavim, je prav poštena in dobrosrčna ženica. Dasiravno mi še v rodu ni in me le malo iz mojih študentovskih let pozna, ima me vendar tako rada, da se sramuje namesto mene in še jedla bi namesto mene, ko bi se dalo. Kar si more misliti, da bi mi ustrezalo, znese mi skupaj in skoraj se mi smili, kako je včasih v skrbah, če mi jed ne diši. To je res žensko v vsakem stanu in človeka gane.«

Leon zapazi knjigo, katero je profesor pred bral, preden je on prišel, in tako se jima navede razgovor na berilo in splošno literarno umetnost.

»Meni se je včasih čudno zdelo,« pravi Leon, »in še zdaj si ne morem razlagati, od kod izvira in kako je to, da nas poezija in umetnost veseli.«

»To kaže, da vi uživate brez preudarjanja, brez refleksije, in to je po eni strani prav dobro,« odgovori profesor. »Kadar boste svet bolje poznali, boste si tudi to razlagali, boste videli, kar zdaj samo čutite. Svet in resničnost na tem svetu sta tako

ubožna, da nam ne moreta dati, kar si poželi naš duh, ki se ne čuti domačega. Zato si naš duh svoj svet ustvari, to je umetnost. Ta nas iz blatnega povzdiguje v jasne višine lepšega, navideznega sveta. Nad tem videzom se veselimo, ker se na bistvenosti ne moremo. Tako, dejal bi, postanemo otroci. In kdo se ne veseli svojih nedolžnih otroških let, ko je tudi lep videz imel za resnico! Kakor ima vsak človek dobrega srca otroke rad, tako tudi vsak dober človek ljubi umetnost in poezijo.«

Te in enake predmete sta razpletala še dalje v pogovoru. Leona je naposled mrak jel opominjati, da je čas posloviti se.

Na potu iz vinogradov

Sonce je zašlo. Zrak je bil hladnejši in hladnejši. Ognji, katere so po vinogradih tu in tam otroci kurili, dobivali so počasi rdeča in čedalje bolj svetla plamena. Delavci so popuščali vinograde in odhajali v tropah v dolino domov ali pa so posedali v travo okrog hramov in majoliko z lanskim vinom vrstili iz rok v roke.

Kake četrte ure od kraja, kjer smo pustili naša dva znanca, bil je vinograd poštarja, gospoda Gorca, ravno pod potom. Trgalcu so bili že odšli in le trije bosonogi majhni dečki so bili ostali pri ognju, ki je pri potu gorel, in kostanj pekli. Kaka dva koraka proč sta stali dve deklici, in sicer nam znani: Pavlina in Matilda. Ekspeditor gospod Komplez je jima bil veren molčeč tovariš.

»Midva z gospodom ekspeditorjem ideva domov, ti pa tukaj ostani, če se ne daš preprostiti. Noč se dela,« pravi Pavlina.

»Oh, počakaj še malo. Zdaj je ravno najlepše in najprijetnejše. Glej, kako se ognji lepo vidijo po vsej rebri in doli v dolini lučce migljajo iz vsake hiše. Jaz ne vem, da danes nimaš

oči za vso to lepoto. Ne, gospod ekspeditor, vi morate z menoj potegniti. Še pol četrť ure ali vsaj nekaj minut ostanimo tu, da bomo videli, kako bodo ti fantički kostanj spekli.«

Tako pravi mlajša sestrična in poredno Kompleza od Pavline potegne. Ta je bil v veliki zadregi, ker ni vedel, na katero stran bi potegnil, da bi se drugi ne zameril.

»Ali daleč imamo domov in kaj bode pameten človek mislil, če naju vidi ponoči tod hoditi!« ugovarja starejša.

»Saj nam pride hlapec z vozom naproti.«

Zdaj se jim nasproti zasliši prav blizu petje:

*Garvaj, dihur, dihur
pod streho je smrđel,
pa Neži Rožmarin
vsa jajca je pojel.*

»Rožmarinova Neža gre, bežimo!« pravijo dečki, popust, ogenj in kostanj, kape v roke primejo in zbeže.

Tudi deklici se napotita. Ni bilo moči ogniti se Neži. Komplez, ki je videl, da se deklici malo bojita, stopa hrabro naprej, sestrični tik za njim.

Po hoji se je poznalo, da je babnica pijana. Izpod rute, ki je imela glavo zvezano ž njo, viselo je nekoliko las čez nos, suhi, rjavi vrat je bil razgaljen in v pregibu na komolcu ji je visel košek s polomljenim locanjem.

»Glej, glej! Gosposke prepelice, hinder-hander!« dejala je babura, zagledavši deklici.

Ustopi se sredi ozkega pota. Ko pridejo do nje, pravi: »Dve sraki pa en srakoper! Daste kaj piti?«

»Umakni se, coprnica, da gremo naprej!« reče Komplex pogumno.

»Kaj!« vpije Rožmarinka razkačena. »Kdo je coprnica?!« Položi svoj košek naglo na tla, razpne roke, rdečica jo oblije, svetlo gleda in kaže velikanske svoje pesti.

»Ti grivina ti! Jaz coprnica, lepega očeta hči! Jaz? Da te ne pograbilim in zatočim po dolini, gumpec! Še enkrat reci, pravim.«

Komplezu upade pogum, Neža z zobmi škriplje, deklici se od straha treseta.

»Neža, pridi jutri k nam, dali ti bomo žganja in bele-ga kruha. Zdaj se nam pa umakni, da gremo domov,« pravi Matilda.

»Žganje? Kje ga imaš? Pokaži!«

»Tukaj ga nimam. Na pošto pridi, pa ga bodeš dobila.«

»Ali ga bodeš res dala? Veliko?« vpraša Neža naenkrat potolažena.

»Res, res!«

»O ti ljuba veverica ti mala! Daj se pobožati. Takole. Glej, nemara da si še lepša ko jaz sama. – Kaj se pa ti tako držiš, kakor bi jesih prodajala,« pravi Pavlini, ki je bila boječe oklenila se sestrični pod pazduho. »Da, hudiči in hudičevke, odrla te bodem in požrla. Dosti kož imam že doma, ha-ha!«

»Dober večer!« pravi deklicama znan glas za hrbtom. Bil je Leon, ki je šel od profesorja domov. Še bolj, kakor se je on

čudil, da ju v mraku tukaj najde, bili sta ga onedve veseli v tem trenutju.

»A, ljubček moj je prišel, lepo moj mladi!« zavpije Rožmarinka, spoznavši Leona.

»Kaj je tukaj? Ciganka vas ne pusti naprej? Spravi se s poti!«

»Precej, precej, vse, kar ti hočeš, tebi pa tebi,« reče Neža, kar more urno pobere košek in se usede tik k meji.

Oni štirje odidejo.

Rožmarinka maje z glavo, polglasno govori s seboj, kolne in gleda v tla. Vino, ki se ga je danes po vinogradskih hramih napila, razvnema in meša ji menda čedalje bolj možgane. Naenkrat glavo povzdigne, ozre se okrog, in ker onih štirih že ni bilo več videti, zavpije: »Kam je pa šel! Vzela mi ga je ena. Čakaj, čakaj, ubila jo bodem, ubila!«

Rekši, pobere kamen, zamolklo zatuli in leti po poti. V desetih korakih se spotakne in pade. Nekaj časa leži, potem godrnjaje vstane s krvavim nosom, mirno, tiho in počasi odide proti oni strani, kamor je bila od kraja namenjena.

Med tem časom so bili oni štirje prišli iz vinogradov in so se obrnili navzdol proti cesti.

Ta pot navzdol je bil prav slab za vožnjo in hojo. Večkratni dež je bil splavil prst in pesek in naredil velike kotanje in kupe rjavega kamenja, tako da je moral človek pazno stopati in vedno predse gledati, da se ni spotikal.

Naravno je bilo tedaj, da je Pavlina takoj na vrhu prijela Leona za podpazduho. Saj veste, da slabotna ženska potrebuje

večkrat v življenju podpore moške, da se rada naslanja nanj, kakor se šibka vinska trta oklepa trdnega, dobro v tleh stoječega kola. In če še pomislimo, da se vsak dober človek iz hvaležnosti nekako približanega čuti tistemu, ki mu je ravno iz kake neprijetne situacije pomagal, ne moremo se ni trenutek čuditi, da je bila tako nekako bolj domača ž njim. Utegnil bi še kdo izmed nas pristaviti, da bi ji bil moral ta Leon, če kaj umé, kaj se spodobi in kako svet pelja, sam svojo roko in pomoč ponuditi, toliko bolj, ker bi ga bil imel tega že gospod ekspeditor Komplez, ki je z Matildo kaka dva koraka pred njim stopal, s svojim dobrim zgledom opomniti.

»Bali ste se tedaj te babe? No, jaz menim, da nikomur nič žalega ne stori,« dejal je Leon, dasi bi bil raje kaj bolj zanimivega govoril ž njo.

»Jaz imam že sprvega, ko sem to žensko videla, neko studenje pred njo. Kadar sem ji kaj dala, ko je k nam prišla, dala sem ji najbolj zato, da je odšla. Vem, da je to prav nelepo in kaj malo ljubeznivo na meni; kajti človek je človek, ljubiti bi morali vse, kakor Izveličar od nas terja in nam naše lastno srce vелеva. Pa neke zoprnosti, ki mi jo ta divja žena navdaja, res ne morem premagati.«

»Jaz jo pa prav lahko vidim; meni je nenavaden predmet, originalna podoba. Bog je tudi takim ljudem življenje dal, da je svet bolj pisan in mnogovrsten. Morda morajo že tudi take ženske biti. Dolgočasno bi bilo na tem svetu, ko bi bili vsi enaki.«

»Jaz sem nevedna, morda je prav, kakor vi mislite. Ko bi ta Neža ženska ne bila, morda bi bila tudi meni samo predmet – kakor vi pravite; ali tako pa vidim v njej nekaj zopernaravnega, nečloveškega ali, če je to prehudo reči, neženskega. Vsaj po tem, kar si jaz mislim o ženstvu.«

»Ali mi ne boste zamerili, če povem, da sem jako radoveden, kako vi mislite o tisti polovici človeštva, katera vas mora s ponosom v svojo sredo šteti?« vpraša Leon.

»Ker začenjate tako govoriti, kakor da ne bi hodili po tem spotikljivem potu, temveč v visoki družini po mestnih drevoredih, kaznovala bi vas pač lahko, da vam ne bi odgovorila. Ali vas čem?«

»Tega ne storite, ker pomisliti morate, da so ljudje, ki tudi v srcu mislijo to, kar govoré.«

»Nehvaležno bi bilo tudi od mene, kajne, ko bi vam odgo-varjati ne hotela ravno nocoj, ko ste mi dobroto storili. Zato vam povem, da če kako posebno misel od mene pričakujete, motite se prav zelo. Terjatve, ki bi jih jaz sebi in vsem svojega spola stavila, izrečene so gotovo že tisočkrat. Ženska ima svoj krog v tihi domačnosti; tam naj dela in pomaga po svoji moči. Mé moramo bolj s srcem misliti kakor z glavo. Zato se ne smemo v javnost riniti. Marsikatero napačnost bi jaz raje moškemu odpustila kakor svoji vrstnici.«

»Zakaj? To se meni prevelika odpoved zdi. Ta misel gotovo ni navadna. V marsikaterem krogu med prijateljicami bi sami ostali. Človek rad zase tisto svobodo terja, ki jo drugi imajo.

Vidite, zdaj sva vloge menjala. Jaz bodem tiste zagovarjal, ki ste se jim vi izneverili,« pravi Leon smeje se.

»Svoboda je zares lepa beseda, ali tukaj jo le pustiva. Ločiti se mora od razuzdanosti. Človek naj premisli in pregleda svoje moči in po njih naj se ravna, pravijo. In me ženske smo slabe; če izgubimo višek, ne moremo se nikdar zopet tako povzdigniti. – Pa z vami bi skoraj ne smela tega preudarjati.«

»Zakaj ne? Večjega veselja – –«

»Tiho, vi ste me zapeljali, da sem storila, kar na svojem spolu sploh grajam: mešanje v reči, ki so zunaj našega okrožja. Čudno sva začela. Kakor se govori, da prava ljubezen ne premišlja od kod in zakaj, tako bi morala tudi ženska svojo nalogo bolj čutiti in dopolnjevati, bolj v srcu nositi ko na jeziku. – Hitreje morava hoditi, Matilda in gospod ekspeditor bosta mislila, da pešava; glejte, kje sta že.«

Leon je do zdaj nalašč počasneje hodil. Mogoče je, da je tudi Matilda to opazila takoj od kraja in je zato ekspeditorja s seboj vzela, da sta šla naprej.

Gospod Komplex, ki je večkrat skrivaj nazaj pogledoval, moral je, hotel ali ne hotel, govoriti in braniti se svoji tovarišici, ki ga je neusmiljeno dražila, kako bi bil tepen, ko ne bi bila ona in prišli Leon utolažila razkačene Neže. Dasiravno je zvesto branil svoje moštvo in se je nazadnje videlo, da mu je tega draženja že preveč, razmalala mu je poredna deklica vse nastopke tega po sreči odvrnjenega tepeža, kako bi bil bolan ležal in milo ječal in morda še jokal se, kako bi mu bila morala ona streči.

Pridejo tako do ceste. Tam je čakal voz.

»Ali hočemo še do vrha klanca peš hoditi? Za štiri ni prostora na vozu, tedaj dajmo gospoda Retlja še nekaj časa spremiti, če nisi trudna, Pavlina,« pravi Matilda.

»O, jaz ne. Meni je ljubo, čemu bi konje mučili navkreber, ker lahko hodimo,« odgovori ona. Hlapec odide z vozom naprej do vrha klanca. »Jaz imam pa z gospodom ekspeditorjem še eno dokončati. On se mi neče vdati, da je tisto lepo pesem naredil, ki sem jo včeraj našla. Pa ne mirujem pred, da se mi bo izpovedal, in še ime tiste srečne mi bo razodel, na katero je ta oda narejena,« reče Matilda.

»Sonet je, ni oda,« pravi pozabivši se Komplez.

»O, vas že imam; če veste, da je sonet, potem ste se vdali. Zdaj boste pa še drugo povedali. Pojdite, ta dva ne smeta slišati. Sama jaz znam skrivnosti hraniti.«

Rekši, ga potegne s seboj. Moral je ž njo. Kakor sem zvedel, držal se je hrabro proti ostremu izpraševanju.

Leon morda sam ni vedel, da je levico svoje tovarišice malo živeje pod pazduho stisnil, kakor je bilo na gladki cesti treba, kjer njena nožica ni bila v nevarnosti spotakniti se. Ubogi mož! Tako nekaj tesnečega se mu je bilo uleglo okrog srca, da nekaj časa ni govoriti ni mogel. In v hudobnem grlu je bilo tudi nekaj nepravilnega, tako da niti sapa ni hotela lepo po stari navadi v pljuča in iz pljuč; niti odgovori, ki jih je na navadna njena vprašanja odgovarjal, niso bili zadosti dolgi niti dovoljni. In vendar je bil dovolj star in ne baš, da bi dejal,

neumen. Sicer je vendar še vedel včasih kako pravo besedo na pravo mesto postaviti. Čudno!

»Glejte, kako lepo se vaš dom od tukaj vidi,« reče Pavlina med drugim.

»Res lepo,« odgovori on.

»Veselje mora biti za delavnega moža, ko tako stoji in okoli in okoli sebe vidi lepo rodovitno zemljo in lahko reče: to je moje. Vse, kar tod rodi mati narava, daruje meni. Tako se človek čuti gospodarja na tem svetu; to ga mora povzdigniti. In vi boste lahko tako rekli. Ali niste srečni in veseli?«

»Ali bodem srečen in vesel, to mora nekdo drug določiti,« reče Leon z mehkejšim glasom in ji pogleda v obraz.

»Določba je že gotova,« pravi Pavlina.

»Res?!« vpraša Leon z nekakim hlastnim veseljem.

»Vaša teta komtesa gotovo ne bode drugemu svojega imetja pustila kot vam. Vsaj ljudje ne dvomijo.«

»Ne, ne. Vi me niste razumeli. Jaz sem mislil, da bi bilo to vse tako lepo in še neizrečeno lepše, nego ste vi dejali, ko bi lastnik ne bil sam pri razgledovanju, ko bi imel ljubljeno družico zraven sebe in – –«

To je križ z ženskim svetom. Nekaj človeka nečejo umeti, nekaj mu pa še izgovoriti ne dadó. Bogve kako lepo, navdušeno poetično podobo sreče na kmetih bi bil Leon razvil, ko mu ne bi bila Pavlina govora prestrigla z mrzlo besedo: »To je gotovo, kar pravite, in kdo bi dvomil, da si boste lahko tako srečo napravili. Povsod okoli cvetó lepe in bogate deklice. Celo visoki aristokratični svet se je dandanes spametoval, da

zabi svoje boljše krvi; tako volite lahko okoli po gradeh, koder hočete, četudi nimate kakega: baron, grof ali kar si bodi kot nepotreben privesek in podaljšek k svojemu imenu. Za zgled boste kmalu slišali nekaj iz okolice. Neki baron snubi ravno te dni hčerko čisto neplemenitaškega očeta.«

Da je bila Pavlina, pričenši ta govor, naglo majhno zardela, tega Leon ni bil opazil. Navadnost pa, s katero mu je govorila, težila ga je prav zelo. Ko pa je poslednji stavek čul, obide ga neka misel in z drugačnim glasom, kakor je govoril do zdaj, vpraša: »Ali bi se smelo videti ime tiste neplemitaške hčerke, katero baron snubi? Meni se zdi, da ni daleč od tukaj – od mene.«

»Morda res ne.«

Ta odgovor je Leona več kot neprijetno zadel. Tedaj tako je! Neki baron jo snubi in on je zastonj gojil upanje. Ah, kako neusmiljeno človeka usoda meče z lestve, po kateri bi rad plezal v nebesa svoje sreče.

Naj je ved, ali nehot, spustil Leon njeno roko izpod pazduhe, gotovo bode nam vsaka čitalka potrdila, da je bilo to negalantno kakor tudi to, da je do vrha ž njo šel, ne da bi bil črhnil besedo.

Tam je stal voz. Deklici sta posedli, gospod Komplez si je zraven kočijaža sedež ubral.

»Lahko noč!« To poslovilo je bilo od Leona danes tako kratko, suho in polglasno in poklon tako površen in odhod po stranskem potu tako nagel, da je Matilda, ko je voz po cesti drdral, vprašala Pavlino:

»Kaj mu pa je?«

»Jaz ne vem,« odgovori Pavlina.

Pač praviš brez premisleka tako, deklica, sicer bi vedela, da ne govoriš resnice, in zardela bi, ker bi te bilo sram laži, ki ti je sicer tuja.

»Morda si ga ti razjezila?« vpraša Matilda.

»Mislim da ne,« odgovori sestrična.

»Kaj sta pa govorila zdaj nazadnje?« vpraša Matilda.

»No, najnazadnje sem mu zatožila tebe, da se možiš, ali bolj prav, da te baron Bremern snubi. Saj menda ne bodeš huda zato, tem manj, ker ravno tvojega imena nisem imenovala, temveč je sam uganil, da bi mogla biti ti.«

»Da ne moreš ti molčati!?!«

»Napak je bilo, da sem govorila, to spoznam; zatorej ne zameri. Saj bi bil tako v teh dneh barona pri nas dobil in bi bil zvedel.«

»Pa to se meni vendar čudno zdi,« pravi Matilda. »nekaj nevoljen je šel od nas. Ko bi bil slišal, da se bodeš ti možila, potlej bi si jaz to lahko lahko razlagala.«

»Prosim te, bodi tiho.«

Deklici nekaj časa molčita.

»Kajne, Pavlina, da se bodeš potlej k meni preselila, če jaz barona vzamem – kar ni še tako gotovo. Brez tebe bi moji sreči nekaj manjkalo. Najlepšo sobo v gradu boš imela in vsak teden dvakrat bova obiskali očeta, včasih se bomo na Zabrezje peljali, pozimi pojdemo skupaj v mesto –«

»Ne, ne, to ne more tako biti. Kadar ti zapustiš hišo svojega očeta, vrnem se jaz v mesto in poiščem svojo staro teto. Kadar boš srečna, domisli se včasih mene, ki nisem in ne upam, da bi še kdaj bila.«

»Tako ne bode, potem se rajši jaz ne možim,« pravi Matilda ter stisne svoji sestrični roko.

»Če me imaš rada, ne govoriva zdaj več o tem,« reče Pavlina.

Pred spanjem

Človek brez srca malokdaj pozna svojega bližnjega in njegovo notranjo vrednost. Vajen je soditi po sebi in blažjih čutov nesebične ljubezni, prizanašljive potrpljivosti, dobrotljivosti itd., ki so njemu samemu tuji, tudi pri drugih ne išče in ne nahaja ali, če se mu jasno pokažejo, ne priznava. Kar je večno lepo na človeku, ima svoj izvor in začetek v srcu, v domu ljubezni. Ljubezen mu manjka, ki pogublja vsakega, ki ne misli, kakor on misli, ne govori, kakor on govori, ne dela, kakor on dela, in vsakemu nepovoljnemu dejanju podtika najhudobnejše, premišljeno v pogubljenje vodeče namene.

Sploh smo edini menda v tem, da ženstvu prisojamo mečje srce ko sami sebi. Mnogo je morda, kar s tem odstopimo. Vendar bi svoje samoljubje utegnili utešiti s premislekom, da, kar one z notranjim bogastvom pridobodo, odvaga mož z razširnostjo. Skrivne žile, po katerih se ženski pretaka kri notranjega dušnega življenja, držé od srca proti razumu, pri možu pak narobe.

Zatorej vidimo, da mož prej velike, človeštvo zadevajoče in obsegajoče ideje goji, da se laže postavi na vrhunec človeškega spoznanja in z bistrim vidom predre meglo, ki se razteza po daljni širjavi pod njim – laže kakor ženska, ki zopet prej razvidi notranjost posameznega človeka.

Pavlina je videla po tem naravnem nagonu svojega spola in morda tudi, ker je človeka bolj poznala ko marsikatera deklica na njeni stopnji, Leonovo vedno večje približevanje. Splošno dekliško lastnost bi bila morala zatajiti, da ne bi bila videla že takoj od kraja, ko ji je bil Leon še na pol neznan, da njegovi pozdravi najprvo njej veljajo in ne sestrični. In ko bi tega ne bila videla, morala se je s časom, ko je Leon vedno bolj pogosto zahajal na pošto, popolnoma preveriti.

Pa slepila je sama sebe. Kar ji je bilo popolnoma videzno, zdelo se ji je neverjetno. Človek se kaj lahko moti. Podoba, ki mu je pred očmi, je – bogve – le prikazen, dozdevnost, dete prežive domišljije; in naše oči, ki to in to vidijo, naša ušesa, v katera to in to zveni, morda so v nepravilnem stanju – v spanju in sanjah. Kdo ve!

Ali danes! Danes je spoznala. Več ni bilo dvomljivo. Iz njegovih besedi, po glasu, po vedenju, po marsikateri malosti ji je bilo popolnoma jasno, da mladenič, kateremu je odkritosrčno prijateljstvo mogla ponuditi, čuti zanjo več, neizmerno več.

In ona?

Ko je na pošti že vse potihnilo in pospalo, podpira ona, v postelji na zglavju sloné, glavo in premišlja: »Moj Bog! Ali sem morda jaz s svojim obnašanjem proti njemu sama zbujala to

čut? Morda je iz mojega vedenja več posnel, kakor mu morem in – smem jaz vrniti? Kako zdaj, posihdob? Ali bi ne bilo bolje, da bi ga bila nocoj poslušala in mu naposled kakor prijatelju odkrito povedala, da ga spoštujem, a ljubiti ne morem ni nje-ga ni nobenega več?«

Priznati je morala, da je Leon veliko boljši ko marsikateri, kar jih pozna. Ni eden tistih, ki brez vse misli tja v en dan žive, gotovo je, da ima precej veliko čuta, pošteno srce. Osrečil bode kako deklico in sam je vreden sreče in ljubezni.

Ali nje – ne more osrečiti. Take ljubezni, ki bi mu jo bila dolžna, ne bi mu mogla dati, oddana je bila davno že drugemu, in sicer – zastonj. Idealu vroče ljubezni vrednega moštva, katerega je nekdam imela, ljubila, temu se ji Leon ni enak zdel.

Prihodnost se je razprostirala pred njo samotna, žalostna. Brez matere in očeta, celo brez večjega premoženja, navezana je bila le na sorodnike. Neveselo stanje! In Leon, bogat dedič, dober človek, mogel ji je pokloniti brezskrbno, morda celo lepo prihodnost. Nekatera deklica bi bila prijela lepo priliko z obema rokama. Kaj je lažje od hinavščine! Ali ona take se-bičnosti ni poznala, kaj takega je bilo zoper njeno vest.

In vendar je bila njena ljubezen skoro že brez upanja. Moža, kateremu je bila posvečena, ni videla že leta in leta, ni slišala o njem, ni vedela, kje je. Gotovo jo je že pozabil, ne domišlja se je več – sirote. Če je on mogel tak biti, če je on mogel pozabiti, more vsak, tudi Leon bode znemar spustil to morda – prena-glo nagnjenje.

Solze se ji uderó po licu. – Tecite iz oči, solzice, ve grenke, bridke tolažnice skrivnega gorja! Noč je, nobeno neprijazno oko vas ne vidi, tecite po belem licu in tolažite!

V zgodnji pomladi se obleče bela breza z omladnim, srce razveseljujočim zelenjem in ponosno stoji kakor prvi kras novo zbuje narave sredi drugih še golih dreves. Pa od se vera dahne hladna sapa, mrzla burja potegne, kakor tat pride ledena slana prenočit v log – in žalostno pozebejo zgodnje mladike z lepim zelenjem. Pač da sonce poznejše pomladi in vročega poletja brezi drugo opravo podari, a posušene mladike ostanejo žalosten sled nesreče do pozne jeseni.

Tako človeku. Kolikor veseleje se razvija prvi svet v mladostnem srcu, toliko raje, toliko ostreje stegne usoda svojo okorno roko in razdene prijetno soglasje. Davno je, kar je njena roka zadela, pa vedno še lahko zvenče glasovi bolečine po vsem organizmu.

Če Dante pravi, da ni večje bolečine ko spominjati se srečnih dni v nesreči, izgovarja, kar čutimo vsi.

Bolj kakor kdaj se je Pavlina nocoj nesrečno čutila.

***

Komtesa je nekaj bolna ležala. Leon ji je moral kakor večkrat tudi nocoj nekaj poglavij iz ne vem katere svete knjige čitati, preden je šel spat.

Zdaj v jesenskem času, ko je imel zunaj na polju, v travnikih in vinogradih gospodariti in razgledovati, ni bil mnogo s

teto skupaj. Ker se je komtesina pobožnost tako daleč raztezala, da je, hrepene po popolnosti, najnavadnejša jedila uživala, tudi kosila in večerjala nista skupaj, ko je bila še zdrava.

»Amen. Hvala ti, naj bode dovolj za zdaj,« reče komtesa in Leon je prav rad nehal čitati. Da za to delo nocoj ni bil, ume se lahko. Stara žena je tudi poznala, da je nekako žalosten.

»Kaj ti je, ljubi moj? Bled se mi vidiš in glas ni navaden. Ali si bolan?« vpraša ga skrbljivo.

»Nič mi ni,« odgovori Leon.

»Morda se motiš sam. Čuvaj zdravja! Ne hodi zdaj v jesen prelahno oblečen v večernem hladu naokrog. Kdor zdravja ne varuje, greši zoper peto zapoved božjo. Prosi Barbo, da ti skuha čaja. To ti bode dobro storilo. Reci ji, naj k meni pride prej, da ji povem, kako naj ti ga napravi.«

»Jaz sem popolnoma zdrav, teta, mislim, da ni potreba.«

»Človek sam sebe ne pozna. Le slušaj, dobro ti želim. Kaj bi bilo, ko bi zbolel. Le pojdi v posteljo.«

Kmalu potem je Leon po svoji sobi hodil gor in dol in na mizi se je kadil čaj, ki ga je bila stara Barba v hipu napravila.

Ubogo vsiljeno zdravilo! Ne zaupamo, da bi pomagalo temu bolniku! On sam menda ne zaupa, ker se ga ne pritakne. In da bi se dvema starkama ne zameril: teti in Barbi, prime čašo in izlije dar božji skozi okno na vrt, ker ga piti ne more.

Po svoji naturi je bil precej mirne krvi. Zatorej se je njegova notranja razburjenost danes, ko je na prvi pogled menil, da mu je najslajše upanje splavalo po vodi, kazala bolj kot neka pobita otožnost nego kot strastna razjarjenost. Laže bi se bil

natihoma zjokal kakor mlad deček osmih let, katerega je v šoli tovariš prekosil, kakor strastno prisegal maščevanje in jezo tistemu, ki je bil vzrok ali ki je mislil, da je vzrok njegovi nesreči.

Iz poslednjih besedi Pavlininih je posnemal, da njo snubi neki baron – menda baron Bremern, o katerem je slišal govoriti, dasi ga osebno ni poznal. Tedaj zato njega ni hotela razumeti!

Usede se h knjigi. Ali kadar je duh lastnih misli poln, ne more se vdati drugim, ne more prisvojiti in sprejemati tujih. Odloži bukve. Ko bi se vsaj razmisliti mogel!

Dolgo hodi po sobi.

Tedaj barona bode rajša poslušala. Zakaj? Ker je baron. Ne, to ne more biti. Ona misli o plemstvu kakor vsi pametni ljudje. Snubi jo šele. Morda ga bode odbila. In morda njega res še razumela ni? Kako okorno in samo na pol ji je ljubezen razodel! Beseda, katero je drugod za šalo, za kratek čas tlikokrat izrekel, bila je tukaj tako težka. Ljubim te: to sta le dve besedici. Gotovo, verjetno, najbrž tako, da ga ni umela.

Kdor se hoče tolažiti, kmalu najde tolažbe. Ni še vse izgubljeno, mislil je Leon, in če je hitreje hodil gor in dol, to je gotovo nekaj pomenilo.

Ponavljaje si vse njene besede, domisli se še nekaj tolažljivega. Morda pa ni sebe mislila, temveč Matildo. Tudi ona je bila »nedaleč« od njega. O, da bi bilo to! Pozvedeti se mora takoj jutri.

Uleže se precej upokojen spat. Kaj se mu je sanjalo, tega ne vem.

Baron

Za dne je bila stara Barba pokonci. Zmerjaje je sklicala nemarljive dekle in tekla potem v hlev gledat, če Matijec, kralj hlapcev, še smrči, da bi ga zbudila in bi on potem svoje podložne v konjskem in kravjem hlevu na noge in na delo spravil.

Ali Matijec jo je bil prekosil. Kislo držé se kakor zmerom, v petek in svetek, imel je z enim hlapcem že konje naprežene in je ravno plug nekaj popravljal.

»Ali te ni sram, grajski hlapec si, pa pojdeš k cesti orat v tistem luknjastem klobuku, da te bodo ljudje gledali!« jezi se Barba.

»Za praho grem orat na Krivo njivo,« odgovori gluhi Matijec.

»Ti moj Bog! Ali si nocoj pamet zapil? Kriva njiva je skoraj najbolj gnojna. Za praho na Krivi njivi!«

»Gospod so včeraj ukazali,« pravi mlajši hlapec.

»Kaj kriči baba?« vpraša Matijec.

»Gospod ne vedó nič, vidva tudi nič, pa je,« pravi Barba in se obrne proti svinjskemu hlevu pogledat, če je vse čez noč pridno pojedeno.

Prašiči jo že po hoji poznajo in ji enoglasno, ne da bi dejal posebno harmonično, krulijo jutranje pozdravljenje. Barba pak zavrstjó odpira vratca pri plemenjakih, dalje predel naprej takoj zraven pri prasici z mladimi, potem nazadnje pri rejenih, ki bodo to jesen za kolino in za prodaj. Povsod se kaj pomeni s prašiči, in sicer veliko prijazneje kakor z Matijcem. Tega malo po ščetinah počehlja in pravi: »Pujsek, pujsek, zakaj se ne rediš?« Drugega lahko udari po uhlju in reče: »Čajne, ti grdi čajne, zakaj prepasanca od korit odrivaš? Ti požrešneš ti!« In prašiči dvigajo rilce in Barbo ogledujejo. Ona pak misli, da so ravno tako pametni, kakor smo mi ljudje, in vedó, kaj se jim reče, samo govoriti ne morejo. »Kmalu boste dobili jesti, le potrpite,« pravi in zapre vrata hlevna.

Kokoši so jo začutile. Cela tropa z ošabnim petelinom v sredi prileti ji nasproti. Bolj počasno za njimi pridejo težkonožne race in gosi. Golobje prifrčé s streh in izza ogla pripelje kolkla svojo neskušeno mlado rodovino.

Ko Barba čez dvorišče korači, spremlja jo vsa ta drhal. »Ominej, ominej, kaj je taka lakota?« pravi Barba, stopi v vežo, in ko perutnina hoče za njo, zastonj podi: všš! – in maha s svojim prtom. Vežna vrata mora zapreti pred »spakom«. Kuretina že vé, kaj bode, in se ne premakne izpred veže. Vrata se namreč takoj spet odpró in Barba prinese velik pehar zmesnega žita, grabi s pestjo in suje med kure, ki grozovito hité kavsati in pobirati vse ena pred drugo.

Ko se Barbi zadosti zdi, odloži pehar na lino, povzdigne svoj suhi prst kazalec, in majaje ž njim po taktu, jame šteti

svoje drage, da bi videla, ali ni katere kokoši lisica vzela ali kragulj pišče odnesel. Večkrat se zmoti in mora še enkrat od kraja začeti.

Zdaj se tudi beli maček z visoko zasukanim repom in navzgor ukrivljenim hrbtiščem priplazi ob zidu semkaj. Rad bi se Barbi malo pridobrikal in podrgnil ob njeno obleko. Ali kure se potuhnjenca straše, zato je Barba huda in ga kar zapodi: »Greš v kraj, spak ti mačji!« Da bi tepen ne bil, mora muc nanagloma pete pobrati.

Z dvorišča se Barba vrne v kuhinjo. Tam že velikanski ogenj gori, dekla kuha jutranje kosilo za družino in v velikem kotlu, za svinje napolnjenim, ravno voda vreti začenja. Barba pograja, kar se ji ne zdi prav storjeno, in potem z lastno umetelno roko pripravi zajtrk za gospo komteso in mladega gospoda.

»Kako je to, da gospod ne vstanejo danes! Sicer so ob času že vselej na nogah,« pravi Barba, ko je bil zajtrk že davno napravljen za Leona, in domislivši se, da je bil sinoči nekaj bolehen, tiho stopa po stopnicah gor in pokuka v njegovo sobo. Vidé, da še spi, misli si starka, ki ga je vendarle rada imela, dasi je včasih skrivaj malo poropotala čez njegovo gospodarstvo: »Menda je sinoči pozno zaspal. To so čudni ljudje, ti gosposki: podnevi okrog hodi, ponoči v pismo gleda, zjutraj se pa ne zbodi! Bogve kaj zmerom in zmerom beró! Saj morajo že vse iz glave znati.«

Stalo je tega jutra sonce že precej visoko, ko je Leon od zajtrka vstal. Stara komtesa je bila prav vesela, ko ga je pred

seboj videla zdravje oznanjujočega lica, bolj veselega, nego da bi bila ona sama ozdravela.

Proti deseti uri je bil Leon ravno namenjen v vinograd k delavcem pogledat, ko zagleda, da je majhen koleselj z dvema konjičema po cesti pridrčal in zavil proti Zabrezju.

To je bilo nekaj nenavadnega. Leon ni mogel uganiti, kdo bi bil. Celo ko je voz v dvorišču postal in je mlad gospod vajeti enemu zabreških hlapcev v roke dal, Leon ni vedel, koga pozdravlja.

Tujec se mu predstavi. Baron Bremern!

Blizu tridesetih, bil je ta mož mlajši videti. Pripomoglo je k temu videzu čisto obrito, rdeče, polno obličje in pokončna ponosna hoja, ki je ravno iz službe izstopivšega lajtnanta izkazovala. Obleka, najokusneje po najnovejši šegi ukrojena, oprijemala se je kaj lepo gibčnih, nekaj nagona do debelosti naznanjujočih udov, tako da bi bil primerjevalec vnanjih postav med njim in Leonom, ki je bil po vsakdanje preprosto opravljen, precej velik razloček našel. Dvojno okoli vrata segajoča zlata verižica, na kateri je bila menda žepna ura privezana, več dragocenih prstanov na rokah in še marsikaj je bilo na tem baronu, kar se je vse rado videti dajalo in kar bi bil kak prekupčevalni žid s srčno poželjivostjo ogledoval. Najhudobnejša kritikarica ne bi bila imela kaj reči drzno na skrbljivo razčesane rumene lase nasajenemu klobučku; in kar se lepih oči in čednih brkic tiče, moralo bi se pritrditi, da ni vsak lajtnant tako srečen, da bi podobne imel.

Če je bilo Leonu posebno prijetno ali ne, da ga ta novi sosed ravno to jutro na prvo obišče, naj čitalec sam sodi. Sreča je nazadnje vendar še, da si je véliki svet izmislil šege, katere izvedenemu človeku ponujajo toliko navadnih lepih oblik in fraz, ki mu pomagajo, da »z veseljem« sprejme tudi koga, ki mu je na sumu, da je njegov tekmeč in napotje njegovi sreči.

Baron Bremern je precej mnogo govoril in komplimentoval: kako si je za dolžnost štel obiskati enega izmed najljubeznivejših sosedov; kako neizrekljivo veselje mu je, da mu je čast seznaniti se z mladim možem, katerega izvrstne lastnosti je v tem kratkem času, kar je vojaštvo pustil in doma naselil se, povsod in večkrat slaviti slišal; da mu bode svobodo, ki si jo je vzel, da ga je nepovabljen obiskal in ga morda tako v važnih opravilih motil, gotovo odpustil itd. itd.

Kónj ni pustil izpreči, rekši, da se mu mudi, da mora opoldne na pošti biti, ker je za trdno obljubil.

V daljnjem pogovoru, ki se je čisto o navadnih rečeh vrtel, pride baron tudi na svojo ženitev. V veliko veselje je Leon zvedel, da snubi Matildo, ne Pavline.

»Jaz sem vojak skozi in skozi. Naglost, to jaz ljubim. Prišel, videl, zmagal kakor Julij Cezar. Dolgo okoli žensk hoditi, poskušati in vzdihovati, kakor dolgočasni poetje delajo, to ni bilo nikoli moje veselje. Naravnost v sredo trdnjave in zmaga je vselej gotova. Ženstvo se mora le poznati. Vse so tako kakor ena. Tukaj mi je deklica dopadla, ženiti se mi kaže, stari njen ne ugovarja in tako mislim, da je bolje, če je reč hitro pri kraju.«

Tako je baron o tej zadevi govoril.

»Pa jaz menim, da se iz vaše posebne sreče ne bi dalo neovrgljivo pravilo za druge postaviti, gospod baron,« reče Leon.

»Dovolite mi, gospod Retelj, morda se zoper skromnost pregrešim, če opomnim, da imam precej izkušnje v teh rečeh. Veste, da človek v tem stanu, katerega ud sem jaz imel čast biti, mnogo sveta spoznava. In jaz brez prevzetnosti smem reči, da sem to lepo priliko dobro porabil. Iz ljubezni za kratek čas se mož nauči, kako mora postopati, kadar reč v resnici poprime.«

»V tej zadevi moram reči, da sem še malo storil,« reče Leon smehljaje se.

»Da ne pozabim,« pravi baron, »na pošti sem obljubil, da vas bodem s seboj pripeljal. Gospod Gorec vas pozdravlja in pričakuje, da mu boste danes opoldne čast izkazali in udeležili se naše družbe. Tudi meni bi bilo prav zelo prijetno, če izvolite kar k meni na voz prisesti, in peljeva se tja.«

»Prav žal mi je, toda mislim, da danes tega prijaznega povabila ne morem sprejeti, ker je moja teta nekaj bolna in se ne bi spodobilo, da bi jaz – – –«

»Gospa komtesa? Res! Mislil sem, da je ni doma. Ali me ne morete predstaviti ji?«

»Težko, ne verjamem da bi mogla govoriti z vami. Vsekakor pa ji naznam, da ste nas počastili.«

»Prosim, prosim. Veselilo bi me, ko bi mogel izvrstno ženo poznati, ki je bila, kakor vem, prijateljica moji materi. Bodite

tako dobri in naznanite me. Med tem dovolite, da to vašo knjigo malo pogledam.«

Leon pride kmalu nazaj in mu pove, da bi ga komtesa drugikrat rada sprejela, da ji pa zdaj ni mogoče. Obenem pak Leon naznani, da je dovoljenje dobil in da gre ž njim na pošto.

Takoj potem se odpeljeta.

Med potom je bivši cesarski lajtnant baron Bremern čedalje bolj zgovoren postajal in pravil Leonu več epizod iz svojega vojaškega življenja, ki so bile pa take, da se jih ne upam poštenemu čitalcu ponavljati. Ne more se reči, da bi bile Leonu posebno po volji. Baron jih je zagovarjal z dvomljivo moralno: »Dokler je človek sam svoj in mlad, naj uživa svet in svobodo. Kadar si pa zakonski jarem na vrat naloži, mora drugačen biti.«

Na pošti najdeta že nekaj družčine. Okrajni sodnik z ženo, dvanajstletno hčerko in kake dve leti starejšim sinom bil je tu.

Pri mizi je Leon sedel med sodnikovo gospo in Pavlino, svojemu novemu znancu in Matildi nasproti.

Pavlina se je največ pečala z mlado sodnikovo hčerjo, boječo, precej mrtvo stvarco, in je z Leonom le malo govorila. Tolikanj več mu je prizadela njegova soseda na levi, gospa sodnikova, ki ga je vabila, naj pride kaj v njeno družino, in mu je, sicer ne naravnost, pa vendar umljivo hvalila redke lastnosti svoje starejše hčere, ki je danes žalibog morala zaradi bolnega zoba doma ostati. Tudi je moral potrpežljivo poslušati dolgo jeremiado gospé sodnikove, kako malo višjega izobraževanja imajo deklice civilnih staršev tukaj na deželi, da

je vse posurovelo in pokmeteno, da malokatera kaj izdatnega o muziki ume itd. Vse to pak se mu je bolj natihoma pripovedovalo; in če je bilo gospé verjeti, koliko si je prizadevala, kako se ni nobenih stroškov strašila, da je svojo starejšo hčer odgojila po terjatvah današnjega časa, morala je biti ta sodnikova hči res pravi ženski ideal. In vendar je bil Leon tako nehvaležen, da ni nikake želje izrekel, še kazal ne, poznati to dete dovršene popolnosti.

Zmerom vesela in zgovorna Matilda je zraven svojega ženina barona Bremerna nekaj le bolj tiho sedela, rdeča čez in čez po licu. Govoriti ji po sreči ni bilo treba mnogo, zakaj vljudni baron je govoril konči za dva.

Sodnik in gospod Gorec sta tudi važne reči ukrepala.

In gospod Komplez naposled, na svojem spodnjem sedelju, imel je danes tudi tovarštvo z gimnazijalcem, sodnikovim sinom. Dobil je v njem človeka, ki je bil po umu in skušnji nižji kakor on. V taki priliki se vsakemu jezik razveže in tudi gospod Komplez je govoril. Pravil je mlademu učencu četrtega latinskega razreda, kako je bilo tačas, ko je on v šolo hodil, kako se je z učitelji kregal, kake težke naloge so njega dni imeli in več enakega. Ne vem, ali je vse po resnici pravil ali je tudi kaj več rekel vmes; mogoče je, ker sem ter tja je tudi sam sebe hvalil. Česa nekateri človek ne stori, da bi pri drugih dobro misel o sebi zbudil.

Za trdno si je bil Leon namenil danes govoriti s Pavlino resnobno besedo. Ali ves čas ni bilo prilike. Celo popoldne ni bila nobenkrat sama. Kar se je navadnega ž njo menil, bilo je

malo. Opazil pa je, da se ga nekako ogiblje, da je bolj otožna kakor sicer, da ga ne ogovarja več s krstnim imenom kakor popred, sploh, da ni tako domača ž njim.

To je bilo žalostno.

Ali morda pa tudi kaj dobrega pomeni vse to! Ta misel je imela nekaj tolažbe zanj, ko se je vračal domov.

Divji zakon

Nekaj dni pozneje je žagar Šepec hodil s kolom na rami okrog jeza in ogledoval, kako je že tu in tam voda zagrajo predjedla, in si je glavo belil, kako bi in s čim bi te luknje zamašil, da ne bi voda drugod uhajala kakor na zatvornici, kadar jo on odpre. Preračunal je, da mu ta vodna nepokornost konči za šest grošev na dan škodi, in šest grošev, to je nekaj denarja. Če jih človek zapije ali vbogajme da, gotovo je bolje, kakor da jih voda vzame.

Ko tako premišlja, zakliče ga nekdo tam na žagi. Kdo je neki? Mati in hči Cilja sta ravno odšli v vinograde paberkovat, težko da bi se bili že vrnili. In to je bil ženski glas. Obrne se in pogleda tja. Bila je Mreta, tista ženska, katero je mislil Šepec v zakon vzeti, a mu je branila občina in župnik in mati in bogve kdo še vse.

Vesel se Šepec napoti čez brv na ono stran k žagi, kjer je Mreta stala. »Kaj si prišla?« vpraša jo z veselim obrazom.

»Zdaj pa še vpraša, kakor da ne bi smela! Okoli ušes ti bodem eno založila, da bodeš devet sonc videl,« huduje se mlada ženska.

»Nič se ne jezi, nič! Le tukaj na ta hlod se k meni usedi, pa se bova kaj pogovorila,« pravi žagar.

Sedeta.

»Imaš kaj denarja? Daj! Jaz moram tudi kaj imeti,« pravi baba.

»Nimam ravno zdaj; mati so mi vzeli vse, kar sem te dni zaslužil,« taji Šepec.

»Zakaj lažeš? Vsega ti stara ni vzela. Brez denarja nisi nikdar. Samo dati nečeš,« rohni ženska.

»Res nimam.«

»Kakor češ! Bodeš videl!«

Rekši, jezna vstane in hoče oditi. Šepec jo zadržuje in pravi: »Nikar ne hodi tako od mene. Kaj nisva prijatelja! Nekaj malega imam, dal ti bodem. Kaj bodeš pa potrebovala?«

»Bodem že kaj. Daj!«

Šepec odpre mošnjo in ji našteje nekaj krajcarjev, počasi enega za drugim. Videlo se je, da mu neradi gredó iz rok. Precej dolgo se prepirata, koliko je dovolj. Šepec bi bil rad prav malo dal, ona bi bila rada od njega dobila kolikor največ mogoče.

»Kdaj me bodeš za ženo in k sebi vzal? Kdaj vendar?« vpraša ga čez nekaj časa.

»Menda nikoli,« odgovori Šepec žalosten.

»Saj veš, kako je!« pravi z nekim neprijetnim posmehom ženska.

»Vem, vem, Bog pomagaj!« vzdihne Šepec.

»K sebi me bodeš vendar moral vzeti, kadar bode.«

»Jojmene! Kaj bodo ljudje rekli, kaj bode moja mati počela in moja hči in gospoda na Zabrezju! O!« Šepec podpre glavo s komolcema v roke.

»Pa bi se bil potrudil, da bi ti bili ženitev dovolili.«

»Kaj nisem vsega sveta oblizal in prosil in moledoval? – Greh, greh je tudi, in še velik. Tako me včasih vest peče, če premišljam, da ne vem, kaj bi storil. Kaj bode?«

»E kaj!« reče ona nestrpno.

»Matere se še najbolj bojim.«

»Ta stara coprnica, tvoja mati, je največ kriva, da me nisi že vseeno k sebi vzel, vsaj tako.«

Ko Šepec to sliši, zardi; vstane in reče: »Veš kaj, Mreta! Tega pa ne trpim. Tako se ne govori o moji materi. Kaj je to: stara coprnica? Mati se reče in nič drugače. Glavo ti bodem ubil, če te še enkrat slišim tako govoriti. Veš!«

»Bodi tiho, bodi!«

»Ni takisto. Ne starka, ampak mati je moja. Vrag, da ti nisi nikoli take imela. Lepo se mora govoriti o njej, ali pa nič. To ti enkrat za vselej povem. Naj pravi, kar hoče, meni vendar le dobro misli moja mati.«

Rekši, se zopet k njej usede in govorila sta raznovrstne reči dobro dolgo.

Šepec zapazi, da po stezi iz hoste prihaja njegova stara mati.

»Beži, umakni se, mati gredó!« prosi preplašen svojo Mreto.

»Zakaj?« reče kljubovaje Mreta.

»Da ne bode vpitja, ropotanja in prepira. Pojdi brž!«

Mreta vstane in se takoj skrije za oglom žage proti drugi strani. Šepec se oddahne, pogleda tja proti materi in videč, da v tla zre, meni: »Hvala Bogu, da le videli niso, da je pri meni bila!«

S težko cajno starka prisopiha. Svoje breme postavi na tla; sina ne ogovori nič. To je slabo znamenje. Šepec se boji. Zavrtnico odpre, voda zašumi, ropotaje se začne vreteno vrteti, žaga jame rezati, on pak se usede s kladivom in zagozdo v roki na žagiščni voz. Mati se usede nedaleč od njega na hlod in suho brado podpre. Tako se vselej drži, kadar ga hoče izpovedovati in zmerjati. Gotovo je Mreto videla.

Tako dolgo molčita, mati neče začeti govorjenja, sin vé, kaj misli, zatorej si je ne upa pogledati naravnost. Le izpod kape po strani se včasih ozre. Vidi, da si starka solze briše. To je prav sitno zanj, tesno mu je okoli srca. O, da bi se dalo vse popraviti v eni uri, v tej uri, vrniti se za tri leta nazaj, on bi se precej vrnil, Mrete ne bi poznal, pijančeval ne bi, mater bi ubogal, hčeri ne bi dajal pohujšanja in vse, vse, dober bi bil in pošten, kakor so drugi ljudje. Ali kaj se čel! Kar je, pa je. Jezno zabije zagozdo v poko, ki jo je rezna žaga puščala za seboj, kakor da bi hotel ž njo vse svoje grehe v les zabiti.

»Kdo je bil zdajle pri tebi?« vpraša vendar čez nekaj časa starka in njen glas je bil žalosten.

Žagarja ta glas spreleti kakor vročica; nekaj časa pomišlja, kaj bi dejal; hoče se zlagati, da ni bilo nikogar tukaj, pa čemu bi lagal, utajiti se ne da. Molči. In mati tudi molči. – Da bi le tiho bila, da bi mu ne očitala, naj bode že kar in kakor hoče!

Pa ne. Čez nekaj časa začne na ves glas jokati. To Šepca reže po vsem mozgu in vseh kosteh. Hudo mu je in jezen je.

»Glej,« začne starka, »ko bi bila jaz temu kamnu, ki iz zemlje raste, toliko pripovedovala, tako prosila ga na mogoče, kakor tebe prosim, usmilil bi se me bil in bi mehak postal in bi me bil ubogal. Ti pa ne! – Kar mi je že solz na starost iz oči izteklo zate in zaradi tvoje nepoboljšljivosti, to vreteno bi zavrtela, ko bi jih Bog skupaj stočil. Tebe pa ne omečé! Mene je sram, če me kakov človek vidi in vé, da sem tvoja mati, tvoja, ki se z ono grdo babo pečaš, sram, da bi se v zemljo vdrla. Tebe pa ni nič sram! Po kolenih bi obhodila vsa božja pota in bi Boga molila in Mater božjo prosila, da bi k pameti prišel, ko bi le vedela, da se da še kaj opraviti zate.«

»Le sebe Bogu priporočite, sebe! Mene pa nikar zmerom ne glodajte. Nemara da je res vse zastonj,« odgovori Šepce.

»Zastonj, zastonj! Če te župan ni mogel pregovoriti, dá, če te deželjska in duhovna gosposka ni mogla k pameti spraviti in v glavo vtepti ti, da je prav, če pustiš to babnico na miru: kako te bodem jaz, uboga sirota, pregovorila, ki ne vem, kaj pravim! Saj človek nisi ti in sin nisi moj, ampak klada si lesena; kakor si se zatrkjal, valil se bodeš noter v peklenko dolino.«

»Vi bi kaj dobro pridigovali, ko bi vas za pridigarja postavili,« pravi žagar.

»Le delaj se norca iz mene. Dolgo se ne bodeš. Kesal se bodeš še, to ti pravim. Le dobro pomni.«

Žagar nekaj nerazumljivega zagodrnja.

»Kadar jo bodem vprvič tukaj našla pri tebi, zalučila ji bodem najdebelejšo poleno v glavo,« reče starka.

»Ne vem, če jo boste ustražovali, mati!« reče hudobni Šepec.

Zdaj pride hči žagarjeva in neprijetnega pogovora z materjo je bilo konec.

Čez pol ure zopet obe odideta. Šepec je bil sam. V misli utopljen, ni mogel na svoje delo paziti in žaga je rezala zdaj debelo, zdaj tenko desko. Torej jo ustavi in gre na travo – leč. Založi pest tobaka v usta in ležeč gleda v oblake. Veliko misli, in vendar ne vé, kaj misli, če kaj misli ali ničesar, vse je zmršeno, temno in čudno po glavi. Zdaj se ga loti pohlevna otožnost, da globoko vzdihne, zdaj ga srdita jeza pograbi, da pesti stiska in meni: ves svet bi podrobil, raztrgal, razmetal in pretrl vse, kar živi!

V tej svoji jezi, v kateri je ponevedoma tudi sam s seboj govoril, ni videl, da ga precej od blizu nekdo ogleduje in posluša.

Zasliši zasmeh.

Kdo bi si upal smejati se mu? Zdajle? Kje je tak človek in kdo je? Gorje mu!

Srdit skoči pokonci: zagleda Rožmarinko. Zasmeje se mu še vdrugič, ta grda baba. Šepec stopi za njo, baba mu jezik pokaže in zbeži. Sreča zanjo, da je Šepec s svojo leseno nogo ni mogel doteči. V tem trenutju bi jo bil gotovo, prav gotovo v vodo vrgel, kjer je bila najglobočja. Velik kamen, ki ga je s strašno kletvijo zagnal za njo, padel je tikoma zraven nje s tako težo, da bi jo bil nedvomno za vselej podrl na tla, ko bi jo bil zadel. Tudi je menda žena spoznala, da z vragom ni dobro

lešnikov brati, ter je tekla, kar so ji pete dale tako dolgo, da je do ceste prišla in se je preverila, da je Šepec res ne podi več.

On pak je še podil ni, vedoč, da je ne ujame, da bi svojo jezo nad njo ohladil, ki jo je sovražil še posebno.

Kmalu je zopet mirno ležal, pozabil Rožmarinke in druge misli so mu prišle.

Kako lepo je bilo nekdaj, ko je bil še mlad! Ko je kakor desetleten deček hodil v faro k nauku za prvo spoved, sedel je med svojimi vrstniki prvi. Kar je duhovnik enkrat povedal, to je on s tistimi besedami za njim znal ponoviti. Kako srečen je bil, ko so ga stavili drugim za zgled, ko si je v svesti bil, da ima najboljšo glavo med vsemi. In ker je bil močen, bal se ni nobenega na potu domov. Vsak se mu je prikupoval, vsak ga je rad imel, bil je kralj vaše mladine. In pozneje v cvetu svoje mladeniške starosti, ko je pri premožnem kmetu za hlapca služil, bil je, dasi lesenonog, glavar med odraslimi fantini, ki so se zvečer zbrali na vasi. Če je on zapel, zapeli so vsi; kogar on ni mogel videti, ta ni smel fantovati; kamor je on šel v krčmo, tjakaj so šli vsi. Povsod je imel prvo besedo.

In zdaj! Ljudje se ga ogibljejo kakor nespametnega nečistnika, pogledujejo za njim, v krčmi nečejo ž njim v en račun piti; če govoré ž njim, pikajo ga, če molčé, vé že, kaj mislijo. Kako se menja svet!

Možgani bi mu zavreli, ko bi premišljal, kako ga nesrečata. Ali drugače ne more biti. Zdi se mu zastonj, prepozno! Mrete ne more pustiti, naj se svet podere.

Slovo

»Dovolite, da vas nekaj pota spremim,« pravi Leon, ki s profesorjem stopi iz veže na Zabrezju.

»Dasi mi je ljubo, moram vendar opomniti, da me s tem nekoliko osramotite; kajti kadar ste vi mene obiskali, nisem nikdar toliko vljudnosti imel, da bi bil vas spremil,« odgovori profesor.

»Tega jaz od vas še v mislih nisem mogel zahtevati, gospod profesor,« pravi Leon, ko čez dvorišče proti cesti koračita. »Tudi pravite, da se letos ne bova več videla, ker jutri odidete, kar je prav škoda. Zatorej tudi samoljubno ravnam, če družino z vami podaljšam, katero bodem prav živo pogrešal, verjemite mi.«

»Čuden mož sem, da se vam za vse lepo, kar mi poveste, še ne zahvaljujem, kajne?«

Rekši, ga prime profesor z desnico za podpazduho in to znamenje zaupljive prijaznosti je bilo Leonu ljubše kakor vsa-ka besedna zahvala. Počasi gresta po stezi, ki je držala proti vinogradom. Leon je tega moža spoštoval, in sicer je to

spoštovanje bolj iz srca izviralo ko iz razuma. Nobenemu svojih prijateljev ne bi bil tako srčno podal roke kakor njemu. Ali povedati mu tega ni mogel. Glas, mrzel, oster, skoro osoren, s katerim je profesor o najnavadnejših rečeh ž njim govoril danes, na dan slovesa, zbudil bi bil komu drugemu misel, da mož morda še nima veliko srca. Ali Leon je bil preverjen, da ga umeje, da je ta trda vnanjost le odeja, ki krije notranjo blagost, zagrinjalo, ki ga je nekoliko usoda grenke preteklosti, nekoliko morda tudi navada potegnila čez lepo, dobro dušo. Zdelo se je Leonu, da duh vednega zanikanja, protislovja, ki ga je opazoval na njem, ni resničen, da profesor sam sebi ne veruje. In vendar zopet ni mogel reči, da le kaže take misli. Ne, res mora čutiti, kar govori. In njegova črnogledna vedno sodba o vsem – ali ni bila samo idealnost na poslednjem koncu, izvor predobrega srca, sad neizpolnjenih želja, ali ni bila samo najbolj vroča ljubezen, ki je razžaljena iskala in nahajala tolažbo v tem prepričanju, da splošni svet te ljubezni ni vreden.

»Kdaj zopet pridete?« vpraša Leon.

»Ne vem vam povedati,« odgovori profesor.

»O veliki noči, ne?«

»Ne bode mogoče. Morda prihodnje leto.«

»Morda? Gotovo morate priti. V najlepšem letnem času imate praznike. O veliki noči, ko je narava v cvetu, in v jeseni, ko se veselimo sadu. Presledek, zorenje, to je precej enoobrazno.«

»Nekaj resnice je v tem, kar pravite. In ker ste tako še mladi in navdušeni, lahko še kako deklico v misel vzamete, primerjate in pravite: v prvem otročjem cvetu radi brbljamo z

nedolžnim, nevednim petletnim detetom, razvijajoče se nam ni mar, razvita nam je sad, za katero zastavimo srečo in kar imamo. Ali nisem vam iz srca govoril?«

»Gotovo. Ali sebi ne?«

»Pravzaprav mene že ne more veseliti noben letni čas. Pomladi sem se včasi veselil bolj kakor po otročje. Spominjam se, da mi je bilo včasi na samem, kakor da bi se mi možgani hoteli zmešati od neznanega hrepenenja, ko sem videl prvo bukev zeleneti. Zdaj je ravno narobe. Srce me boli, če vidim prvo vijolico ali ptiča, ki gnezdo znaša. To je starost, spomin na mojo pomlad: mladost. Jesen – oropana, veneča in mroča narava – povsod smrt, ta me tudi žali. Zima je mrzla in poletje, no, kaj hočete, pekoča vročina človeku še tiste dobre misli, ki mi jih možgani rodé, pari in sežiga; tako nam ne ostaje nič.«

»Mene prav žalostite s takim govorjenjem, ker ...«

»Verjamem,« seže mu profesor v besedo. »Ne govoriva več takih žalostnih reči.«

»Ne, nikar me ne umejte napak. Jaz sem le hotel reči, da vem, da ne bi smelo tako biti, kakor vi pravite, in vendar čutim, da je res tako. Jaz bi nekaj dal, da bi vas veselega videl.«

Profesor mu smehljaje se roko poda.

»Vi ste dober človek in dobrega človeka sem zmerom vesel, tolikanj bolj, ker jih je malo.«

»Vsak človek ima nekaj dobrega na sebi,« odgovori Le-on nekako zadovoljen.

»Resnično! Ali celo na velikem belem prtu zagledate najprvo črn madež, če je prav majhen. Oskrunjena je belota.«

»Raje drugo primero vzemiva. Med desetimi grdimi deklicami najprvo zagledamo in najraje gledamo eno, ki je lepa,« pravi Leon.

»Če do deklic prideva, potem pustim vam veljavo,« reče profesor.

»Prilaščati si je ne morem. Nimam posebne sreče, kakor sem videl,« odgovori Leon.

»Temu se moram čuditi. Saj ste bogati ali vsaj boste! Ali je bogatejša vaša izvoljena? Ali jo snubi mož lepše postave, kakor jo imate vi?« vpraša profesor.

»Brez premoženja je in ne snubi je nihče.«

»Potem stavim z vami, da bo tisoč priseg, ki jih je drugim storila, prelomila in se obesila vam. Ženske so praktične, le verjemite. Če vam reče, da može sovraži, misli sama pri sebi, kakor dekle v neki Burnsovi pesmi:

O Bog mi odpusti, da lažem!

In če ji vi obetate, da boste v vodo skočili, če vas neče ljubiti, in ona pravi: »Le skoči!«, dobro vé, da tega ne boste storili, temveč da se vam bode ogenj še bolj raznetil in da ga vam bode pogasila, kar bi neznano rada takoj storila, pa se ji ne zdi praktično.«

»Ko bi jo vi poznali, izprevideli bi, da pregrešno govorite, gospod profesor,« pravi Leon.

»Mislite, da nisem nikdar nobene poznal?«

»Morda ste bili nesrečni in ste le take našli, po katerih splošnost krivo sodite.«

»Če en tolar dobro ogledate, veste, kakšen je cel kup v kasi.«

»S tem hočete reči, da so vse enake. Jaz ne verujem, dasi-tudi sem ravno ta izrek slišal te dni iz ust nekega človeka, ki vam je čisto neenak.«

»Dobro! Mislite si, da sem jaz neumen, oni pa pameten ali kakor hočete. Kar pa neumni in pametni vedó, mora nekaj istinite podloge imeti, ne?«

Leon se posmeje. Ali ta posmeh je bil posiljen. Profesor je to videl.

»Čudno boste o meni mislili, kajne?« pravi profesor resnobneje. »Ne vem, kako je to, pa verjemite, da že precej časa nisem z nikomer toliko govoril takih porednosti kakor z vami. Sklepam iz tega, da bi se naposled prav dobro pobogala in da vas imam rad, kar ...«

»Kar mene prav veseli,« prestriže mu Leon besedo.

»Ker mislim, da se ne znate lagati, verjamem. – Vidite, meni je včasih kakor potreba, da malo zabavljam vsemu svetu. Ker se danes ločiva, morda za vselej, kdo ve – –«

»Za vselej?«

»Naše življenje, in posebno moje, na lasu visi. Ker se ločiva in ker ne bi rad, da bi me vi za hudobnejšega imeli, kakor sem res, povem vam, da se včasih sam sebi zdim nehvaležen proti človeštvu. In če me vi vprašate, ali nisem terjal in ne terjam še zdaj preveč od sveta, ponavljate le vprašanje, ki sem ga že sam sebi stavil. Kadar vihar pojenja, vidim v daljavi za seboj svetlo luč, ki me je nekdaj veselila, in prva polovica spomina nanjo je lepa, tako da bi morda moral sam sebi pravičnejši biti

in misliti: kaj pa češ še več, koliko jih je, ki tega niso užili, kar ti! To je bila ljubezen. Če je kdo srečen bil, bil sem jaz nekaj časa. Neprijetno je, to se vé, da ta moj spomin v svojem poslednjem delu obsega reči, ki so začetku popolnoma neenake, ali, da vam naravnost povem: jaz sem se iz svojih sladkih sanj vse drugače zbudil, kakor se boste na primer vi.«

»Tedaj ste nesrečno ljubili?« vpraša Leon.

Profesor se glasno zasmije.

»Vaše vprašanje,« reče Leonu, »me opominja, da bi vi utegnili na meni kaj romantike iskati. Žal mi je, da vam moram morda v svojo škodo to misel podreti, zakaj, ker ljubim resnico, brani mi vest, da bi v vaših očeh nosil svet odsev nesrečnega zaljubljenca okrog glave. Jaz ne skočim v vodo, če me vse ženske na svetu prevaré, in prej bi roko podal Angležu, ki se strelja, ker nima iz dolgega časa kaj početi, nego tistemu, ki si zaradi malovredne nezveste ljubice zavda, dasiravno sta oba neumna. Tudi imam že za seboj tisti poetični stan v temi tavajočega hrepenenja, ki ne najde, česar išče. Jaz ne iščem; domišljam si, da imam precej raven pot pred seboj, vem, kaj me utegne srečati, kaj me ne more. Kadar pa o ženskah govoriva, vlečem jaz s Prešernovim godcem in jim le eno hvalo dam:

*Da one same nam urjo roké,
da one same nam glave vedré.*

Pred kakimi osmimi leti sem mislil, da ima katera značaj. Zdaj vem, da ga ne more imeti, če je ženska, in ga tudi ne terjam.«

»Pred osmimi leti?« vpraša Leon, ki bi bil rad kaj več izvedel.

»Ne vem natanko, zdi se mi, da bo toliko. Sram me je povedati vam, da sem bil celo zbolel, ko sem slišal, da dekle ni vredna ljubezni.«

»Ali še živi?«

»Ne vem.«

»To ni dobro,« pravi Leon čez nekaj časa, »vi se morate zaljubiti in oženiti, pa boste vse drugače sodili. Brez veselja ni življenja in – –«

»Brez mladostne pijanosti ni veselja,« pristavi profesor.

»Tedaj se upijajte.«

»Preveč sem trezen, prijatelj! Kadar ste se od zdravega spanja zbudili, silite se zastonj zopet zaspati in sladke sanje morajo baš same priti: priklicati, narediti si jih ne morete. Ko bi se po vašem svetu ženil, storil bi kakor kak filister, ki gre več ur daleč nevesto snubit, ki je še videl ni nikdar. Tega bi pa vi gotovo ne hvalili, in ker nečem, da bi me zraven drugih še vi grajali, menda je najlepše, da se ne ženim.«

»Vi sami sebe ne poznate. Jaz upam doživeti, da vas bom videl – –«

»Smešnega!?«

»Ne, takega po mislih, kakor ste nekdaj bili, in to ni smešno, prosim vas, gospod profesor!« pravi Leon.

»Pri meni bi bilo. Star sem, star, ne pozabite.«

»Da stari ste – morda eno čez trideset.«

»Metuzalem jih je pri svojih sto morda manj imel. – Pa vi boste imeli predaleč domov. Dalje me nikar ne spremljajte.«

Seže Leonu v roko.

»Tedaj šele čez eno leto se vidiva zopet?« vpraša Leon.

»Da, če bomo živi in zdravi. Jaz sem sicer že več let bolehen, pa te praznike sem se precej okrepčal, tako da zlepo menda še ne pojdem s tega lepega sveta, kjer mi rožice cvetó, kakor veste. – Pišite mi kaj! Postavim, če se boste oženili, naznanite mi, da vam bom po svoji slabi navadi malo nagajal. Kako je ime vaši nevesti?«

»Neveste še nimam. Katero bi pa želel, da bi bila, imenuje se Pavlina,« odgovori Leon.

»Pavlina? Res?« čudi se profesor. »No, na imenu ni nič ležeče. Zdravi ostanite!«

Leon ga domisli, naj mu da svojo addresso. Da mu karto in poslovita se, profesor proti vinogradom – Leon nazaj proti domu.

Medpotoma pogleda Leon karto. Franc Vesel, c. k. gimn. profesor. »Nomen est omen – kakšna laž!« pravi Leon sam pri sebi in premišljuje moral je reči naposled, da tega moža vendar popolnoma ne umeje. Morda se bo to, kar povem bralcu, otročje zdelo, ali jaz kot vesten poročevalec ne smem ničesar zamolčati: Leon je že zdaj premišljal in skladal kako bo temu prijatelju, Francu Veselu pisal dolgo dolgo pismo, kadar in če se nekaj – pripeti. Pavlina! Ali je v vsem rimskem koledarju katero ime, ki bi bilo lepše in prijetnejše za uho, misli si. In vendar profesorju to ime ni bilo všeč. Čuden mož je to, zares!

Znano ime

»Oh, moj Bog, poglej, Pavlina, kaj se je naredilo! Da moja glava vse pozabi!« Tako je vzkliknila Matilda, na vrtu čez gredico pripognivši se.

»Kaj se ti je primerilo?« vpraša Pavlina in pride bliže.

»Moj ljubi rožmarinček se suši!« toži v otročje žalostnem glasu mlajša sestrična. »Mrzla slana ga je zadušila, predsinočnjim menda. Glej, kako so peresca vela in povešena. Da se nisem domislila izpuliti in v lonec presaditi ga!«

»Morda se še prime! Takoj ga izruj in presadi.«

»To je škoda,« pravi Matilda in s svojimi belimi prstki, o katerih bi bil še marsikateri drug rekel, da niso za prstena tla razkopavati, razbrska okrog korenin rožmarinovih in ga naposled nalahko izpuli.

Vsadita potem pozebljeno rastlino v lonec in jo zalijeta, da bi se bolj gotovo prijela.

»Ali veš, da je to pomenljivo, da ti rožmarin ravno to jesen pozebe?« pravi Pavlina šaljivo, ko sta sedeli potem skupaj na klopi pred hišo.

»Zakaj?«

»Le pomisli malo.«

Matilda zardi in se posmeje: »Od tebe pa res ni lepo, da na vraže veruješ. Ti, ki se znaš včasih tako ustopiti kakor kak mož modrosti. Že vidim, da nisi – no, tako posebno pri veliki pameti, kakor sem mislila.«

»Rožmarin ima med ljudstvom simboličen pomen. Le vprašaj našo Miciko ali katero drugo dekle, pa ti pove, kaj rožmarin pomeni.«

»Ti bi me rada v strah pripravila. Le čakaj, vrnilo se ti bode.«

»Kako v strah?«

Matilda, ki je nekaj premišljevala, ne odgovori.

»Ti, Pavlina, povej, me li imaš kaj rada, potlej te bom nekaj vprašala,« pravi čez nekaj časa resnobneje in svoje pletenje, pol dodelano nogavico, položi v naročaj.

»Tako vprašaš kakor kralj Lear, jaz bom pa tako odgovorila kakor Kordelija; ali ti je všeč?« reče Pavlina.

»Naj bo! – Povej mi, zakaj mi nočeš razodeti, kako sodiš mojega Alberta, barona?«

»Ljuba moja, v svoji reči si sama najboljša sodnica, ne? Ti ga najbolje poznaš.«

»Jaz čem pa slišati, kaj ti praviš, če tebi dopade?«

»Ali ne bi bila ljubosumna, ko bi se ti jaz kar hvalila, kako zelo in zelo mi dopade?«

»Nikoli.«

»Bogve. Sumnost je večna spremljevalka ljubezni, le verjemi.«

»Jaz se ne šalim, zares mi povedi.«

»No, gospod Albert, baron, ženin Matilde Gorčeve, je lep, vljuden, prijazen mlad mož; kaže se, da ima dober okus, zna se v družbi galantno vesti, ima lepe, bele zobe, bogat je, zna – –«

»To so vnanjosti. To sama vidim. Jaz čem vedeti, kako ti njegovo notranjo vrednost, njegov značaj ceniš.«

»Preveč terjaš. Kako morem o človeku naravnost izrekoma soditi, ki ga le povrhu poznam! Morala bi brez trdne zavesti ali pa brez krščanske ljubezni govoriti. Saj veš, da je z menoj še prav malo govoril.«

»Zakaj pa druge ljudi tako hitro poznaš!«

»Morda se motim večkrat. – Glej, to je prav dobro, da sta z očetom odrinila zoper baronovo željo zakonsko zaročbo. Opazuj ga med tem časom in spoznala ga boš še bolj natanko. Jaz ti v tej reči ne morem veliko drugega svetovati. Ko bi ti rekla, da ga nikar ne jemlji, morda bi te odvrčala od sreče, s prigovarjanjem morda bi ti slabo ustregla za prihodnost. Svoje srce poprašaj za svet, pa oči odprte imej.«

Matilda je gledala v tla, okoli usten ji je nekaj ganilo kakor na jok.

»Ti nočeš odkritosrčno z menoj govoriti, kakor si sicer,« reče.

To očitaneje je morda bilo na pravem mestu. Pavlino je v srce zbodlo.

»Naravnost ti povem, da bi jaz z baronom ne bila srečna. Ti pa, kakor za trdno misliš, bodeš.«

»Veruješ, da bom?«

»Da.«

»Kar ti veruješ, jaz tudi,« pravi po precej dolgem molčanju Matilda zopet vesela.

Dekla pride iz veže in nese v roki majhno, tanko knjižico. Da jo Matildi in pravi, da je to stvarco našla na vrtu.

»To je zapisnik, dnevnik menda. Že vem, kdo je to izgubil. Gospod Retelj z Zabrezja. Včeraj je bil tukaj, ko tebe ni bilo doma,« pravi Matilda.

»Spravi in daj mu nazaj, kadar pride,« reče Pavlina.

»Malo moram pogledati, kakove skrivnosti ima zapisane.«

»Ne, to ni pošteno. Čitati ne smeš, kar ni tebi pisano. Nikar ne odpiraj.«

»Zakaj pa izgublja? Če neče, da bi kdo videl, kaj ima tu notri, naj bi bolje spravil.«

»Tako indiskretni ne smeva biti. Jaz še pravim, da je najbolje, da daš dekli nazaj, naj mu ona izroči, kadar pride, da še mislil ne bode, da sva brali. Morda bi mu bilo zelo neprijetno. Človek marsikaj zapiše, kar ni za tuje oči namenjeno.«

»Samo majhno bom pogledala, čitala ne bom,« pravi Matilda in odpre zapisno knjižico. Na prvi strani je bilo res Leonovo ime, dalje pa so bili listki razen treh še vsi nepopisani.

»Glej, nekaj je palo na tla,« pravi Pavlina.

Sestrična pobere karto in jo pogleda. »Franc Vesel, c. k. gimn. profesor« je bilo zapisano.

»Tu je ena karta; menda tistega puščavnega profesorja, ki Leon zmerom govori o njem in ki bode te dni odšel.«

»Spravi, kaj nama mar!« pravi Pavlina in ne pogleda od svojega dela.

»Ondan neko nedeljo sem ga videla v cerkvi. Še precej lep človek je, nekaj ponosnega ima na sebi in prav ljubeznive oči. Zato se čudim, kako more res biti, kar mi je gospod Retelj pravil, da namreč ženske sovraži in nam zabavlja, vsem od kraja. Jaz bi bila prav rada videla, da bi ga bil Leon z Zabrezja kdaj k nam pripeljal, sosebno zato, ker pravi, da ima mnogo duha. Ali razumeš ti, kako more mlad, pameten človek – in Leon trdi, da je ta prav pameten, česar pa jaz ne verjamem – iz ljubezni in vsega lepega resno šalo delati? Ko bi bil k nam prišel, jaz bi si ga bila upala prav dobro obdelati.«

»Ta človek je lahko prav razumem.«

»Prav neumen je. Ime ima pa prav znano, le poglej!«

»Kako se piše?«

»Franc Vesel.« Rekši, poda Pavlini karto.

Ali si že kdaj v lepi poletni noči kot samotni premišljevalec zrl v jasno nebo, kjer je neštivilne tisoče zvezd migljalo, ljubi moj bralec? In ker si, ali si videl, kako se zvezda utrne, kako se čudovit žarek ulije čez nebo, pa le za en hip, za en trenutek? Gotovo si videl. In če te vpraša človek, ki tega ni še videl z lastnimi očmi, ali mu moreš to prikazen popisati tako, da si jo bode mislil, kakor si jo ti misliš? Ne, tega ne moreš.

Tudi človeško srce je kakor nebo. Gibljaji so v našem srcu, ki pridejo in zginejo kakor blisk. Kadar jih čutimo, ne moremo

oči odprtih imeti, slepé nas; kadar preidejo, pust, le sled za seboj, njih samih ne moremo gledati. Doma so iz višjega, nam tujega sveta. Pomenljivo misel ima tedaj vera slovenskega naroda, ki zvezdne utrinke imenuje svetinje, ki z neba pridejo v male zapuščene cerkvice in kapelice svetnikov obiskat.

Po tej opombi lahko tvoji domišljiji in dobremu srcu prepuščam razložbo, kako je bilo Pavlini, ko je znano ime slišala, ko je v roki imela in spoznala podpis tistega moža, katerega podobo je v spominu nosila leto in leto.

Tedaj živi še!

Pa v njenem obližju je bil! Gotovo je vedel zanjo, slišati je moral o njej in ni je poiskal! Ali je mogoče, da se je še domisli?!

Obledi, karta ji pade iz rok.

»Tebi je slabo, pojdi, greva v sobo,« pravi Matilda in jo skrbljivo za podpazduho prime.

Molcé se da sestrični v sobo peljati. Tam se zgrudi na kanvas, in solze se ji uderó.

Nekaj dogodb iz prejšnjega časa

Na tem mestu se moramo nekoliko let nazaj ozreti in nekatere dogodke iz preteklosti povzeti v pojasnjenje in večjo razumljivost nekaterih prizorov in opomb v prejšnjih odstavkih.

Pred kakimi osmimi ali devetimi leti je v tretjem nadstropju precej velike mestne hiše stanovala vdova Zlatovec s svojo sedemnajstletno hčerjo Pavlino. Njen mož, doslužen cesarski okrajni predstojnik, bil je umrl nekaj let potem, ko se je bil v mesto preselil.

Penzija, katero je vdova zase in za svojo hčer dobivala, ni bila velika, in ker rajnki gospod Zlatovec ni znal na stran devati, bilo je tudi njeno gotovo imetje komaj imenovanja vredno. Vendar ženica ni hotela izseliti se iz stanovanja, v katerem je njen mož umrl, dasi so drugi hišni ljudje po pravici dejali, da je stanovanje s štirimi sobami za dve nepremožni ženski neumna baharija, in čeravno je sama videla, da preveč njenih gotovih prihodkov gre samo za prebivanje in kurjavo. Ali kraj, kjer se je od moža za vselej ločila, je bil ženi svet, tukaj je hotela tudi sama umreti. Da bi se kvar tega preobilnega

potroška pokrila, delali sta mati in hči za neko prodajalnico. Zraven tega pak je vdova oddala v drugi najem tretjo sobo, ki je k njenemu stanovanju spadala, pa svoj posebni vhod imela.

Stanovala sta tu dva mlada človeka, prvi je bil nižji poštni uradnik, drugi učenec poslednjega latinskega razreda.

Spočetka se s svojo gospodinjo in njeno hčerjo nista pečala več kakor toliko, kar je moralo biti, to je: ob mesecu na plačilni dan, in sicer včasih s staro, ki je pogledat prišla, če jima dekla vse redno snaži in prinaša, česar je treba. Mlajšo je bilo mogoče le zjutraj včasih pozdraviti; čez dan sta tako morala po svojih opravkih in sta bila malo doma. Eden je moral v kanceliji sedeti, eden v učilnih klopih učitelje poslušati in potem v premožnih hišah otrokom sam učitelj biti.

Baš ne vemo, kako je počasi prišlo, da se je mlajši med njima, študent, bolj seznanil s staro materjo Zlatovčevo. Vemo pa, da je bilo ženici vseč, če je pozimskih večerov večkrat k njej in njeni hčeri v sobo prišel in jima kaj lepega čital ali pomenkoval se ž njima o tej in tej reči. Obnašal se je spodobno, spoznala ga je, da je priden, redoljuben mladenič, lepo je bral, govoril pametno, znal biti vesel in resnoben ob pravem času, in kar se njegove vnanjosti dostaje, ni mu bilo ničesar reči, obenem: čuda ni, da je bila ženica vesela njegovega tovarištva, tem bolj, ker je bila večidel s svojo hčerjo sama in ker je vsakega dobrega človeka rada imela.

Hči njena, Pavlina, je malo govorila ž njim. V delo zamišljena je pa vendar vedno pazljivo poslušala, kaj gospod Vesel in mati govorita. Če jo je kaj vprašal, pogledala ga je, odgovorila,

pa naglo zopet oči povabila. Kadar je zvečer v sobo prišel, bila je vesela, dasiravno se to veselje ni drugače kazalo kakor morda v neki hitrosti, s katero je vasaocu stol pripravila. Kadar ga ni bilo, morala jo je mati kako reč dvakrat vprašati, preden je odgovorila.

To je bilo pa le sprva. Pozneje namreč, poleti, ko je deklica bila včasih na malem vrtiču za hišo, kjer je od stare meščanske hišne gospodinje imela nekaj gred v lastno porabo prepuščenih, govorila in brbljala bi bila z njim, dokler bi bila smela, in pogledala ga je včasih, kadar se mu je nasmejala, s tako ljubim očesom, da ni čudo, če se je zaljubil v krasni obrazek njen in v njeno srčno dobroto.

In katera sedemnajstletna deklica bi ne bila hvaležna, če vidi, da jo ljubi dvaindvajsetleten, čvrst, pameten in priden mlad mož? Pavlina je bila na večjo družbo malo vajena, le z materjo občujoča.

Kmalu sta imela prvo človeško veliko sladko skrivnost med seboj, ki sta si jo pripovedovala, kadar sta bila sama, ki sta si jo pisala ob kaki na pol ukradeni ponočni uri, ako jima zavoljo matere ni bilo možno na samem govoriti – skrivnost, katero sta si medsebojno znala iz oči čitati, s pogledi pripovedovati, s skrivnim, brzim stiskom mehke roke drug v drugega pretočiti.

Od kraja je bilo vse tako, da starka mati ni ničesar opazila ali se vsaj videlo ni, da bi bila. Ali zaljubljeni svoje skrivnosti baje ne znajo dolgo začuvati in zakrivati, tudi sem slišal,

da imajo zlasti matere dobre oči za hčerine skrivnosti, kadar odpró oči, tiste svoje izkušene.

Materi Zlatovčevi ni bilo nič kaj po volji, ko je opazila, da študent »gleda« po njeni hčeri. Rada ga je imela, to je res, kakor sina skoro, ali hčer pa vendar še rajši, ker je bila njena.

Računila je pa pametna stara majka takole: Vesel je res dober človek in bi bil tudi zet ... Ali zdaj je še mlad študent. Preden vseučilišče dovrši, traja še tri leta in več, potem, preden službo dobi, bogve koliko! In dalje, saj se vé, vidi in sliši, kakovi so moški. Sosebno če dalje po svetu pride tak mladenič in toliko vidi, saj mu skoraj zamere ni, če pozabi, kaj je prej obetal drugje.

A doli na ulici, tri hiše naprej, ima gospod Dobrépoljec svojo prodajalnico beline in platna. Mlad res ni več, ker je vdovec in ima že celó devetletno hčerko. Ali večkrat je že slišala mati Zlatovčeva govoriti, da mož ni nikdar prestar za ženitev. Gospod Dobrépoljec tudi res nima nič čez štirideset let, čeprav se v bradi že kaka siva dlaka prikazuje. To ga pa še interesantnejšega dela. In potem je tudi hiša njegova last, ne le prodajalnica.

Ta tedaj je zadnjič prav jasno razumeti dal, da bi Pavlino vzel. In vselej je zdaj nekaj časa že sam prišel plačat kako delo, ki sta ga marljivi dami vzeli pri njem. Celo platna ni dal po svojem dečku v njuno stanovanje nesti, nego že trikrat ga je osebno sam prinesel in potlej nenavadno dolgo posedel in mnogo pripovedoval. Ni bilo dvombe, da hoče kmalu svojo odločilno besedo reči.

Med tema dvema ženinoma voliti ni nobeni materi težko.

A da bi le tudi deklice tako pametno mislile. Pa baje da navadno ne. Zatorej se je tudi Pavlina nasproti gospodu Dobrépoljcu tako nerodno vedla, da materi nikakor ni bilo prav. Tega je bil oni študent kriv. Brzo je narejala odslej starka resnejši obraz, ni ga vabila več, in če je sam prišel, čutil je, da materi ni mil gost. Najrajša bi mu bila kar stanovanje odpovedala, da ne bi bil blizu. Ali prvič je bila predobra žena in je mladeniča pravzaprav rada imela, drugič pa je dejala: če že tako dolgo pri meni stanuje, naj še ta dva meseca, ker je pred svojim koncem, saj potem pojde proč in iz mesta. Vendar starki ni dalo drugače, nego da je šla k sosеду po dobre svete.

Sosed, ki je po hodniku na dvorišče nasproti v kotu stanoval, bil je knjigovodja firme Stol & Comp., gospod Krt. Bil je tudi vdovec, živel samec, stanoval v tej hiši dalje nego Zlatovčevi in bil prijatelj že pokojnega Pavlininega očeta. Ves dan do sedmih popoldne je svoje številke v pisarnici pisal, potem pak je vedno doma po celo uro staro svojo violino vadil in ušesa okoli stanujočih mučil, dve pipi tobaka skozi oknice na dvorišče popušil, potem pa kasno v krčmo odhajal večerjat in obilo pit in redno ob pol polnoči prihajal spat. Ker je za vsakega človeka znal šaljivo ali modro besedo, imeli so ga vsi radi, zlasti pa gospa Zlatovčeva in mladi študent Vesel.

Temu gospodu Krtu je tedaj Zlatovčeva potožila svoje skrbi zaradi hčere in ga prosila za svet, kaj hoče storiti.

On je rekel: »Meni stvar prepustite, jaz že tako naredim, da bode prav in tako, kakor vi želite.«

Pozval je tedaj Vesela nekdanj skozi okno čez ozko in globoko dvorišče, naj pride k njemu v sobo. Vesel je takoj šel in dobil Krta, dolgega, koščenega, šestdesetletnega moža s črnimi lasmi, zanemarjeno malo brado, jako iskrimi očmi in precej obilim, ostrim nosom, ko je mož baš po zofi stegnil se bil in pipo prižigal.

»Danes sem jaz pri volji, da se kaj pogovoriva, utegneš li?« vpraša stari.

»Silnega dela nimam,« odgovori Vesel.

»Tedaj sedi.« Krt je svojega mladega prijatelja najrajši tikal.

Previdno in mnogo vprašaje: kdaj odide, kam, kako si misli o prihodnosti svoji, pripravil je stari prijatelj mlajšega kmalu do tega, da mu je vse povedal, celo vse o svoji ljubezni do Pavline, kar je mlajši tem rajši storil, ker je že prej premišljal, po kom bode iz daljine svoji ljubici pisma pošiljal, ter dobro znal, da boljšega posrednika ni bilo mogoče najti, nego bi bil Krt, ko bi se ga le upal prositi. In evo, danes je to kar samo nanoslo se.

Stari samotar se je glasno zasmel, ko je na koncu slišal, zakaj ga namerava mladi prijatelj porabiti.

»No,« reče, »ako drugače ne bode, v božjem imenu, pošiljaj pisma po meni. Vendar najprej ti moram povedati, da se hočem malo potruditi, da ti sploh pisal ne bodeš.«

»Zakaj?« vpraša mladenič v strahu in naivnosti svoje prve ljubezni.

»Zato, ke bi najboljše bilo za tebe, če si nekoliko lahkomi-seln, in kakor brž prideš iz te hiše ven, da tudi pozabiš ono dekle, ki je tam na oni strani. Bolje bode za tebe – in zanjo.«

»To sem jaz že vse premislil; vi ste v takih rečeh ...«

»Pameten človek, verjemi mi. – Ti si vse premislil? In do sklepa prišel, »da ona ali nobena druga«, kajne? Kajti: tebi je za njeno dobro srce, za vse drugo ne vprašaš in se ne zмениš! Ni li res?« oponaša Krt.

»Res je,« odgovori Vesel trdo.

»Prav! Tudi jaz sem tako govoril, ko sem bil dvajset let star. Ali veš, kaj je bilo potlej? Oženil sem se bil. Vzel sem bil tako tisto malo ljubo stvarco, ki se mi je pod milim Bogom najbolj dopadla. Ali kaj kmalu potlej? Ko mi jo je Bog vzel – umrla je po desetih letih dolge muke za mene in sebe – govoril bi bil skoro kakor tisti Ribničan v pripovedi: »Bog mi jo je vzel – sedem let sem jo jaz imel, on naj jo ima pa sedem, videl bode, kakega vraga si je na glavo nakopal.« Skoro bi bil tako govoril, ali molčal sem in čez dolgo let s teboj, mladi prijatelj, o tem govorim, ker te imam rad in ker vidim človeka pred seboj, kakršni so vsi dobri. Poln zaupanja v prihodnost, misliš, da bode sad tvojega pričakovanja podoben cvetu, ki ti ga dela mlada fantazija! Ba! Poslušaj izkustva drugih in prihranjenega ti bode mnogo bridkega, kar smo mi drugi izpiti morali. Pameten bodi. Če češnja na spomlad, po zgodnjih toplih sončnih žarkih privabljena, rano začne cvesti, verjemi, da sadu ne bode, zobati ne bode kaj, slana pobere drevi vse in za drugi razcvet je pa navadno že prekasno. Kar počasi raste, traja dolgo. To je sicer nemški pregovor, ali vendar je resničen. Kar si devetkrat premislil, desetič stori. Težko ti bode sicer verovati, kar boš slišal, težko ravnati se po starčevem svetu,

ki sad mladostnega cvetja pozna, ali glavo mi izpuli čez deset let, če mi ne bodeš prav dal. Ti že gotovo. Vsak, to se ve, da ne. Ti se mi zdiš iz prave krvi. To se ve, neumnih ljudi, ki nič ne mislijo, ki nimajo nobene življenjske filozofije, teh je večina. Teh pa jaz ne mislim. Ti ne brojiš mednje, že zdaj ne več, kasneje boš pa še manj. Kaj staviva?«

»Vi krivo mislite, če po sebi sodite vse. Vi ste imeli nesrečo, zato ni treba, da bi jo imel tudi jaz,« odgovori mlajši.

»Tako odgovarja prav vsak mlad neopečenec, vsak. Ali jaz pravim, kaj nesreča! Svinčnik v roko vzemi in računi. Koli-ko je ta tvoja deklica stara, koliko potrebuješ še ti let, da do česa prideš; priloži svojemu računu brez skrbi še dve ali tri leta, potem utegne šele prav biti. Medtem je še mogoče, da se ti kaj primeri. Deklici pak, ki bi tebe čakati imela, spridiš sedanjost.«

Gospod Krt pove zdaj, kar mu je mati njena zaupala glede Dobrepoljca.

To je bil težak udarec. Mladi Vesel je glavo povetil. Stari je morda mislil, da je železo zdaj gorko, spremenil je svoje temno lice, omečil glas in dejal:

»Jaz tako govorim s teboj, prijatelj, ker te imam rad. Schillerjevo »prostora je v najmanjši koči za dva srečno ljubeča se« je v dejanskem življenju gola neumnost. Jaz sem prepričan, da za omikance zgodnja ženitev ni dobra; drugače je za kmeta, ki potrebuje delavko v hišo bolj kot ženo. Glej mene! Kaj meniš, da bi mi ne bilo ljubše, ko bi na starost ne bil tako brez svojega človeka, kakor sem? Ko bi bil meni kdo tako govoril, ko sem

bil dvajset let star in bi ga bil jaz poslušal, tudi z menoj bi bilo zdaj drugače.«

Ne da bi ta dvogovor še dalje popisovali, uganila je bralka že gotovo, da Vesel starega, muhastega, sitnega pridigarja v tem ni slušal, da bi bil odpovedal se deklice svojega srca. Trpeti je pač začel od tega hipa, ali zdaj jo je stoprav tudi prav ljubiti začel in menil bolj nego prej svoj »ona ali nobena«!

Pri prvi priliki, ko sta bila mlada človeka sama, povedal ji je vse, a ji z velikim samozatajevanjem tudi razložil, kako ga ona more in sme pustiti in lepo svojo priliko ženitve porabiti, ki se ji ponuja, da se ne bode morda kdaj kesala. Mogoče je, da je on že, ko ji je tak predlog stavil, vedel, da pojde deklica čezenj na dnevni red. In res mu je obetala z vso odločnostjo in gorečnostjo ženskega srca, da ga je pripravna čakati, če treba še tako dolgo; dokler on hoče. In on ji je svojo sveto obljubo storil.

Oba sta bila resnega značaja, obema je bilo istina, kar sta govorila si, oba sta imela trdno voljo, besedo držati. Nobeden izmed njiju si ni mogel misliti, da bi jih kaka navadna, naravna sila mogla razdvojiti.

Zlasti potem, ko sta se ločila, ko sta le še z dopisi bila v zvezi, spoznali sta se še bolj dve globoko čuteči duši. On je bil do dna preverjen, da je čisto nemogoče, da bi se to tako srčno in tesno vdano mu žensko srce kdaj moglo od njega odvrniti. Ona je preživo čutila iz vsake njegove vrste moževsko, ali vendar otroško ljubo istinitost prave in cele ljubezni.

Kako bi si bil torej kdo mislil, da se bode ta razmerja razbila?

In vendar se je! Vesel v glavno mesto, kamor je bil šel, nankrat ni nobenega pisma več dobil! Pisal je zaporedoma gospodu Krtu, kaj je vzrok, morda li on, morda ni pisma oddal. Pisal je potem celo naravnost deklici. Ali ves odgovor, kar ga je dobil, bil je kratko pismo od starega bivšega stanovanjskega soseda g. Krta:

»Le pustite celo stvar, bolje je tako! Vaša dekle pametna postaja in vzame soseda. Z vami bogve kdaj bode še kaj. Domislite se, kaj sem vam tačas o cvetu in sadu in usodi rekel, ko ste mi svojo neumno ljubezen prvič povedali. Učite se, pa drugje se zaljubite, če mislite, da je treba.«

Bilo je zanj hudo. Že od nature resen in torej bolj pesimiističen človek, morda tudi po Krtovem vplivu, občeval je v dobi, ko je človek najbolj za vse duševne vtise sprejemljiv, z ljudmi, ki so imeli vzrok, življenje od temotnejše strani ogledavati. Naravno je bilo torej, da je iz velike vere v svojo srečo in ljubezen naglo padel v brezupno nevero. Vse črne besede Krtove so mu pred dušo vstale, vse resnične zdele se in gotove. Ona, ta deklica, je taka, kakor so vse druge, sramota zanj, da je kdaj verjel vanjo sam pri sebi, da je boljša od drugih. Jedva je on odšel od nje malo dalje proč, premislila se je.

Zadnji dvom, da se morda vendar moti, morda ga ni pozabila, podrt mu je bil, ko je na svoje pikro pismo Krtu, naj mu ona vsaj piše, kdaj se omoži, odgovor dobil, da je vse naročeno,

kar želi. Torej tako se je mogla spremeniti, da se je na tak način šalila z njim?

Bolelo ga je to spoznanje, ali prebolel ga je. Česa človek vsega ne pretrpi? Srca pokajo več v slabih liričnih pesmih nego v pravih in zdravih človeških prsih.

Od tod pak je izvirala ona pikrost in ostrost v njegovem značaju, ki smo jo videli na njem kasneje kot profesorju, znancu Leonovem.

Ko je čez leto prišel v malo svoje gimnazijalno mesto, čul je, da je Krt umrl. Vdove Zlatovčeve ni hčere že v tisti hiši ni bilo. Več vprašati ponosno ni hotel. Bal se je – že lastnega spomina.

Svidenje

Ko je pet dni po svojem razhodu s profesorjem Leon, mimo vozeč se, po nekem poslu na pošto prišel, ogovoril ga je poštar Gorec, ustavivši mu pred vežo konja:

»Vi ste predvečeranjim trdili, da je oni vaš znanec profesor že odšel, a ni res. Danes je prišlo pismo z denarjem zanj, in ko sem davi poslal Štefana z recepisom, našel ga je še tam gori v njegovi koči.«

»Doma?« vpraša Leon.

»Da, in danes popoldne sam pride po svoj denar, rekel je,« pristavi Gorec.

»Potem ga počakam, saj mora kmalu priti, če ga do sedaj še ni bilo,« reče Leon, ki bi se bil gotovo tudi brez tega ustavil, kajti precej je vprašanje pristavil:

»Jeli sta gospodični doma?«

»Menim, da sta gori,« reče stari.

»Ako pride profesor, pripeljite ga k nam gor,« reče Leon in skoči potem v vežo ter brzonog po stopnicah navzgor, kjer sta bili gospodični.

Deklici najde obe pri šivanju, Pavlino pri oknu na vrt, Matildo pri mizi. Na jeziku mu je bilo, da bi napovedal dohod svojega prijatelja in da ga bode imel najbrž še danes čast predstaviti gospodičnoma.

Ali takoj po prvem pozdravu je pozabil ta svoj namen izvršiti. Prestrašil se je namreč, ko je videl, da je bila Pavlina vsa bleda in bolestnega videza, kar se je tem bolj kazalo, ker je ravno večerno sonce pri oknu obsevalo jo. Matilda ga je hitro vprašala nekatere vsakdanje reči, na katere je prav kratko odgovoril, potem pa se k Pavlini obrnil in z glasom, iz katerega se je njegovo ljubeče srce treslo in balo, vprašal:

»Vi ste morda kaj bolni, gospodična? Ne zamerite mi, vem, da so sitni in nevljudni ljudje, ki tako izprašujejo, ali meni smete odpustiti in mislim, da smo že vendar vsaj toliko prijatelji ... Vi ste blede, nekoliko dni že niste več zdravi.«

»Hvala za vaše sočutje, gospod, ali bodite uverjeni, da pretiravate, ni tako zlo,« reče ona in se prisiljeno zasmehne.

»Je, je,« oglasi se Matilda. »Ne veste, kako je čudna zdaj nekaj dni. Jaz vem, da ji je nekaj, a neče povedati kaj; glejte, še meni ne. Dajte jo vi, a močno jo dajte pripenjati, naj govori.«

Pavlina jo proseče in očitajoč pogleda.

»Gospodična, jaz se vozim danes mimo zdravnika, glejte, kakor za šalo povabim ga s seboj, ko pojdem nazaj mimo tod.«

»Jaz ga ne potrebujem, verjemite, da ne,« reče Pavlina in v mehkem glasu je bilo tudi prav majhno znamenje nevolje, tako da se ni upal več vanjo tiščati. Tudi njej je bilo tega

malega izraza ostrosti, izvirajočega le iz velike razdraženosti njenih trpečih živcev, takoj žal in pohitela je razgovor na druge misli spraviti z vprašanjem:

»Ste li bili zadnje dni kaj z gospodom baronom skupaj?«

»Ne, zakaj vprašate?«

»Mar ne veste, tujec, da se vendar pri nas zanimamo zanj nekoliko,« je rekla s pogledom na Matildo in se silila nasmehniti.

»Ne zanimamo se tako posebno,« reče Matilda lahkomiselno in prav ljubeznivo malo kvišku napne češnjevo-rdečo spodnjo ustno.

»Ali malo vendar,« reče on.

»Prav malo. – pa kaj vaša teta, je li že bolj zdrava?« vpraša sedaj Matilda, ki je tudi hotela pogovor od svojega ženina na drug predmet spraviti.

Leon je pripovedoval, da je teta, stara komtesa, vedno bolelna, da ga že nekoliko skrbi.

Medtem se zunaj čujejo hitre stopinje, vrata se na ves stežaj odpró, gospod Gorec napotuje profesorja Vesela v sobo, rekoč:

»Tu najdete svojega prijatelja z Zabrezja pa moji dve puncici sta, dobro se imejte.«

Rekši, se gospod Gorec obrne, odide in vrata zapre za seboj. Leon profesorja predstavi deklicama. Predstavljenec se pokloni najprej bližnji si Matildi, potem se obrne k Pavlini. Ona je stala od okna obrnjena po sobi proti njemu od svita proč, držala se je krčevito za stol in prejšnja bledota na njenem licu se je bila umaknila nenaravni rdečici.

Morda se je bila vendar nekoliko spremenila, morda ni stari vtis brž prodril, morda je bilo študiranemu mlademu možu že majhno oslepelo prej bistro oko, morda ga je vstop iz svetlejšje veže v manj svetlo sobo tudi prevzel: Pavline profesor ni spoznal takoj.

Zahvalil se je Matildi za stol, potem sedel in razložil Leonu, da je čul o njegovi navzočnosti in da se lahko ž njim vozi domov, kar mu je pogodu.

Leon mu odgovori, da samo pol ure naj počaka tukaj, tačas on svoj posel v bližini opravi in se pripelje nazaj ter ga vzame s seboj.

Vedno naravnostna Matilda je temu precej jako odločno pritrdila. Vendar gost profesor je odbijal, rekši, da rajši peš hodi, če ni kmalu, ker ima nocoj še opravke. To je morda sam izgovor bil.

V tem hipu vstopi zopet gospodar Gorec in kuharica za njim z vinom in kruhom. Ko je po svoji šegavi navadi s profesorjem govoril, karajoč ga, da kot bližnji sosed ne prihaja več blizu, nihče ni bil zapazil, da je bila Pavlina priliko porabila in iz sobe smuknila.

Profesor je pripovedoval, da dobiva pisma večidel iz sosednje, onkraj hribov ležeče pošte.

Pogrešila sta Pavlino Leon in Matilda. Obema se je ta njena nenavadna nevljudnost čudna zdela, ker je ni bilo nazaj. Naposled je gospod Gorec tudi zapazil in naravnost vprašal:

»Kam je šla Pavlina?«

Matilda vstane, da bi šla gledat po njej.

»Le glej, da se še ti izgubiš,« reče oče in natoči čaše na mizi. »Navsezadnje bode gospod mislil, da sta obedve boječi kakor samosrajčni hribovski otroci.«

Matilda pride nazaj z vestjo, kateri se je, kakor se ji je z obraza in glasa videlo, sama najbolj čudila, da »Pavline ni nikjer«.

»Že pride,« reče Gorec malomarno in pripoveduje nadalje, kod je boljši pot, ki ga more profesor iti: ali čez Suhi brod ali mimo Zabrezja.

»Mar sem jaz prepodil vašo gospodično sestro?« vpraša profesor Matildo potem.

Ta jo najprej zagovarja, potem pa pove, da ni sestra njena.

»Iz rodovine je po ženi moji,« dostavi Gorec, »in z očetom njenim sva bila dobra prijatelj. Pila sva nekdam skupaj, kakor sva le midva znala, jaz pa Zlatovec.«

Pri tem imenu se profesorju čelo zbere, najprej debelo pogleda, potem se nasloni počasi na eno koleno in z navidezno lahkomišljenostjo vpraša:

»Kako mu je bilo ime, vašemu prijatelju?«

»Zlatovec.«

Profesor potegne počasi z roko preko obraza. Na nekovo Leonovo opombo ne odgovori ničesar. Bled postane, izpije pol čaše vina, potem pa vpraša:

»Koliko časa je že pri vas ta gospodična, če dovolite vprašanje. Zdi se mi, da sem poznal ... mater njeno.«

»Koliko? Vsaj pet let že.«

»Več,« ogласi se Matilda in začne natančno šteti, koliko je, kar je Pavlinina mati, ki je bila vdova, umrla.

Profesor gleda v tla in potem prav nevljudno molči. Nazadnje brzo vstane, popije svojo čašo do dna, zahvali se poštarju za gostoljubnost, Matildi pa reče:

»Storite mi dobroto in povejte oni gospodični, da ker je zaradi mene bežala, tega drugikrat ni več treba, tudi ji ne bode prilike, ognil se je bodem odslej gotovo daleč v stran. Tudi zdaj nisem vedel, da je tu, na mojo vero, da ne. To ji recite, prosim.«

»Ne mislite, da se je vas ...« hoče prestrašena Matilda odgovoriti, ali ne more stavka dovršiti. Da li je pri zdravem umu ta gospod?

Ali profesor je bil že odšel s poklonom: »Priporočam se, gospoda!«

»Kaj mu pa je?« vpraša Gorec Leona.

»Ne vem,« odgovori ta v zadregi sam. »Čuden človek se mi je že večkrat zdel.«

»Drugikrat se bodem čuval, vabiti ga,« pristavi hišni gospodar.

Pisma

Na južnovzhodni strani samotne poštne hiše se je svet toliko vzdigoval, da se tam s steze, ki je okoli hriba zavijala, ni nič videlo poslopje niti ni bil odprt vid na vrt. Tam na jarku je nekaj starih hrušk drobnic raslo, s češminovim in drugim divjim grmovjem podrastlih.

Ko je profesor tu mimo šel, zamišljeno v tla gledaje, stopi mu ženska nasproti; Pavlina je bila.

Ko ga je v sobi pred seboj videla, skoro malo spremenjenega v vnanjem, z istim glasom, isto celo postavo, pa je niti spoznal ali ne videl ni, bala se je za sebe, ni mogla strpeti tam. Proč je morala bežati, sicer bi bila pala predenj in – ker ne vé, zakaj jo je on zapustil – bila bi odbita od njega, osramočena pred ljudmi. Zato je bežala, a misliti ni mogla svojega položaja. Tam na vrtu je stala in trepetala. Kaj bi? V tem hipu je zagledala, da je iz glavnih vrat stopil, na cesto šel, na južno stran zavil; znala je pot; vedela je, kje se mora na stezo mimo onih hrušk na koncu oviti. Od nje do tja je bil čez njivo vprek skoro pol kračji pot! Da! Morala je govoriti ž njim, na samem,

ne pred ljudmi. Nič ni več premišljala, kaj bi storila, njena obleka je zašumela skozi debelo, redko, golo, strmečo koruzno slamo in precej prej je pritekla na stezo pod hruškami in za grmovjem zadaj ovinka s ceste.

Prav ustrašil se je modri mož, kar zardel je, kakor da bi bil zopet enkrat osemnajst let star. Precej ko jo je na potu pred seboj zagledal, šinila mu je misel v glavo: Aha, ona je nevesta tega mladeniča z Zabrezja, pa me hoče pridobiti, naj ji ne kalim računov, egoistka. Izplačal te bom.

Ona je bila bleda. Oba obstaneta. Nobeden ne more prvi hip besede najti. Lahko je uganiti, kateri je prej do nje prišel.

»A! Gospodična, me vendar niste hoteli tu počakati, ko ste tam v hiši zbežali pred menoj? Pomirite se, jaz nisem maščevanja željan. Ne bom vas izdajal. Vem sicer vse natanko, da ste nevesta in čigava in kako, a ne bojte se, da bi mu pravil kaj, da sem vas malo že sam poznal. In sicer bi ne bilo menda nič hudega, gospodična, ko bi tudi to povedal. Življenje je življenje, praktični bodimo! Ni se vam bilo treba truditi tu semkaj. Glejte, še v nevarnost ste se postavili, da vas kdo vidi govoriti na samem s tujim človekom. To ne gre, saj veste. Le brez skrbi bodite. Če hočete, vam še povrhu zagotovim, da nisem niti v sanjah mislil tu najti vas, drugače bi me morda ne bilo ...«

»Franc!« vzklikne ona.

»Ne! Prosim! Ta sem vam bil nekdam. Zdaj je minil čas, da bi se po krstnem imenu klicala. Minil, saj veste kako. Ker vas tu najdem, menda vam je prvi »pametni« korak izpodletel. Ali nisem radoveden, gospodična. Sicer je pa prav, da je tako

prišlo, kakor je. Kajne, kako sva nekdanj neumno govorila? Ali, oprostite mi, tačas nisem ženske poznal. Le omožite se; jaz sem mislil, kakor rečeno, da ste se že. Pa – dobro, da sem se domislil – vi morda hočete svoja pisma od mene nazaj? Imam jih še, in sicer še celo tukaj doma. Morda ste ta hoteli, kot priče ...?»

»Da!« odgovori Pavlina. Ona je bila sem prišla notranje prisiljena iz vse drugega razloga. Ali, kaj je na tak govor hotela odgovoriti? To ni bil več oni mož, ki ga je v srcu nosila. Ta je drugače govoril.

»Po sreči imam še vse skupaj. Pošljem vam jih pred odhodom še. Po kom? Vi, to se razume, sami ne morete ponje. Skušal vam jih bodem po kakem zanesljivem človeku poslati. Ali, čakajte, kaj zato, navsezadnje vam jih prinesem sam in dobro ovite lepe besede izročim, komur ukažete.«

»Meni, tu!« reče ona kakor mehanično, a vre ji po glavi.

»Jutri zvečer ob mraku. Naj bo še to! Vidim, da imate za veliko važnost to stvar. Jaz ne. Jaz niti ne terjam, da mi moja prinesete, če jih niste še požgali.«

»Ne!« pravi ona.

»Nu, pa jih požgite,« seže ji on brzo v besedo, »ali vrzite jih na cesto, naj jih čita, komur se bode zljubilo pripogniti se, da jih pobere. Vidite, človek se spremeni. Pred malo leti še me je misel neprijetno pretresla, da bi še kdo moja čutila bral, črna na belem, razen – vas. Zdaj se smejem. A vi?« Ona ga srepo gleda, pa ne reče nobene besede. »No, vi ste že sami pri sebi pametni bili po naturi. Mi ne! Nas nekoliko se mora šele

spametovati s samoizkustvom ... Torej, jutri večer, gospodična dobite svoja pisma, ker mislite, da imajo vrednost za vas pred možnostjo. Saj ste me za pisma hoteli terjati, ali še kaj?»

»Nič drugega,« odgovori.

»Dobro! Zame nimajo nobene vrednosti.«

»In vendar ste spravljeni imeli?« reče ona, ki je bila po pikrem govoru njegovem sama hladnejša postala.

»Spravljena, da! Iz navade. Ha-ha! Meni se zdi, da so še zmerom s tistim plavim trakom ovita, veste! Pač sem jih ob času, ko sem vas – oprostite mi, saj to je že preteklo – ko sem mislil, da sem vas sovražiti začel (pravim: mislil, zdaj imam tako veliko spoštovanje do vas, gospodična, kakor do vsake vrstnice vašega spola), v tistem času sem jih hotel nekoč uničiti. A prišel mi je humor in mislil sem si, zakaj se ne bi premagal in za stare dni prihranil material, da se bom včasih sam na svoje stroške smejal.«

»Odpustite mi, da sem se spozabila in vam se tako na pot postavila. Imela sem še drugo podobo o vas, drugo, drugo! Nisem vedela da znate vi tako napadati,« reče obleдела deklica, s težavo besede iz sebe suvaje, in hoče oditi.

On ji pot zastavi in naglo reče:

»Odpustite mi, če sem rekel kaj, kar se morda ne sklada z boljšim tonom. Žaliti vas nisem hotel. Domislite si, da na forme že nekdanj nisem dovolj držal. To je napaka, ali človek se je težko odvadi, kadar mu je prigojena.«

»Zbogom!« reče ona in se na odhod obrne.

»Tedaj jutri pridete vendar sem po pisma?« vpraša on še na mestu stoječ.

»Ne!« hotela je ona zavpiti iz cele iznenadene, strašno prevarjene duše, da ga je našla čez tako dolgo – pa takega!

Ali nobenega glasu ni mogla od sebe dati. Težko je stopala, počasi; a z vso energijo se je držala pokonci.

Ko se ozre, ni ga že bilo. Izginil je bil za grmovjem okoli hriba. V glavi se je deklici vrtilo, rada bi bila sela, rada bi bila obraz v travo zakrila. Ali po cesti tam pred njo so šli baš ljudje. Ljudi pa je človeka sram, kadar bi jih najbolj trebal. Premagovala se je tako dolgo, da se je privlekla zopet na vrt, v samotno lopo. Tam je sela in pala je njena glava na mizo.

Za solzami je prišlo otožno premišljevanje in premišljevanje.

In tu je videla, da celega razgovora, celega svidenja ne razume, kakor njega ne razume. Je li pač res on to bil? Zakaj ni ona skoro nič govorila? Zakaj on toliko in tako in kaj? – Da, bogzna, koliko vprašanj ji je v duhu vstalo, katerih si odgovarjati ni znala.

Sklene jutri večer iti po pisma, a vesti se vse drugače, hladnokrvneje, ponosneje, kot izobrazena ženska, ki zna imponirati, če hoče ... Pojasniti se stvar mora ... Pisma so njena last ... On sam jih je ponudil. Kako jih sme v rokah puščati človeku, ki ni več vreden, da bi hranil zapisane nje najblažje misli iz srca, izražene do zdaj še samo njemu.

On pak tudi ni bil zadovoljen sam s svojim obnašanjem, kakor brž je nekoliko hladnejši postal. Čemu je bilo tako treba? Omikan mož se zna zatajevati; in on je vendar do danes se

imel za omikanega! Zakaj je pustil, da se je iz vsega njegovega obnašanja videla vsa njegova trpkost? In to za žensko, o kateri je vendar že davno račun bil pri njem sklenjem, da njegovih najblažjih čutil ni bila vredna!

Mar pa ne dokazuje to, da je v tem prvem svidenju toliko očital ji, kar ji je prej tolikrat v mislih, da jo ... da jo ... še zmerom ljubi?

Postane na potu in vroče mu pride. V samospoznanju je prišel korak dalje. Da, še zmerom jo ljubi! »Nekaj koreninic prve ... bedarije (on je tako zopet v tolažbo sam sebi dejal) ostalo je v meni in varam se, ako hočem tajiti sam sebi. Vendar je človek čuden. Sovraštvo in ljubezen sta si nasprotnika in jaz ne vem, katerega jaz nosim v sebi. Treba bode še zdraviti se. Jutri se moram pametneje obnašati. Nazadnje bi me še ona spazila, kako je pravzaprav z mojim sovraštvom do nje in – prekleto – to bi bilo vendar preveliko in neprenosno ponižanje zame.«

Tatica

Ko je bil profesor proti severovzhodu odšel, Pavlina pak na drugo stran, vstala je tam nad stezo izza češminovega grmovja pod hruško na vrhu jarka dolga postava Neže Rožmarinke. Zadela je na laketi svoj košek s polomljenim locnjem, in na palico opiraje se, nevoljno mrmrala med zobe ter zlezla z višine na stezo dol. Tu je otresla svojo sivolaso grivo s čela nazaj pa začela: »Hi-i-i! Jaz ti bom dala pisma! Pa, kakšna pisma so to? Povedi mi! Pisma! S plavim trakom so ovita. Ni li dejal? Pisma, s plavim?«

Prestopi tri stopinje, potem pa zopet prestane, piplje s palico po tleh, tiho poje in govori: »Pisma, pisma, pisma!«

Sede in zopet nekaj minut premišlja. Kar naglo pokonci skoči, zakolne, oči se ji svetijo, svoj košek v grmovje skrije in od vseh strani ogleda, če je dobro pokrit, da se s pota ne bi videl. Potem pa pravi:

»Vzame naj me devet lisic in naj me raztrga v devet kosov in naj me devetim kokošem pozobat vrže, če ne bo teh pisem prej oče Stremenček bral kot ona. Bomo vsaj videli, koliko so

vredna. Frakelj žganja že ... Kod bi šla? ... On je šel čez Suhi brod, jaz grem kar počez vse na splav, da vidiva, kdo bode prej na gorici.«

Baba nabere svojo obleko nad suha, oguljena stara kolena in začne teči proti hosti v ono smer, kamor je bil prej profesor odšel.

Profesor je medtem po razhojeni stezi skozi hosto počasi korakal in vedno še včasih celo postal. Premišljal je sam sebe in videl, da se sam prav ne pozna ali se neče. On je mehak, otročji, kakor je nekdaj bil. In če se je kazal sebi in drugemu drugačnega, osornega, malomarnega, nasitenega, razumnega – vse to je bilo laganje samemu sebi, sicer morda neprosto-voljno, nevednostno, ali vendar neresnica.

Tu okoli mu je bilo vse znano iz otroških let. Brinje, kjer je rezal nekdaj bičevnik, skala ona, kjer je oče njegov lisico iz luknje izganjal, steza, koder je še kot ubog dijak vrečo oprtav v malin nosil, obrežje potokov, koder je kasneje kot komaj prizoreli mladenič, v vročem dnevu sence išoč, s seboj nošeno knjigo stisnil pod pazduho in se sladkim fantazijam vdajal.

Danes, čez toliko let, ko je bila »dni lepših polovica« ž minila, bile bi lahko že životna in dosežena resnica te lepe fantazije. Kajti njegovi ideali o življenju niso bili bogve kako nepristopno visoko postavljeni, njegove želje so bile samo lahko izpolnljive. A še tega malega ni dosegel, kar je nekdaj želel.

Mnogokrat je zadnji čas rekel, in tako govoreč, sam sebi tudi verjel, da ne pogrēša ničesar več, da mu znanost, izkustvo,

filozofija zadostuje, da je resigniral na vse, da ni potreba, da bi vsak srečen bil, da sicer menda sreče niti ni. Zdaj se mu je zdelo, da je vse vendar le tako, kakor si je v mladosti slikal.

Pa so zopet misli povrnile se mu na prizor, ki ga je baš danes imel, in obide ga neprijetni čut, ki ga imamo, kadar v spominu sami s svojim vedenjem nismo zadovoljni. Neprijetno mu je bilo, da je bilo to njegovo denarno pismo, ki ga je šele danes prejel, krivo, da že ni bil odšel pred par dnevi. Čemu si je dal baš zadnji dan duha vzburiti. Zato skuša kaj drugega ali nič misliti in korake nekoliko podviza proti domu.

Komaj stopi na vrt, ko zasliši izza svoje hiše čudno in grdo večanje in kletev. Okrenivši za oglom, vidi Nežo Rožmarinko, na tleh sedečo in režečo na njegovega najemnika, ki je veliko palico v roki držal in ji pretil.

»Kakor se mi ganeš in nisi tiho, pa te bom še, tatica ti grda. Ubil bi te!« vpil je najemnik, ki je bil sicer najpohlevnejša duša.

»Pusti me, ti suša, ti ječmen, ti vrag! Če me še enkrat udariš, pa ti bom zacopralla, da ti bodo miši kosti snele, v trebuhu ti bodo žabe zaredile se in do komolca boš roke sklepal in smrti od Boga prosil, ti lišaj ti! Pusti me!« Tako tuli Neža Rožmarinka in do lahti krvavo koščeno roko kakor za ščit drži predse v zrak. Vidno je bilo, da je palica že močno padala po njej.

»Kaj je to?« vpraša profesor ježno.

»Gospod, gospod, gospod, recite mu, da me naj pusti, ta suhokostec grdi, kaj me tepe?« tuli Neža, in videč, da je njen

mučitelj od nje proč obrnil svojo pozornost proti prišlemu gospodu, skoči naglo na noge in beži kakih deset korakov, tam se pa ustavi in žuga obema nazaj s krvavo roko:

»Bosta videla, kaj se pravi Nežo Rožmarinovo, hčer lepega očeta, tepsti!«

»Krasti je mislila,« pripoveduje najemnik.

»Kje in kaj?«

»Pri vas notri. Bogvedi kako je vrata odprla. Ali spazil sem jo bil od daleč že, ko je v hišo kobacala. Dobil sem jo, ko je vaše reči premetavala. Vse bukve in pisma je prebrskala. Potlej pa palico v roke in učil sem jo krasti, da ne bode kmalu več poskušala.«

»Hu, ti! Oba bosta še izkušala, kaj se pravi mene tepsti, mene, lepega očeta hčer,« vpije baba.

»Čakaj me no!« pravi mož in palico zavzdigne, da bi zopet za njo šel.

»Pretepati je vam ni treba. Naznanite jo županu ali sodniji.«

»Mene sodniji? Mene zapirati? Iz kmeta gospod, najhujši birič! Ali le počakaj me tudi ti, našla te bom, ti ...«

A preden je prišla vrsta psovka, katero bi bila Neža spustila na profesorja, udere njegov najemnik s palico za njo in ona se spusti v beg.

»Kaj da se baš k meni napoti krast? Na samoti smo,« misli si profesor in sklene pred odhodom s še eno ključavnico svojo sobo zapreti. Ni sicer imel mnogo vrednosti v njej, ali bile so vendar njemu drage knjige, zanj zanimivi papirji in razne stvari, katere je prinesel bil tu sem shraniti na svoje

počivališče, kjer jih je tudi kot študent imel. Na tisti način je tudi pisma slučajno sem zanesel.

»Tako zna bežati kakor zajec,« pravi gostač, ko se sopihaje od kratkega progona vrne.

»Pazite, da zopet ne pride.«

»Ne uide mi živa, če jo še enkrat dobim,« roti se mož in menda mu je bila živa istina, kajti kmet sovraži najbolj skrivno delujočega tata in zalaznika.

Triindvajseto poglavje

Komtesa na Zabrezju je bila čedalje bolj bolna. Govorila je Leonu vedno o svoji smrti, naročala mu to in ono oporočbo, ali trdovratno se je branila pustiti zdravnika k sebi.

»Jaz nisem bolna, moje ure dotekajo, gospod Bog me kliče k sebi,« rekla je pobožna žena in sklonila se, tako da bi bil človek res veroval, da ni bolna, temveč da jo samo starost moti.

Tisto noč po dogodkih, katere smo v zadnjih dveh poglavjih pripovedovali, bilo je gospé tako slabo, da je stara Barba že svečo držala ji in celo Matijec ni spal, dekle so pa v strahu in trepetu gledale v veži ena drugo in Jezusa na pomaganje klicale, ker groza jih je bilo pred smrtjo, če pride ponoči v hišo.

Proti jutru ji je odleglo, in čeravno se je bila že večkrat spovedala in je bila že previdena z zakramenti za umirajoče, menda se je še kaj takega domislila, da je bilo povedati vredno. Zato pošlje Leon po župnika, če utegne, naj pride k njej.

Župnika Leon doma ne dobi. Šel je bil po svojih dušno-pastirskih potih nekam dalje in pričakovali so ga čez dobro uro ali podlugo. Čakati tu tako dolgo ni hotel, pustil je voz

in hlapca tam, a sam je šel peš nazaj. Ni menda čuda, da je naredil ovinek na pošto. Hotel je gredoč slišati svet gospoda Gorca.

Prišedši do tja, je Gorca našel baš odhajajočega po poslih, ali svet mu je dal: »Za stare kosti ni nobenih zdravil. Kadar pride, pa pride. Testament je v redu, za dušo je zmerom skrbela, pride pa pride, danes ona, pojutrnjem jaz, potlej pa še vi, mladina.« Rekel je tako gospod Gorec, pa o lepem vremenu nadaljeval.

Leon izve, da sta deklici na vrtu. Pusti starega in gre ju iskat. Najde Pavlino samo, v kolibi na vrtu sedečo. Zdi se mu baš prav, ker zdaj je imel priliko, pritožiti se in jo pokarati, da se včeraj niti posloviti ni mogel od nje, ko je odhajal, in da je njena nenavzočnost rodila sitno nespোরazumljenje pri profesorju, pri tem čudnežu. Pa kakovo je našel! Bledo v lice in na očeh se ji je poznala prečuta in preplakana noč.

»Kaj vam je, gospodična?« vpraša Leon in v tem hipu je bila bolna teta pozabljena.

Ona ga s trudnimi očmi pogleda, hoče se ohrabriti in pravi s prisiljenim nasmehom: »Kaj bi mi bilo?«

»Da ste popolnoma zdravi?«

»Vi bi me radi zopet bolno naredili?«

»Vi se izogibljete naravnost odgovoriti, zato mi toliko kakor pritrjujete.«

»Nisem bolna,« reče ona resno.

»Potem imate nekaj drugega na srcu, kar vas teži. Gospodična, ali ne verujete, da ... sem jaz vaš najboljši prijatelj, prijatelj, ki bi vse, pa vse storil za vas? Zakaj mi torej ne zaupate?«

»Verujem, da ste moj prijatelj, drugega prijatelja nimam; razen gospoda strica, to se vé, ki mi je pravi oče,« reče ona mehko.

»Ne le prijatelj,« govori on ognjeno, »to mi je premalo za vas, jaz ...«

Ona je bila pokonci skočila, mala rdečica ji je lepo lice pobarvala in oči so zopet vzplamenele.

»Stojte, danes tega ne govorite, meni ne!«

»Zakaj danes ne? Vsako uro! Zakaj mi prepovedujete danes?«

Ona sede in mirna, morda posiljeno mirna, reče:

»Potrpite nekoliko trenutkov, potem boste videli, da vam vse zaupam.«

In pripovedovala mu je potem naravnost povest svoje prve ljubezni in da ga je včeraj čez več let zopet videla, ko prej niti ni znala, kje je, da pa je njegov spomin vedno čist s seboj nosila, dokler se včeraj ni skalil popolnoma, ko ga je srečala v tej hiši, kjer ni mogla prebiti ž njim v družbi, a ko je odhajal, ni mogla drugače, nego da ga je počakala, da bi bila morda zvedela vzroke njegovega vedenja. Zvedela jih ni; vendar so jasni, on je ves drug človek postal; oni, ki ga je ona ljubila, je zanj umrl in ga sploh ni več.

Strmeč je slišal Leon to razkritje. Kako bi si bil mogel misliti, da sta si bila dva človeka, ki ju je on tu našel blizu vkup in ju oba spoštoval in ljubil, v razmerju, ki sega v vse njegove misli in upe? Kako naenkrat se je spremenila vsa podoba onega moža pred njegovo dušo! Ni ga mogel spoštovati z onim srčnim prijateljstvom, katero se mu je bilo tako naglo

zbudilo do njega. Vendar mu skoro ni mogel zameriti, da je tako ravnal, kakor je, kajti Pavlina je bila zdaj prosta. In dasi je v mladi njegovi duši hitro stvarila se nekoliko neprijetna egoistična mladeniška misel, da ni on prvi, katerega bode ali je ona ljubila, imel je vendar z mladostno hitrostjo svoj sklep sklenjen, da je zadovoljen odpustiti in pozabiti vse preteklo, samo da je v zdanjosti in prihodnosti njegova.

Velika zaupnost srčnih stvari med dobrimi ljudmi prijateljstvo in ljubezen vzbuja ali utrjuje. Tudi njega je veselilo in mu je bil dokaz, da ga deklica rada ima, ker mu je povedala, kar tako povsem še nikomur ni, svoje notranje življenje in razkrila mu celo svojo veliko, blago, zvesto srce, zvesto, to se vé, do zdaj drugemu.

Ali danes ji tega ni hotel govoriti. Čutil je zdaj, da ni pravi čas. Vprašal jo je le po nekolikem molku:

»In pojedete li drevi po pisma?«

»Pojdem,« odgovori ona.

»Jaz bi vas prosil: ne hodite. Pustite mu jih, pišite mu, naj jih požge ali naj jih ima; kar hoče. On ni zaslužil, da še eno stopinjo storite.«

Tako je rekel; ali morda je tudi mislil: bolje je in rajši vidim, če se ne snide več z njim pred njegovim odhodom. Izbrisala si ga bode tem laže iz spomina.

»A jaz pojdem! On je včeraj v sobi – vi ste bili zraven, jaz ne več – naročil Matildi, naj mi pove, da se mi ga ni treba ogibati. Naj vidi, da se mi ga res ni treba, kakor se mi ni treba in se nečem nobenega človeka.«

Ta njen ponos je bil Leonu zopet skoroda po volji.

Morda je bilo prav, da je baš v tem hipu prišel hlapec Leona klicat. Prišel je bil njegov voz z župnikom in mladi mož je, živo deklici roko stisnivši, domislil se – bolne tete ter odšel, to se ve, da ne pozabivši pred izhodom iz vrta še enkrat nazaj pogledati.

Zapeljivka

Ljubo je jesensko sonce sijalo na žago. Vode je bilo dovolj, dan lep, ali žaga je stala in Šepec je sedel na žagišču ter je bil tako pobit in potrtn in nesrečen, da bi bil tako strašno zatulil, kakor stari sivi volk v gori, kadar sluti, da ga zalezuje bridka smrt.

In kako ne bi bil nesrečen! Vse hudo je bilo naenkrat nadenj prišlo: mati je bolna ležala, hčer je bil v službo dal, pa so mu rekli, da za začetek ji mora obleke kupiti, dolg za najemnino je bil vedno večji, tista Mreta je bila v nekem stanju, v malin ni imel kaj dati, moke ni imel niti za eno miško pri hiši, zabele niti za en ocvirek, soli ne, – kruha ne – a gladen je bil tako, da je čutil v trebuhu tako silovito praznoto, da se mu je zdelo; cela graščinska peka hlebov zabreške gospodinje Barbe bi imela v njem dovolj prostora. Zaslužka ni bilo zadnje dneve nobenega. Morda so ljudje, ko so vedeli, da ima z ono zloglasno Mreto opraviti, tudi bolj ogibali se ga in mu niso več toliko žagat vozili. Tudi se ni smel drzniti, da bi bil šel kam prosit kake stvari; vsaka gospodinja bi ga bila odgnala.

Kmetice namreč sveti zakon v čislih imajo, zlasti pa pri drugih ljudeh in pri svojih moževih. Mati Šepčeva pa, ki bi bila smela iti kaj k ljudem iz dobre roke iskat, ležala je tu notri zelo bolna in danes ji ni mogel že kaj hrane ponuditi. Ko bi umrla, niti pokopati je ne bi imel s čim! Nobenega denarja! Nobene ljube stvari za prodaj! Na upanje nikjer nič dobiti! »O Jezes, Jezes in sam Bog ti meni pomagaj!« molil je Šeppec v svoji silni nadlogi in bedi.

»Kaj ti je?« oglasi se mu nekdo tri korake za hrbtom.

On se ozre in zagleda Nežo Rožmarinko. Jeza ga obvzame, da po svoje zarohni in reče potem:

»Boga sem klical, pa je hudič prišel in njegova po pol sestra.«

»Da bi te vzel? He-he! Beži, beži! Ne, on ne mara zate! Njegova po pol sestra tudi ne. Ona ima rada bolj mlade, kot si ti, po pol brat vrag pa ima rajši mlade deklice, coprnice, bogatine in polhe. Slišal?«

»Reci mu, naj kakega bogatina k meni pošlje, sova!«

»Po kaj?« vpraša baba, stopi bliže, sede in roki okoli svojih kolen ovije.

Šeppec nič ne odgovori.

»Hočeš denarja?« vpraša Neža polglasno.

Šeppec jo veselo osupnjen pogleda in reče: »Saj ga nimaš? Daj ga! Posodi mi, če imaš le en groš, dva, tri, kolikor je!«

»Hu, kaj je taka sila?«

»Če me devetkrat na glavo postaviš in tako dolgo na glavi stoječega pustiš, da bodo sodnemu dnevni zvonili, ne pade ni vinar od mene. Posodi mi, če imaš kaj, Neža. Gotovo in

gotovo ti povrnem s prvim, kar bom le zaslužil. Mati so bolni, a nimam jim kaj dati in sam sem tudi potreben, prekleto! Tako se mi še nikoli ni godilo. Vrag ve, da ne! Daj! Ti, vem, da imaš. Ti od ljudi pricopraš in priprerokuješ zmerom kak krajcar. Daj mi.«

»Kar coprница priveka, to nima teka,« reče glasno zategnjeno Neža in se nazaj in naprej zaguga na svojem pritlikavem sedežu, pa potem poje svoj: »Garvaj durdaj lišaj, lišaj!«

»Če je sam vrag privekal tvoj denar in so mu vsi njegovi bratje in cela hudičevinska žlahta pomagali, sem ga daj, denar, če ga imaš, pravim.«

»Sama ga nimam, nimam, nimam,« momlja Neža pa v streho gleda.

Šepec, ki je bil že upanje dobil, razjezi se zdaj, ko mu je zdaj izginilo in vpije:

»Ti, kisl nedelja babja ti in vragova, kaj pa govoriš! Li greš proč! Ali bi te utrnil!«

In udaril bi jo bil, ko bi Neža hitro ne bila rekla:

»Čakaj, čaj, čaj, čaj! Jaz pa vem, kje denar dobiš, če hočeš,« in bolj tiho pristavi, »če si trd mož.«

»Povedi, kje? Jaz sem tak, da pojdem ponj, če je treba vragu v brlog.«

»Pa boš molčal?«

Šepec se zaklinja, da bode.

»Znaš še udariti, če je treba?«

»Kolikor hočeš, treh se ne bojim, če jih predse dobim in če nisem golopest.«

Neža se nagne k njemu in mu pripoveduje, da nocoj pojde oni gospod izza gorice, ki mu pravijo profesor, skozi Suhi brod, tule gori mimo, nedaleč od žage. Tam je na obeh straneh pota taka gošča, da je skoro podnevi tema, posebno pa popoldne, ko se sonce umakne nizdol. Gospod ponese s seboj neka pisma, ki bodo s plavim trakom povita. Tista imajo veliko denarja v sebi. Pa tudi gotovih penez je dobil včeraj na pošti, sam vrag ve koliko. Tega naj gre Šepec počakat, naj mu založi eno gorko preko glave, da se bode zvalil po tleh ter nikogar poznal, in naj mu potem denar vzame. Gospoda imajo že tako preveč denarja. Ubiti ga baš ni treba; tisto ne. Le eno mu založiti čez glavo gosposko, da bode nezavesten, več ne. Toliko, da ne bode vedel, kdo mu jemlje denar in pa tista pisma. Denar bode ves njegov, pisma pa bode ona vzela. Kolikokrat si ljudje malo krvi puščajo, ko je manj treba, in on sam se je že krvavo prebijal, ko vse vkup ni bilo pol krajcarja vredno.

Šepec se vendar prestraši na prvi mah. Kar je bilo v njem dobrega, to se vzbudi: »Ne, ne, pojdi mi, coprnica, tolovaj pa nečem biti, ne!«

»Kakšen tolovaj, saj ga ni treba ubiti, en pot ga česni, pa je. Veš, zasluži, ni prida človek.«

»Tega pa ne,« odpoveduje on, a že je bil zamišljen. Hudič je imel že mali prst njegov.

»Kakor hočeš. Pred si pa dejal, da pojdeš vragu v brlog po denar. Glej, zdaj se pa bojiš enega gospodka. Jemati nečeš? Pusti! Gospoda pa ljudem zmerom jemlje, kjer more. Le pusti! Od lakote umri, pa zapodili te bodo z žage, ker nimaš štanta s

čim plačati, in potlej boš staro mater oprtal na pleča in pojdeš od praga do praga in lakota ti bode eno uro daleč pred teboj iz ust visela, ti tele neumno.«

Tako govoreč, bila je Neža vstala in se je delala, kakor bi hotela z velikim zaničevanjem oditi.

»Stoj no, stoj!« reče Šepec. Sila in lakota podira v njem vse dobre duhove. »Kdaj pojde tam mimo, praviš?«

»Drevi pred mrakom, čakati bi ga imel.«

»Pa kako smem? Spoznal me bode na moji leseni nogi in zatožil, kadar vstane.«

To je bilo res. Tega Neža ni pomislila. Morda ji tudi za Šepca nič ni bilo, če ga spozna in zatoži. Dà, morda je to celo želela, ker ljubila ga pač ni še od časov tistega slovečega obroča sem ne, ki ji je bil nos razbil. Ali nekaj je morala svetovati, če je hotela do pisem priti in onemu gospodu, ki ji je s sodnijo žugal, po Šepcu do živega priti. Sede zopet in po kratkem premolku reče:

»Veš kaj? Za žensko se obleci, potlej te ne more spoznati, ker se lesena noga ne bode videla.«

»Kje bi dobil kaj obleči?«

»Jaz ti prinesem. In dve buči žganja imam spravljenega, eno ti tudi prinesem, če bodeš ona pisma meni dal. Denar naj bode tvoj.«

»Prinesi obe buči žganja,« reče Šepec, ko je čul o pijači. Hotel se je prej opiti, da bi svojo vragu prodano vest utolažil.

Zdajci je bilo slišati iz žagine izbe sem stok stare bolnice. Šepec vstane in gre gledat, kaj je, a nazaj Neži zašepne:

»Počakaj me še.«

Ko je odšel v izbo, raztegne Romžarinka svoja usta skoro blizu do obeh ušes, vrat podolži naprej in sama pri sebi vesela zatuli polglasno: »Pa ga imam! Enkrat zamahnem, dve zadenem! Bu-u!«

Ranjenec

Pavlina eno celo noč ni spala. Sinoči ga je čakala namreč na zmenjenem mestu, a – ni ga bilo, ni prinesel pisem, ki jih je bil sam ponudil. Tedaj še tu se je norčeval iz nje, vodil jo za nos, celo poslednji hip. To je bil vendar zadnji in dejanstveni dokaz, kako grozno je sebi, svojemu srcu in svoji domišljiji krivico delala, če je tako dobro hranila lepo misel o njem, lepo podobo, če je tako dolgo čuvala še nekoliko nadeje, da bode naenkrat prišel zopet k njej v nekdanji ljubi otroškosti in sladkosti.

Danes to noč je umirala, kakor si je deklica dejala, zadnja iskra njegove ljubezni v njej in taka noč mladim ljudem ni čas počitka.

Poleg te duševne bolesi ropotali so nocoj skoro celo noč po hiši tako, da bi bila Pavlina druge krati vselej gotovo vstala in šla gledat, kaj je.

Ali nocoj je bila gluha za ves drugi svet. Pač je slišala govoriti hlapce, dekle, gospoda Gorca, ali poslušala ni, kaj imajo,

sama s seboj je imela dovolj opraviti, dočim je njena tovarišica spala trdno spanje zdrave mladosti in brezskrbnosti.

Poslednji je v spanju pač tudi vnANJI hrUM na ušesa bil, ali ne tako močno, da bi jo bil popolnoma prebudil. Zatorej je zjutraj vprašala sestrično:

»Kaj pa so imeli nocoj zunaj, da je bil tak ropot?«

»Ne vem, pojdi vprašat,« odgovori Pavlina.

In res se Matilda brzo obleče ter gre po stopnicah nizdol. Kmalu pa pribeži nazaj in vsa preplašena pripoveduje:

»Nekaj groznega se je zgodilo!«

Pavlina ni mogla vprašati kaj, ali otrpnila je od strahu prvi hip na vseh udih. Slutila je, da se to, kar bode izvedela, tudi nje tiče.

»Sinoči je nekdo pobil onega gospoda, ki je bil predvčera-njim pri nas, veš? Zdaj leži pri nas spodaj.«

»Mrtev?« zavpije tako silno Pavlina, da se Matilda še bolj prestraši.

»Ni mrtev, ali zavé, se nič, pravijo, da ima glavo prebito,« odgovori Matilda.

Hlastno dovrši Pavlina svoje oblačenje in hiti po stopnicah dol.

Nasproti veliki družinski izbi je v manjši sobi v postelji ležal profesor Vesel v nezavesti. Dekla je devala mu mrzle ohladke na glavo. Po postelji je bilo še okrvavljeno, od preden ga je bil zdravnik obvezal, ki je bil ponoči prišel sem. Sinoči je bil namreč neki kmet, ki je iz malina nesel, prišel že kasno na pošto povedat, da pri Suhem brodu neki gospod mrtev leži

čez pot, naj gredó z vozom ponj. Gorec je bil precej hlapce poklical in sam z njimi šel. Našli so profesorja v nezavesti ležečega. Glavo je imel prebito in krvavel je. Bliže je bilo pač na Zabrezje, blizu tudi je bil dom ranjenčev, ali Gorec ga je vendar s seboj dal nesti in poslal precej po zdravnika. Ta je rekel, da ni videti še, da bi rana sama na sebi bila smrtno nevarna, da pa utegne postati ali pokazati se. Govoril je kakor vsi njegovi tovariši tako, da ni rekel belo, ni rekel črno, povsod si je puščal kaka vratca, skozi katera bode mogel smukniti, če pojde tako ali če pojde inako. Zabičeval je mir in zopet mir, da se pretreseni možgani upokojé, ukazal ne pustiti mu govoriti in vstajati, kadar k sebi pride itd.

To se ve, da Pavlina ni tega vsega v en hip zvedela. Njen duh tudi vsega ni poslušal niti ne razumel. Razumela je le eno, da mora vse storiti, da ga reši smrti. Umreti ne sme, le umreti ne.

In v takih prilikah je ženski duh močan. Prevlada in premaga živce in vso telesno svojo slabost, a ima samo svoj cilj pred očmi, dokler ga doseže ali dokler nemogoč postane; potem šele se oglasi zopet slabost.

Tako je tudi Pavlina spravila družino iz izbe, prevzela precej vso skrb za bolnika sama, močila ga je, preobvezovala, nepremakljivo pri njem bila, skoro očesa ne od njega odmaknila.

Proti poldne ranjenec oči odpre, začuden jo gleda, nasmehne se ji tako prijazno, da ji v celo dušo seže, pa se trudi tudi spregovoriti.

»Tiho, tiho, zdravnik je ukazal mir,« šepetala ona z glasom, ki mu je izdajal vso njeno dosedanjo ljubezen.

On je tih ostal, bodisi da ni hotel ali da ni mogel spregovoriti, samo gledal jo je nepremično tako dolgo, da je zopet oči zatisnil, zopet nezaveden.

»Le umreti ne, o Bog,« molilo je iz nje vse. In upanje je v vsem svojem strahu imela trdno, da ne bode umrl, ker se ji je zdelo, da ne sme in ne more, če ona prav močno Boga prosi.

Zdravnik je popoldne zopet prišel, tipal žilo in dejal, da do zdaj ni slabše, če bode božja volja, njegova zdravila in dobra postrežba bodo ga kmalu na noge spravile.

»Če postrežba more pomagati, potem je dobljeno,« reče Pavlina.

Gospod Gorec je bil ta slučaj šel naznaniti sodniku. S seboj je nesel tri stvari, katere so na mestu našli. Obeljen smrekov kolec, s katerim je moral profesor udarjen biti in ki je dva koraka od njega ležal, dalje pa moder trak, zvezan še, in majhno pismo, podpisano »Krt«. Gotovo je napadalec to izgubil. Zlasti pismo je bilo čudna prikazen na tem kraju, v tej puščavi, kjer ni še nikdar noben papir ležal; zato je vzbujalo v gospodu Gorcu vero, da mora pobožnik kak tujec biti, ne domač človek. Vse to pa je stvari dajalo nekaj skrivnostnega, tem bolj, ker so v žepih profesorjevih ves denar našli, kar ga je včeraj na pošti vzdignil, in še nekaj več. To je dokazovalo, da napad ni imel roparskega namena. A kdo bi bil? To je bila stvar sodnikova in ta je zlasti trak in izgubljen pismo z večjim očesom ogledoval, potem pa dvema žandarjema svoje ukaze dal.

Kaj je v pismih

Mrak je svoje črne peruti razgrnil bil po vasi in županja je pred pečjo stala in z burklami velik lonec k ognju pristavljala, v katerem se en del večerje kuha. Za njo so stali njeni otroci in ji napoto delali, tako da je svoj lastni rod klela, rekoč: »Vendar te spak! Človek se še ganiti ne more, poberite se mi izpod nog! Marš v hišo, k očetu.«

Oče Stremenček je namreč v hiši pri peči sedel in roke za hrbtom grel. Videti ga ni bilo nič, ker okoli njega je bilo vse temno, škoda se mu je zdelo luč žgati. Videti je bil le ogenj iz njegove kratke pipice in slišati je bilo žurenje starega mačka na peči pa rahlo grgranje neosnažene Stremenčkove pipe, iz katere je s tako težavo dim žulil in ga z usti cmakaje izpuhaval, kakor bi bil zakrpan meh, ki težko sapo lovi.

Tako premišljujoč vse novice, ki mu jih je danes stara Hojka povedala, ko je iz laza šel domov, čuje, da je nekdo v vežo prišel in da žena pravi: »Le v hišo pojdi, notri je.«

Hitro vstane in poseže na peč, da bi kakov žveplen klinček dobil in luč upraskal. Pa je že zlodej, kadar človek kake stvari

potrebuje, je ne najde, drugače se mu ob nogah opleta, sitnost vražja.

»Luč vžgi,« reče znan glas, ko vrata zalopne za seboj.

»A, ti si, Neža?« pravi župan ter zopet sede. »Ti lahko v temi sediš.«

»Nič, nič! Bašte! Vžgi, da mi bereš! Prinesla sem ti takih pisanj, kakršnih nisi še nikoli bral, še ne vem, če jih boš znal, gosposka so.«

»Pojdi, pojdi. Kaj meniš, da so gosposka pisanja z drugimi znamenji pisana?« podučuje župan, a vendar že iz velike radovednosti, kaj je Neža prinesla, vstane, uprasne luč in prižge mastno in starega prahu sito oljnato lampo na črvojeni stari mizi. Neža sede za mizo in vrže predse kupček papirjev. Stremenček poseže za zrcalo, izvleče tam iz pratike svoje naočnike, natakne jih na suhi nos in vzame prvo pismo ter čita.

»Kaj se bere in kako se govori tam notri?« vpraša Neža radovedna in zija na njegova usta, kakor da bi iz njih tihih gibanj hotela uganiti, kar čitati ni znala.

Ali Stremenček se muza, muza, odloži prvo pismo, vzame drugo, bere dolgo in preide k tretjemu pa se smeje.

»Tako zini! Ne boš goblje odprl!« jezi se Neža.

»Kje si pa to dobila?« vpraša župan.

»Kaj ti mar? Kje čem; ti povedi, kaj tam notri zapisano stoji in kaj so ta pisanja vredna, to čem vedeti, potlej si pa zobe grej.«

»Vredna niso nič, več ne kakor eno pipo tobaka,« odgovori župan, »če ne vemo, čigava so.«

»Kdo pravi, da ne vemo?« vpraša Neža.

»Nu, čigava?«

»Povedi, kako se bere.«

Stremenček ni znal gladko čitati; temveč jecljal je močno, zato reče: »Nu, take reči so, vse vkup nič; tako neumno, tisto, ki smo včasih, ko smo bili dvajset let stari in smo sleparili pod okni, dekličem pripovedovali, saj veš! Vse vkup nič. Samo previto je bolj po gosposko, pa še druge neumnosti. Kje si pa vendar dobila to in kdo bi bil neki izgubil?«

Preden je Neža mogla odgovoriti, potrkal je nekdo na malo okno. Stremenček se spne in na okno pogleda. Pozna pokrivalo in bajonet se zasveti v temi.

»Žandar,« reče župan, ki je bil vaju, da so se ti čuvaji javne varnosti pri njem oglašali. Vzame luč, da bi mu šel vrata odpahnit in mu po veži v izbo posvetit. Neža pa smukne za njim in odhaja skozi nasprotna vežna vrata v istem hipu, ko žandar vstopi. Ona je bila od nekdanj neprijateljica biričev in žandarjev, torej ni hotela ni hipec s takim človekom pod eno streho biti. »Na svislih bom v slami pri vas čez noč; če vam bo kaj večerje ostalo, prinesi!« šepne še materi županji, ko mimo nje smukne.

Na mizi so ostala pisma. Žandar videč jih, takoj prime eno in s čudom vpraša Stremenčka: »Kaj je to, kje ste dobili?« Župan pove, da je bila Rožmarinka tu, ona je prinesla to brat, a ni nič posebnega: ljubezen in take mladinske otročjosti.

Žandar pisma kar spravi in vpraša: »Kam je šla baba? Moram jo imeti še nocoj.«

Stremenček skoro obledi, kajti Nežo je on spoštoval kot veščo žensko in bal se je torej pomagati pri delu proti njej. Zato je rekel:

»I, bogve kje že bo!«

»A vendar veste, kam spat hodi večkrat.«

Stremenček imenuje več hiš. In nazadnje mora, dasi silno nerad, ali vendar iz pokorščine do sodnika in do – žandarja (on je bil večji in oblastnejši mož nego Stremenček, župan sem ali tja) vzeti kapo s police in iti kazat žandarju, kje bi utegnila Neža ležati.

Ali komaj sta bila žandar in vredni vaški načelnik zapustila prag zahodnih vežnih vrat, ko je mati županja po prstih tihotapila čez prag na vzhodno stran, tam pa čez gnojišče in dvor tekla in gor na svisli zamolklo klicala:

»Neža, Neža!«

Nihče se ne oglasi, pač pa se čuje glasno hrkanje. Babnica je bila zaspala v slami. Stremenčkovka torej leze po lestvi gor, tiplje in kliče, da Nežo dokliče.

»Brž vstani pa beži, žandar te išče, vsa tista tvoja pisma je vzel.«

Neža pokonci skoči, mane si oči, in ko ji mati županja še enkrat z zamolklim glasom nevarnost pove in da ne sme tu biti, ker v vasi bode gotovo kdo povedal, da večkrat tu pri njih spi – zakolne Neža prav po svoje surovo in išče lestve tako hlastno, da se ji spesne in pade na tla. Samo en stok je bilo slišati, kajti po sreči in zaradi gospodarske nemarnosti

je bilo tudi zdolaj vse polno gnile slame, torej je bila Neža na méhko pala.

»Ali si se pobila?« vpraša Stremenčkovka.

»Lačna sem, lačna,« odgovori Neža. »Prinesi mi dva krompirja.«

»Ni še mehak krompir,« odgovori županja, ki je bila pa le skopa.

»Naj bode, kakršen je,« zadere se Neža, in da bi jo brž od svoje strehe in v varnost spravila, leti gospodinja res v vežo, odstavi lonec s krompirjem in nekaj vrelih nese v predpasnem prtu Neži. »Av!« rekla je ta, ko se je opekla, potem pa spravila jed v svoj košek in izgubila se preko vrta v temi. Stremenčkovka je šla gledat zopet v peč in potem radovedna na pragu poslušala. Tam od bližnjega gozda se je kmalu čulo ukanje, enkrat, dvakrat, potem ne več. Vsak človek bi bil mislil: to je sova! Ali mati Stremenčkovka je rekla: to je Neža. Zdaj naj jo pa le iščejo.

Pred mrličem

Mrtvaški zvon je bil odpel. »Kdo je umrl?« povpraševale so se tri babe na vasi s tako prestrašenimi obrazi, kakor da bi se vsaka bala, da je morda ona sama dušo izdihnila v sredi vseh svojih grehov.

»Komtesa je umrla,« zvedelo se je kmalu potem in regljale in ropotale so babe in uganile:

»Bašte je je škoda. Dobrih rok ženska je bila. Molila je več kakor vsak duhovni, če ni morda škof ali papež. Pa saj je tudi utegnila; ni imela toliko dela kakor človek, ki mora gospodinjiti in vse v roke prijeti, kakor žena, kakor je nas katera, ki ima toliko dela, da še umreti ne bode utegnila, kadar pride nanjo vrsta, kar nas Bog obvaruj. Jelite, ona je šla gorka v nebesa. Če ona ne, pa ne pojde nobena, prav nobena ne.«

Ko so bile babe tako uganile in potrdile, hotele so se raziti, ali v tem hipu se zopet zasliši mrtvaški zvon iz zapuščene samotne cerkvice sv. Vida. Kakor bi bil strelo mednje spustil, bile so zopet v vseh strahih. Po sreči pride Jamarjev pastir in jim pove, da je umrla Šepčeva stara. Žene pa so se zopet

ustanovile v odbor in sklepale o njeni zveličanosti. Izid posvetovanja je bil ugoden.

»Če je óna molila, ta je trpela kakor sama sveta nadloga, ves živi dan; večkrat je bila lačna kot sita ali pa še sita morda nikoli. Oni njen Šepec, ta grdin, ta jo je v grob spravil. Ali se mu bode že še utepalo. A stara je že tudi bila, kaj menite koliko? In kaj menite, ali ni to strašno čudno, da sta obe en dan, obe eno popoldne umrli: najbogatejša in najubožnejša ženska v fari? Res je to čudež božji, da nikdar takega.«

A glej! Kakor da bi bil danes ta dan posebno velikih novic bogat, trešči zdajci še tretja med vaščanke in vaščane za-breške. »Čujte! Nežo, Rožmarinovo Nežo, je žandar uklenil, ima jo pri Stremenčkovih in jo žene v ječo, zato ker je onega gospoda z gorice skoraj ubila in mu strašno mnogo denarja vzela. Kdo bi si bil mislil, da je taka! Pa jim bode ušla, še po potu bode žandarju ušla, ona je ptica, take ni.«

Ko je stari Grahovec drugo izmed teh novic slišal, domislil se je, da bode tu njega treba. Stari Grahovec je bil dolg, moč-nopleč mož, ki je kljub svojim osemdesetim letom še skoro tako pokonci hodil kakor njegov vnuk, ki je bil najmočnejši fant pri domačih pretepih na cerkvenih shodih, semnjih in pri ponočnem vasovanju. Gospodar ni bil že 25 let več, temveč imel je »kót« izgovorjen, drugi konec hiše in jed pri skledi, če ni hotel toliko in toliko odmeriti si dati. On je bil »stari«. Zato je pa delal, kolikor in kar je hotel. Grahovčeva hiša je bila bogata, to je, v hlevu in v kašči je bilo polno, dolga niso poznali in za sol je bil vselej denar. Stari Grahovec je rad vince

pil, če ga je imel, pa poleg tega tudi prej nikoli ni gospodarstva zanemarjal. Zdaj je bilo teže denarce dobiti, zato je po strani kaj zaslužka iskal, tesal in mizaril kot samouk razne stvari za sosede, nabijal sodčke, golidam in škaфом obroče narejal, pa tudi vsem vaščanom zadnje hiše delal, kadar so ta svet zapuščali, namreč mrtvaške rakve. Rad je Grahovec našteval, kolikim vaščanom je že naredil zadnje stanovanje: šest čevljev dolgo in čevljev visoko.

Stari Grahovec se domisli, da je umrla Šepčeva mati pred kakimi petdesetimi leti, ko je on gospodaril, služila pri njem in prav pridna bila. »Hent, če Šepce denarja nima, sram ga bode pome priti,« misli si vrli starina, zapne za ogorelim nagubančenim vratom gumb svoje debele hodnične srajce, koraca v hišo, in prepričavši se, da skope snahe ni blizu, odgrne iz prta na mizi ležeči hleb in ga silen kos odlomi pa v nedrje pod ohlapno srajco spusti, misleč si o Šepcu: »Danes ne bode kuhal, zato je lačen.« Potem oprta leseni kovčežič, v katerem je imel svoje teslo, balto, dleta, svedra in drugo; nasadi na desno laket svojo žagico, sivo glavo malo naprej pomoli in potuje po stezi preko vrta na žago k Šepcu rakev delat za njegovo umrlo mater.

Stari Grahovec je dovolj sveta izkusil v svojih osemdesetih letih, da je ljudi poznal. Tudi o Šepcu se ni motil. Našel ga je glupo čepečega pred vrati izbe, v kateri je umrla mati ležala. Od samega premišljevanja, kaj bi storil, ni storil ničesar.

Grahovec mu da najprej kruha, potem ga izpraša in mu ukazuje: pojdi tja in tja, stori in prosi to in to, da bode mati

pokopana. Sam pa je izbral iz malega kupa desak najprimernejše in je začel svoje delo.

Omračilo se je bilo, ko je bil Grahovec, počasen mož, s svojim tesianjem in zbijanjem gotov in je ravno iz oblanja delal mrliču mečje zglavje. Ob istem času je tudi Šepec domov prišel in oba sta dela mrliča v rakev. Grahovec je začel svoja orodja pobirati in se je pripravljaj na odhod.

»Tako vas prosim, kakor se Bog prosi, oče, bodite še en čas pri meni; vi ne veste, da me je res strah,« reče Šepec.

»Koliko si pa star?« smeje vpraša stari Grahovec ter sede na hlod. »Strah? Toliko in toliko mrličev sem že pomagal spravljat, ali nobeden me ni še strašit prišel, verjemi mi, da ne, nikoli nisem še strahu videl in ne slišal.«

»Zato, ker ste mož, oče, po volji božji mož, zato ga niste videli; jaz sem ga pa slišal na lastna ušesa in zato mi je mati umrla, zato!« šepeta Šepec.

»Kje si ga slišal?« vpraša stari, ki je vendar tudi vsem vražam verjel.

»Na Suhem brodu. Nekaj sem storil, nekaj strašnega! Slišali boste še; kadar bode mati v grobu, pojdem sam zatožit se ali pa bežim tako daleč, da me ne bode nikoli noben človek več videl.«

»Na Suhem brodu? A ne da bi bil ti onega gospoda pobil, ki zdaj na pošti leži?« vpraša Grahovec.

»Jaz, jaz. – In – ko sem ga udaril – tačas – sem slišal samega hudiča iz gošče tako strašno nad menoj zavreščati, da sem bežal do semkaj. Jezus! Kaj takega nisem še slišal in vem, da

sem pogubljen, če se ne spovem. Ali ste slišali, bode li živ ostal ali umrje? Jaz bi dejal, da ni sile zanj, če ga je sam hudi duh branil in me prepodil.«

Ko je Šepec to izgovoril, skočil je naglo pokonci. Pred seboj je zagledal žandarja z nataknenim bodalom. Hotel je preko žage na drugi kraj vode skočiti in bežati, ali komaj se je obrnil, zavpil mu je tam že drugi »stoj!« in vdal se je. Žandarja ga ukleneta in mu ukažeta z njima iti.

»Kdo bode mater pokopal? Vsaj tako dolgo bi ga pustili,« reče Grahovec, a čuvaja javnega miru in reda sta imela svoj ukaz, po katerem sta se ravnala. Kaj je nju brigal mrlič v hiši.

Pred odhodom reče Šepec starcu: »Oče, prosite ljudi, naj mater pokopajo. Kadar me bodo izpustili, storim vam vse, kar boste hoteli, za ljubo.«

Stari Grahovec se zasmije na ves glas, kakor da bi bil kaj veselega čul, ter reče:

»Bom že, bom že, le brez skrbi bodi, pokopana bode. Ali kadar bodo tebe izpustili, bodo ljudje povedali ti, da je tudi stari Grahovec že pokopan, tudi, tudi, ha-ha-ha!«

To se je menda starcu veselo zdelo, ker smehljal se je še, ko je že sam sedel na hlođu, ko sta bila žandarja Šepca odvedla.

Potem pa je stari vstal in šel v izbo k umrli. Dotikal je tam oljnato svetilnico in luč prižgal. A videl je, da je jako malo olja v njej, doliva pa nič. Iskaje poslednjega, najde dve buči, eno izpraznjeno, drugo še pol polno žganja.

»Zdaj bom pa že laže vasoval,« reče mož zadovoljen, sede na nizki stolec ob steni, nastavi bučo in se nagrgra žgane pijače.

Ko odstavi, hvaleč prikima z glavó, pa, bučo s silnimi svojimi prsti objemajoč, zacmaka.

Ko je dve uri kasneje luna vzhajala in posvetila v izbo, bila je oljnata svetilnica dogorela, samo mesečina je razsvetljevala izbo: skozi eno okno svit upirajoč na blede upalo lice mrtve stare Šepčeve matere, skozi drugo pa osemdesetletnega deda Grahovčevega, ki je na svojem stolcu bil zadremal, vedno z glavo cincal in hrbet krivil, pa ga zopet vzpostavljaj. In ko bi bil ta ali oni izmed nas ta prizor videl, pa čul votlo ukanje sov nad žago, lajanje lisice z bližnjega Suhega broda, koža bi se mu bila zježila in bežal bi bil, ne čakaje Grahovca, ki je bil baš zbudil se, ker bi bil skoro s stola omahnil in mu je bila prazna buča z rok pala. Ni se domislil, kje je. Tipajoč je storil tri korake in dotipal v temi – mesec je baš za oblačkom plaval – mrliča in rakev, katero je bil naredil pred mrakom. Zdaj je znal, kje stoji.

»Kam sem neki svojo škatlo in žago prislonil?« to je bila edina misel, katera je v tem prizoru moža obvzela. Začne torej – ker je bil pozabil, da je zunaj izbe ostavil svoje orodje – ob steni tipal, ali pri tem opazi, da ga noge ne nosijo prav trdno.

»Hudika,« razjezi se, »poiščem pa potlej, kadar se bo dan naredil ... Še olja nima pri hiši, pa umrje.«

Rekši, leže po trdi ozki klopi, dene komolec pod glavo in že spi.

Bližanje

Z ranjencem je šlo hitro na bolje, bolj hitro, nego je zdravnik sodil. Prve dni je bila Pavlina noč in dan pri njem, potem pa, ko je okreval, prihajala je bolj po redko vprašat po njegovi želji, drugo postrežbo je imel od poslov.

Kako je bil ranjen in zakaj, vedel je Vesel zdaj sam. Sodnik je bil že prišel k njemu, narejal protokol ž njim in pri tej priliki je Vesel zvedel, da ga je na prigovor Neže udaril Šepec, katerega je zopet Neža, ob tisti uri v hosti skrita, prepodila, da je nekova pisma dobila, katera so mu obljubili nazaj poslati.

Da so ta pisma v tujih rokah, to se mu je zdaj močno sitno zdelo. Zdaj – rečemo. Bil je namreč ves drug človek postal, mehak, dober z vsakim, prijazen, hvaležen. Lahko bi se bil že prenesti dal v svoje stanovanje, zdravnik je že dovolil bil, a vendar se je dal od gostoljubnega gospoda Gorca, dasi vprvič ni bil dobrega vtisa nanj naredil, rad pregovoriti, da je ostal še na pošti.

In tako nahajamo Leona pri njem, kateri ga je, izvzemši one dni, ko je s pogrebom stare tete komtese imel posla, vsak dan obiskal.

»O, hvala vam, da ste prišli. Dobro ste mi storili, kar sem vas prosil,« reče Vesel Leonu, ko ga zopet pred seboj vidi, podpre obvezano glavo in pripoveduje, kako je dobil odpust za celega pol leta, več nego je treba, da se ozdravi, da bode torej mogel ostati do predpusta in tedaj navzočen biti pri Leonovem svatovanju, če ga je le ta ne bode zaradi smrti stare tete na kasneje preložil.

»Tudi brez smrti moje tete ne bi bilo mogoče,« reče Leon hladno, ker bralec bode uganil, kar mu je na misel prišlo, namreč ono, kar mu je bila Pavlina zaupala.

»Vi včasih o tej zadevi niste tako hladno mislili,« ugovarja profesor s smehom. »Morda se mi zdaj zato z odgovorom izogibljete, ker sem vam tudi jaz včasih preosorno o tem predmetu govoril. Sram me je skoro malo, ali resnici na ljubo vam moram povedati, da sem zadnje dni svoje bolezni nekoliko spremenil misli.«

»Glede žensk?«

»Tudi. A poleg tega tudi sploh sem se svojega pesimizma skoro sramovati začel. Zdi se mi, da filozofija o slabosti sveta vendar ni prav zdrava. In če je nemara da meni v mladosti starejši prijatelj nekoliko tega mišljenja vlil, ne bi hotel, da bi vi meni kasneje za enakega kaj imeli zahvaliti se.«

»Prav veseli me, ko vas slišim tako govoriti, ali ...«

»Ne veste zakaj? No, spominjam se, da ste mi nekoč, ko sem mislil, da se to jesen zadnjikrat vidiva, o svojem ženitovanju govorili. Vem, kako sem vam odgovarjal. Ta-čas vaše neveste še nisem poznal. Pozneje sem ... slišal več in uganil ...

Zdaj, ko me je ta čudna usoda doletela in sem tu bolan ležal, videl sem, kaj dobra ženska premore. Obe deklici, sosebnostarejša ... vam namenjena ... stregli sta mi, kakor bi jima brat bil, in to s tako ljubeznivostjo, kakršne je vendar res le sama ženska zmožna. Povem vam, da boste srečni ž njo. Blago srce mora imeti. Če ima tudi kako napako, no, meni se zdaj zdi, da dobrota odvaga vse drugo po dvojno.«

Tako je profesor govoril, mehko in nenavadno, pa Le-ona nič pogledal, nego v strop zrl in nazaj položeno glavo z obema rokama objemal si. Leonu je bilo baš prav, da ga profesor ni gledal. Kajti on je imel jako različnih čutov in misli na kupo. Videl je, da se prijatelju stara ljubezen in mladost povrača, slišal pa, da mu lastno ljubezen ponuja, videl, da izgubi svojo nado, a zopet radoval se, da v tem prijatelju nahaja vendar blago dušo. To so bili vtisi lepi, veseli, pa tudi – smešnosti jim ni manjkalo.

»In, ne vem, če sem vam že povedal ali ne,« nadaljuje profesor, »jaz sem to deklico poznal že prej kot študent pred osmimi leti. Človek bi ji ne poznal, da je mogoče toliko let.«

»Vem dobro,« odgovori zdaj Leon glasno.

»Veste? Kaj veste?« vpraša profesor in se skloni v postelji.

»Da ste imeli prej znanje z njo,« odgovori Leon in se nehot, nekako pikro nasmehne.

»Kdo vam je to povedal?«

»Ona.«

»Sama? A kako je pripovedovala?«

»No, da sta si dopisovala nekaj, vi in ona, a vi ste potem obmolknili in do letos ste bili izginili zanjo.«

»Tako!« reče profesor, leže na zglavje nazaj in molči. Obmolči tudi potem, ko Leon začne druge reči govoriti, tako da poslednji zapazi, da je dobro oditi.

Zunaj sreča Leon gospoda ekspeditorja Kompleza, ki hoče po površnem, malo prijaznem pozdravu mimo iti. Sploh je bil gospod Komplez še bolj malobeseden in nezadovoljen tu na pošti in je svojemu prijatelju lovcu celo misel razodel, da pojde proč, drugam.

Leon ga vpraša, kje sta gospodični.

»Kaj jaz vem?« odgovori Komplez nevljuden. Tudi Leon je stavil že večkrat to vprašanje z večjim zanimanjem nego danes in odšel bi bil brez iskanja gospic in slovesa od njiju, ko ne bi bila dva nova gosta v vežo stopila in ga pozdravila kot stara znanca: sodnik in baron Bremern.

»A, gospod Retelj, on mora tudi slišati tisto mesto, pokažite.« Tako govoreč se baron obrne k sodniku in ta mu s smehljanjem izroči nekaj papirjev.

»A to se mora in sme le med prijatelji pokazati; pojdimo tu noter h Gorcu,« reče sodnik in vsi stopijo v veliko pri-
tlično izbo. Tam je bila slučajno Matilda. Baron je, pismo v rokah držeč, niti zagledal ni bil, temveč, na sredi izbe stoječ, z zavzdignjeno roko klical: »Poslušajte, klasično!« In zdajci je začel čitati visokoleteče, hladnim in nezanimanim ljudem – kako bi rekli – malo »pametno« mesto ter se je na koncu

branja naglas smejal ter vprašal: »Ali ni lepa pisma dobival ta kisloobrazni profesor?«

»Meni se ne zdi tako smešno, kar ste čitali,« reče Matilda vsa rdeča od nevolje in odide.

Tudi Leon je bil nevoljen. On je vedel, kdo je ta pisma pisal.

»Jaz menim, da se morajo ta pisma lastniku nečitana nazaj dati,« reče on.

»Res, res,« izpregovori sodnik, čigar indiskretnost je bila vsega kriva, in baron je brez ugovora dal si pismo iz rok vzeti, ker ni mu bilo prav, da je Matilda jezna nanj proč šla.

V tem hipu pride Gorec. Njemu sodnik pisma izroči, naj jih da profesorju. Gorec pogleda pisma, odstavi od očesa in zopet pristavi bliže, pa vzklikne Pavlini, katera je bila baš po stopnicah dol prišla:

»Deklica pisava teh pisem, katera je gospod sodnik prinesel, je prav taka kakor tvoja, vendar ni li?«

»Je, moja,« odgovori Pavlina odločno ter mu vzame pisma iz rok in se vrne po stopnicah, sicer silno zardela, ali s ponosom.

Vsi so naredili dolge obraze. Gorec je obrvi stisnil skup, a takoj obrnil se in klical vina, vabeč gospode, naj sedejo. Sodnik in baron sedeta, Leon pak se poslovi. Nihče ga ni zadrževal, ker položaj je bil vsem nevšečen. Baron je bil dvakrat osramočen. Gorcu je bila cela reč neprijetna uganka, sodnik je pa videl, da je nediskretno ravnal.

Leona je imela po potu domov le ena misel. Ona je bila zanj izgubljena. Poleg vsega drugega, kar je prej in danes slišal

in videl – priznala je ona sama danes ognjene one besede ljubezni, pisane drugemu, za svoje in kako priznala! Nanjo ni bilo več misliti mu. Ne morem reči, da bi bil obupaval in grizel se, zato je bil sploh prezdrava natura. Tudi mu cela stvar ni prišla prenanagloma. Ali toliko kakor vsak nas, imel je tudi Leon samoljubja in sebičnega samospoštovanja, da ga je propadanje njegovih upanj vendar peklo.

Ko je tako razmišljal po potu domov in doma, prišel mu je tudi prizor na misel, kako odločna in lepa je bila danes Matilda, ko je svojega ženina, barona, tako zavrnila.

Sporazumljenje

Profesor je bil vstal in se sprehajal po vrtu. Skozi okno je ves čas pazila nanj Pavlina in srce ji je silno bilo. Prečitala je bila nekoliko svojih pisem in to jo je razburilo. Med pismi je bilo tudi eno ne od njene roke. Ni ga prečitala, dasi jo je rado-vednost vlekla. Hotela mu ga je nazaj dati, a ni imela poguma, stopiti predenj. Tako jo je strah pred svojo slabostjo in premagovanje same sebe zadrževal ves ta dan in večer v njeni sobi. Tudi se je bala strica Gorca srečati in izpraševana ali morda celo grajana biti. Zato je rekla, da je bolna in da hoče sama biti.

Drugi dan zjutraj nekdo na njene duri potrka. Profesor vstopi.

»Rekli so mi, da se sme in more k vam, in zato sem prišel pred svojim odhodom zahvaljevat se vam za skrb in potrpljivo postrežbo, katere nisem zaslužil od vas.«

Ona zardi pa se obrne proč, in na mizici iskaje, govori: »Včeraj sem dobila od vas pisma.«

»Slišal sem, žal mi je, da iz drugih rok ...«

»To mi je vseeno ... Ali eno pismo ni moje, tu ga imate nazaj.«

Vesel pogleda. Bilo je malo Krtovo pismo.

»Ste ga li čitali? Tiče se vas,« reče profesor in ji v zadregi kakor mladenič ponuja list nazaj.

»Mene se tiče?« vpraša ona, vzame list in ga bere.

»Krt?«

»Tisti, ki je vam nasproti stanoval.«

»In to je o meni pisano? Vam?«

»O vas.«

»In ... vi ste verjeli, vi ... verjamete to,« sopne ona prebravši.

»Nisem li prav storil, ko sem veroval, ni li danes treba verovati, Pavlina?«

Ko je slišala to mehko vprašanje, svoje ime iz njegovih ust, zvrtilo bi se ji bilo skoro v glavi, list ji je na tla pal, ona pa je z vzdikom: »Ne! ne! Franc!« skočila k njemu in se ga oklenila, položila mu glavo na rame in se zajokala.

Kdo bi bil verjel?

Prej tako resna človeka dva, sedela sta zdaj dve uri vkup kakor otroka dva.

Tako mnogo sta si bila že povedala, ali še vedno sta imela neizčrpljiv vir pripovedovanja.

Celo veliko in usodno nesporazumljenje, nastalo iz morda dobro mišljene, a bridke intrige pesimističnega prijatelja in morda (kakor so kazala različna znamenja, deklici stoprav zdaj jasno) materinega privoljenja v to intrigo – bila sta že pojasnila si, odskočila na druge stvari, pa zopet vračala se.

A kadar je bil otroški jezik med njima na videz pri kraju, našla so se usta: prav kakor mladina dela.

Potem ji je on povedal, da je v njeno sobo prišel že z nejasnim namenom govoriti z njo, tudi ko bi ono slučajno v njena pisma izgubljeno pismo ne bilo dalo povoda razjasnjenju.

Ona pa je rekla, da se ji je zdelo, ko mu je stregla, da je še nekaj ljubezni v njem ostalo do nje, zato ji je bila duša tako polna veselja, pa tudi polna bridkosti. Ona bi bila odrekla se vsemu, vsej sreči, nikogar bi ne bila mogla več ljubiti, zdaj ne, ko ga je trpečega pred seboj videla in ne razumela itd.

»Odrekla?« poprime on. »Jaz sem se bil že odrekel. Eno ni za vse, ni vsak rojen, da bi srečen bil, ni vsakemu namenjeno, da bi razumljen bil od enakega srca, mislil sem in se vsemu odpovedal bil, ko sem mislil, da si se mi ti odrekla. Vem še, kako me je tačas majhna primera v nekem spisu prijela. Čital sem, kako ima nekatera jablana na tisoče cvetov, ki so vsi od nature namenjeni, da se rodi iz njih sad. Ali pride slana čez noč in na jesen drevo stoji brez sadu. Tako sem mislil, da sem že jaz, in povem ti, da sem že včasih v tej misli tako nekako bolešno radost imel, dasi me je že ondanšnje srečanje s teboj preverilo, da je v tej moji misli malo zrnate resnice, temveč samovarjanje. Glej, in zdaj mi je srečen slučaj pomagal, da sem se spokoril. In zdaj, ko te zopet imam, čutim tisočkrat, da je treba srečo doseči, ne le dosežati. In moja sreča je le imenje srca v last, kakor ga ti nosiš, kakor si mi ga ohranila, deklica zlata. In meni se zdi, da bi te zdaj ljubil z vso strastjo srca, katero je tako dolgo pogrešalo te, tudi ko bi ne bila taka, kakor si. A ti?«

A ona se je dotaknila ognjeno govorečih ust njegovih in v tem je bilo odgovora dovolj za zdaj.

Konec

Gluhi Matijec na Zabrezju je izpod velikega kozolca, kjer je vozove premikal, škilavo pogledoval po mladem gospodu, ki je danes silo jezen obraz nosil. »Kaj mu je?« gre vprašat Barbo. A stara dekla mu pripoveduje, da je bil gospod baron tu, z njim sta se menda sprla. »Ti gosposki ljudje, ki toliko učenosti požró vase in znajo še sveto pismo brati kakor sam gospod fajmošter, kregajo se med seboj tako kot mi, to sem že večkrat slišala.« Matijec sicer ni razumel, kaj je rekla Barba, a odgovoril je po svoji šegi tako kakor kdo, ki dobro sliši: »Sem dejal, ka-je, da se drži, kakor da bi mu bila mačka mlade snela.«

Vendar danes Barba ni bila dobro podučena. Gospod se z baronom ni prepiral. Njegova slaba volja je pa pač res bila nasledek razgovora z baronom.

Ta je bil namreč prišel na Zabrezje in prosil Leona, naj mu obljubi neko dobroto storiti. Leon mu obljubi s pogojem, če mu bode mogoče. Potem mu baron govori:

»To ste gotovo že slišali, da se tisti vaš profesor na pošti ženi, da jemlje ono sestrično moje neveste. Ker njegov dopust

hitro izteče, bode, kakor sem čul, poroka prav skoro. Vidite, to meni jako ugodno prihaja. Prilika je, da tudi jaz prej k svojemu namenu pridem. Kolikor sem potipal, tudi stari nima mnogo proti temu ugovarjati. Deklico pregovoriti – no, to me ni strah; vsaka misli, če je prej, bolje je; že poznam ta svet. Ali prej mora vendar glavna stvar uravnana biti. O tej pa se nisem še razgovoril s starim in tu bi vas pomoči prosil, ker ste njegov najboljši hišni prijatelj in moj, kakor upam.«

»In kaj vam je glavna stvar?« vpraša Leon.

»No! Denar! Jaz nisem poet, temveč realen mož, veste, ki se ne ženi na ljubezen in srečo in tista brbljanja. Denar! Jaz vem, da ga stari ima in da je hčer njegova edinica. Ali, prijatelj, prvič jaz denarja precej potrebujem, ker imam nekaj dolgov in me manihejci že preganjajo, da se jih bojim; drugič pa, če se nič ne dogovorimo ali če stari premalo obeta, kdo mi je porok, da se potem, ko mu hčer odide iz hiše, stari osel še ne ženi in mene ob moj denar pripravi. Zato čem jaz varno hoditi. In zakaj bi ne? Moj socialni položaj v svetu že toliko velja, da tiste groše odvaga, zato rej mi Gorec niti zameriti ne sme, če ga vprašam: stari, koliko mi šteješ s hčerjo.«

Leon odločno odbije prošnjo, da bi v tem kaj posredoval, skoro malo osorno. Baron naredi nekoliko osupljen obraz, reče, da bode storil to sam, kar mu on neprijateljsko odreka, in odide na pošto.

Prej, ko je Leon slišal, da se moži Pavlina, do katere je vendar najtoplejše simpatije imel, ni bil tako protiven kakor zdaj, ko je slišal, da bode tudi Matilda tako brž v zakon stopila – in

s kom? S tem brezsrčnim, sebičnim človekom, ki tako naravnost pove, da jemlje bolj njen denar nego njo! Izkušnjava je v sebi čutil, tja iti in ubogo, dobro deklico svariti, podučiti, naj ne vrže poštenega, nedolžnega srca človeku, ki je notranje brez duše in brez vsega blažjega, le vnanji videz in prevara.

Ali vendar je zopet videl, da nima pravice, vtikati se kot svetovalec v tuje stvari, pa tudi, da ne gre in da je nevarno. Ničesar mu ni ostalo nego deklico milovati. Poleg tega pa mu je bilo tako čudno, da se več dni ni mogel odločiti iti na pošto h Gorčevim.

Nazadnje pa vendar ni mogel drugače, ubral je pot pod noge, dostikrat hojeni pot na pošto. Pred hišo je dobil Matildo.

»Bali smo se že, da smo vam kaj naredili, tako dolgo vas več ni bilo. Navsezadnje bi bili imeli še Pavlinino možitev brez vas praznovati,« reče ona.

»In vašo? Slišal sem, da bode obenem. Vaš ženin sam mi je to povedal,« odgovori Leon.

»Moje ne bode. Ni obenem ni kdaj in ženina nimamo nič, da boste vedeli,« reče ona odločno in se obrne proč.

»In baron?«

»Čujte! Če nečete, da vas nikdar več ne pogledam, ne imenujte mi nikoli več tega človeka.«

»Zakaj?«

»Vi ste sitnež; bodo vam že drugi povedali, ali mene najtačas ne bode zraven, da veste.«

Preko dvora pride Gorec in prav tako kakor hči okara mla-dega sosedo, da ga tako dolgo ni bilo. Vajen je bil prej vedno

videti ga. Matilda je bila medtem v hišo odšla in Leon je pri-liko dobil vprašati, je li res razdor med baronom in Matildo. Stari mu potrdi in pristavi, da je prav vesel, da je tako prišlo, ker zdaj, ko ga je bolj spoznal, ne bi ga rad imel za zeta.

»Hotel je z dekletom vred tako veliko vsoto denarja, kakršne res nimam pripravljene in je zdaj tudi ne dobim drugače, nego če posestvo zadolžim. To mi je pa vendar hudo. Do starosti sem brez dolga gospodaril, a zdaj naj bi na stare dni dolgove delal za hčer, ki tako vse dobi, kadar me ne bode več, ker s seboj tudi jaz ne ponesem ničesar, nego kar mi bode sama pod glavo dela. Tako sem njemu odgovoril in tako sem tudi deklici razložil, katero sem bil k najinemu razgovoru poklical. Vem, da bi se bili tudi vi veselili, ko bi jo bili videli, kako mu je vrata pokazala za vselej, ko je slišala, kake pogoje mi stavi. Vesel sem je bil, da se je vse v meni smejalo. Prav kakor kakov dečko. Ne bi bil mislil, da je tako pametna.«

Tako je Gorec pripovedoval, ko sta v hišo šla k drugim.

Leon je to poročilo z velikim veseljem poslušal. Ponoči pa potem ga je obšel nekov trden sklep, katerega je izvršil takoj drugi dan, ko je zopet na pošto prišel.

Spazil je namreč Matildo, ko je bila sama. Prijel jo je za roko, da mu uiti ni mogla, in ji rekel s šaljivim glasom, ki je bil pa nekoliko neroden, ker se je tresel in je prihajal z zardelega obraza:

»Gospodična, meni se zdi, da bi bilo vendar dobro, da se vi s Pavlino vred možite. Nič se ne hudujte, jaz ne mislim onega,

jaz mislim drugega, ki od očeta želi samo vas. Če ste zadovoljni, dajte mu desnico, pred vami stoji, prav zares.«

»Jutri, danes sem še na onega preveč huda,« odgovori ona, a mu da zahtevano desnico.

»Danes, danes!« sili on.

»Jutri,« trdi ona, iztrga se mu in ta dan je ni bilo več videti.

Drugi dan je bil Leon zopet tu in pripovedovali so mi, da ne zastonj. Tudi Barba je morala nekaj takega slišati, ker pripovedovala je svojim prašičem, da jih ne bode več dolgo pitala, ker pride nova gospodinja na Zabrezje, pod novim ukazovanjem pa ona ne služi, kratko in malo ne.

